EKONOMICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2021

Zaostrené na:
postpandemické hospodárstvo
s novými výzvami

Karol Frank – Karol Morvay a kolektív

Bratislava 2022

Autorský kolektív (v abecednom poradí):
Ing. Karol Frank, PhD.
Ing. Martin Hudcovský, PhD.
Ing. Veronika Hvozdíková, PhD.
Ing. Tomáš Jeck, PhD.
doc. Ing. Karol Morvay, PhD.
Ing. Ivana Šikulová, PhD.

Autori sú pracovníkmi Ekonomického ústavu SAV, v.v.i.

Oponenti:
Ing. Edita Nemcová, PhD.
Ing. Eva Pongrácz, PhD.

Práca je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 2/0097/19.

Jazyková redaktorka: Mgr. Judita Páleníková

Technické spracovanie: Silvia Rémayová

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, v.v.i.
Bratislava 2022

ISBN (printová verzia) **978–80–7144–327–8**
ISBN (online verzia) **978–80–7144–328–5**

CSČ SAV, v.v.i., VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

S úctou venujeme našej dlhoročnej spoluautorke
Herte Gabrielovej

OBSAH

ÚVOD 5

1. CELKOVÝ POHĽAD NA HOSPODÁRSKY VÝVOJ 6

2. VÝVOJ KVALITATÍVNYCH FAKTOROV EKONOMICKÉHO ROZVOJA 22

3. ZAHRANIČNÝ OBCHOD A ZAHRANIČNÉ INVESTÍCIE 36

4. VÝVOJ ZAMESTNANOSTI A MIEZD 50

5. CENOVÝ VÝVOJ 69

6. VEREJNÉ FINANCIE 87

7. HOSPODÁRSKOPOLITICKÉ OPATRENIA V ROKU 2021 100

8. OČAKÁVANÝ KVALITATÍVNY POSUN EKONOMIKY 108

LITERATÚRA 116

ÚVOD

V sérii pravidelných publikácií Hospodársky vývoj Slovenska si už dvadsiaty deviaty rok všímame to, čo považujeme za jedinečné a zaujímavé v ekonomike SR v jednotlivých obdobiach.

Hospodársky vývoj v rokoch 2020 a 2021 bol určovaný silami, ktorých pôvod je mimoekonomický. Ekonomiku regulovali pandemické pravidlá. Tie boli určované orgánmi, ktoré za „normálnych“ okolností nie sú tvorcami hospodárskej politiky. V roku 2020 to viedlo k hlbokej recesii s očakávaním priaznivejšieho vývoja už o rok neskôr. O tom, v akej miere bol skutočne priaznivejší a ako bol poznačený novými problémami a výzvami, sa možno dočítať v tejto publikácii.

Naša publikácia má zakaždým svoj ústredný motív, vybraný prierezový problém. Pri hodnotení hospodárskeho vývoja v roku 2021 sme sa zamerali na zmeny, ktoré súvisia s postpandemickým zotavovaním. Predpokladáme, že šok spôsobený pandémiou prinesie rad dlhodobejších zmien v správaní ekonomiky. Nejde totiž iba o pokles ekonomiky a následný návrat k pôvodnej úrovni; vzniká séria nových, jedinečných javov.

V Ekonomickom ústave SAV pripravujeme tento každoročný analytický a hodnotiaci pohľad na hospodársky vývoj Slovenska od roku vzniku samostatnej SR. Názov publikácie síce obsahuje konkrétny rok, ale to neznamená pozornosť venovanú vývoju v izolovanom jednoročnom období. Hodnotené javy sú vsadené aj do kontextu tendencií v dlhšom období.

Pozornosť v tejto analýze postupuje od vstupného súhrnného pohľadu cez celý rad detailnejších pohľadov na čiastkové problémy. V poslednej časti sa venujeme očakávaným zmenám v blízkej budúcnosti.

1. CELKOVÝ POHĽAD NA HOSPODÁRSKY VÝVOJ

Vstupná kapitola prináša súhrnný pohľad (pohľad „z výšky“) na niekoľko špecifík vývoja ekonomiky SR v roku 2021, zasadený aj do širšieho časového rámca. Nie je naším zámerom v tejto kapitole interpretovať všetky stránky makroekonomického vývoja. Ide skôr o vyzdvihnutie a vysvetlenie niektorých javov, ktoré boli pre dané obdobie charakteristické, jedinečné. Celému radu čiastkových problémov a zaujímavostí sa potom podrobnejšie venujú ďalšie kapitoly.

Pandemická kríza spôsobila nielen dočasný pokles ekonomiky (v roku 2020, konkrétne o 4,4 %), ale vyvolala aj mnohé zmeny napr. v štruktúre, stabilite, konkurencieschopnosti, pričom viaceré z nich sú trvácnejšie. Už v minuloročnom vydaní našej série publikácií sme zdôrazňovali, že pandemickú recesiu nevnímame ako dočasný pokles výkonu ekonomiky a následný návrat na pôvodné úrovne. Chápeme ju aj ako zlom, ktorý prináša celý rad zmien v chode hospodárstva.

Pre vývoj ekonomiky SR v roku 2021 boli určujúce tieto pozoruhodné javy, podľa ktorých je tiež členená táto kapitola:

1. Oživovanie po pandemickej recesii. Pokúsime sa ukázať a vysvetliť, že toto oživenie je značne iné ako doteraz poznané procesy oživenia po minulých recesiách. Preto tu opakovane používame porovnania s prekonávaním predchádzajúcej recesie. Návrat ekonomiky do predpandemickej kondície sa skomplikoval radom očakávaných aj neočakávaných bariér. Pritom prekonávanie recesie menilo štruktúru ekonomiky.
2. Prekonávanie recesie nebolo spojené s výrazným zhoršením vývoja ukazovateľov trhu práce. To však neznamená, že by dopad na trh práce absentoval. Bol však iný ako pri recesiách v minulosti.
3. Makroekonomická rovnováha utrpela. Narušenie stability cenovej hladiny aj rovnováhy verejných financií sú toho prejavom.

Opatrné ožívanie po pandemickej recesii: ekonomika stále spútaná obmedzujúcimi reguláciami

Po každej ekonomickej recesii sa diskutuje o tom, ako razantné bude oživenie a kedy sa výkon hospodárstva vráti na pôvodnú úroveň. V záverečnej časti minuloročného vydania tejto publikácie sme poukazovali na

optimistické očakávania týkajúce sa obnovenia ekonomického rastu. Po výraznom páde bolo obnovenie rastu v nejakej miere vysoko pravdepodobným javom, ale oživenie bolo podstatne menej razantné a priamočiare ako po podobne hlbokej recesii v roku 2009. Výkon ekonomiky bol ešte aj v roku 2021 závislý od rozsahu pandemických obmedzení v jednotlivých častiach roka. Navyše bol limitovaný nespoľahlivosťou produkčných reťazcov (problém chýbajúcich komponentov, omeškaných dodávok kvôli nerovnomernému oživovaniu v rôznych regiónoch sveta a v rôznych odvetviach). Už druhý rok po sebe boli pre vývoj ekonomiky rozhodujúce mimoekonomické faktory (a rozhodnutia orgánov, ktoré majú primárne zdravotné priority). Preto v grafe 1.1 pozorujeme obraz nekontinuálneho oživovania ekonomickej aktivity v jednotlivých štvrťrokoch. Obraz sa výrazne odlišuje od oživovania po recesii pred dekádou.

G r a f 1.1
Odlišný priebeh prepadu aj zotavovania ekonomiky v ostatných dvoch recesiách (medziročné zmeny reálneho HDP v štvrťrokoch)

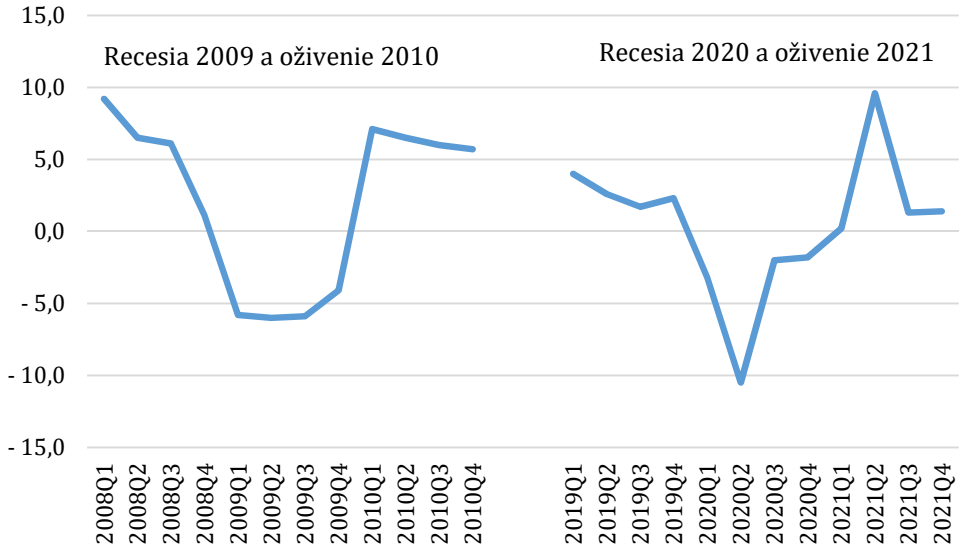

Prameň: Eurostat; vlastné spracovanie.

Relatívne opatrné oživenie ekonomiky v roku 2021 (s reálnym rastom HDP o 3 %) neprispelo ani k obnoveniu tzv. reálnej konvergencie (dobiehaniu ekonomickej úrovne vyspelejších ekonomík, vyjadrenej ako HDP na obyvateľa, graf 1.2). Trochu paradoxne, reálna konvergencia sa

vyvíjala krátkodobo priaznivejšie práve pri poklese ekonomiky v roku 2020. Pokles ekonomiky SR bol totiž miernejší ako pokles ekonomík EÚ 27 v priemere. Následne však oživenie v roku 2021 bolo v SR menej výrazné ako v EÚ 27 (v SR tak bol v porovnaní s celou EÚ menej výrazný pokles v recesii, potom však aj menej výrazné oživenie po nej, pozri v grafe 1.3).

G r a f 1.2
HDP na obyvateľa (v štandarde kúpnej sily)**, v pomere k úrovni EÚ 27**
(úroveň EÚ 27 = 100)

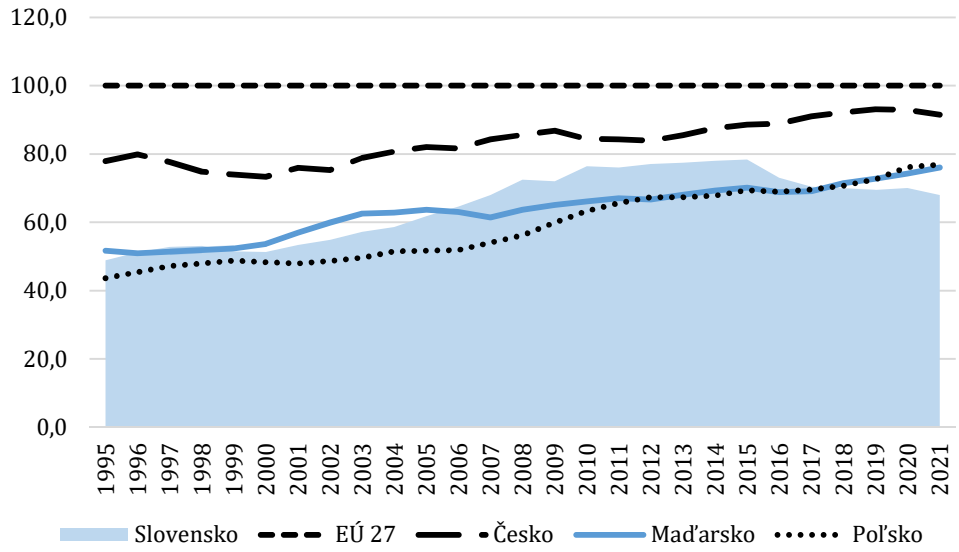

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostatu.

Celkovo však už približne jednu dekádu pozorujeme absenciu trvalejšej reálnej konvergencie. Dokonca po opätovnom zvýraznení zaostávania v roku 2021 môžeme konštatovať rovnakú relatívnu pozíciu SR v reálnej konvergencii, aká už bola v roku 2007 (aj vtedy HDP na obyvateľa v štandarde kúpnej sily dosahovala 68 % priemeru EÚ 27, rovnako ako v roku 2021). To je zlý výsledok stratégie dobiehania najvyspelejších – a jav silno pripomínajúci tzv. pascu stredného príjmu. Tomuto problému sme sa už venovali v minulých vydaniach tejto série publikácií (Morvay a kol., 2019), z dnešného pohľadu však už ide o dlhodobý problém. Je prejavom vyprchania pôvodných ťahúňov rastu (prílev priamych zahraničných investícií, preberanie vyspelých technológií zvonka – a vďaka

tomu skokovitý rast produktivity výrobných faktorov ap.) a nedostatočnej tvorby nových (založených na domácom inovačnom potenciále).[1]

G r a f 1.3
Hĺbka prepadu a dynamika oživenia v medzinárodnom porovnaní
(zmeny reálneho HDP v %, pri nástupe recesie a jej prekonávaní)

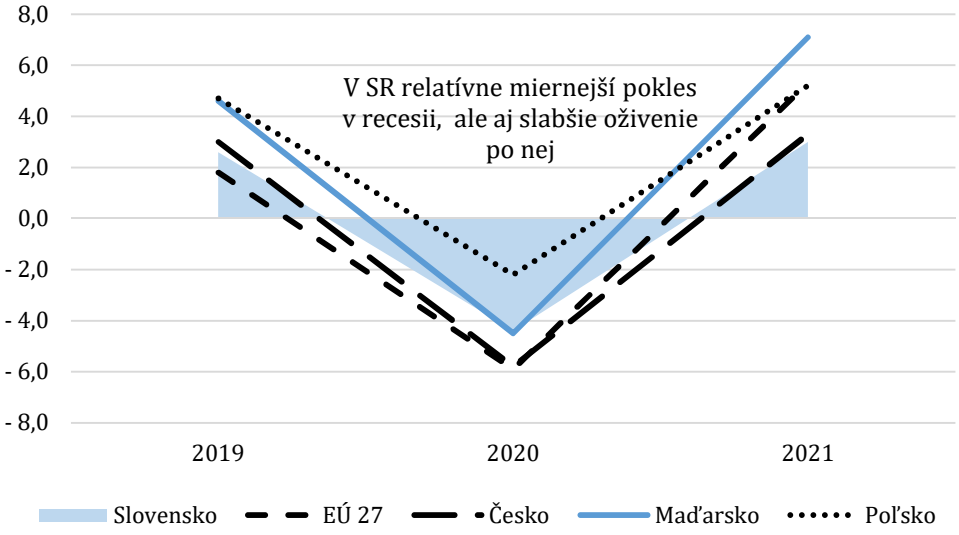

Prameň: Eurostat.

Opatrné oživenie bolo spojené s niektorými špecifikami v štruktúre prírastku HDP (tabuľka 1.1):

- Neobvykle výrazná bola rola zásob. Zmena stavu zásob je obvykle málo výrazná časť tvorby hrubého kapitálu (teda investícií). Nie je typické, že by výkyvy zásob hrali významnú rolu pri zmenách HDP. Pri pohľade na stranu použitia HDP v roku 2021 zaujme enormne veľký podiel zmeny zásob na prírastku HDP: zmena stavu zásob tvorila skoro polovicu medziročného prírastku HDP. Takáto anomália sa aj ťažko hodnotí, zásoby sa v ďalšom období nejakou formou ďalej použijú. Tento výkyv zásob však zjavne súvisí s klesaním zásob počas pandemickej recesie – vyčerpávanie stavu zásob pri obmedzovanej ekonomickej aktivite v roku 2020 bolo pravdepodobne nasledované skokovitou kompenzáciou zásob v ďalšom roku. Rolu mohla zohrávať aj akumulácia zásob v obavách pred výpadkami dodávok tovarov.

[1] K tomu viac Žuk a kol. (2018), EK (2019).

- Prevaha príjmov z podnikania v prírastku celkových príjmov. Pre fázu oživenia je typické, že tzv. hrubý prevádzkový prebytok (zahrňujúci príjmy podnikov a podnikateľov, vrátane odpisov slúžiacich na náhradu použitého majetku) rastie rýchlejšie ako príjmy zamestnancov. Pri spomaľovaní a recesii je to naopak. Preto nie je veľkým prekvapením, že v roku 2021 tvoril hrubý prevádzkový prebytok (teda príjmy podnikateľského charakteru) viac ako polovicu celkového prírastku HDP, počítaného príjmovou metódou.

Tabuľka 1.1
Štruktúra prírastku HDP v čase prekonávania pandemickej recesie: podiel komponentov na medziročnom prírastku HDP v roku 2021 (v %)

	Zo strany tvorby	Zo strany použitia	Zo strany príjmovej
Prírastok 5 043,2 mil. eur	Pridaná hodnota 82,3 %	Konečná spotreba domácností 47,6 %	Odmeny zamestnancov 39,2 %
		Konečná spotreba verejnej správy 23,0 %	Hrubý prevádzkový prebytok a zmiešané príjmy 50,3 %
		Tvorba hrubého fixného kapitálu 9,9 %	
		Zmena stavu zásob 48,9 %	
	Dane na produkty mínus subvencie 17,7 %	Čistý export −29,3 %	Dane na produkciu a dovoz 10,5 %

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostatu.

Pandemická recesia rôzne ovplyvnila spotrebu domácností a investície (dve najväčšie zložky domáceho dopytu). Slovensko patrí medzi ekonomiky, ktoré udržali úroveň spotreby domácností na takmer nezmenenej úrovni, zato však pri výraznom poklese investícií. Za obdobie 2020 – 2021 bol pokles tvorby hrubého fixného kapitálu v SR na pomery európskych ekonomík mimoriadne výrazný (graf 1.4). Z kombinácie vývoja spotreby a investícií v grafe 1.4 vyplýva, že:

- V SR sa uchovala úroveň spotreby a tým momentálna úroveň materiálnej životnej úrovne.

• Dramatický pokles investícií (najvýraznejší v skúmanom súbore európskych ekonomík) môže obmedziť možnosti prekonávania šoku, oživovania a adaptácie v dlhodobejšom horizonte, zvlášť keď už aj pred recesiou 2020 bola investičná činnosť relatívne slabá (Morvay, 2021).

G r a f 1.4
Kombinácie zmien spotreby domácností a tvorby hrubého fixného kapitálu v období 2020 – 2021

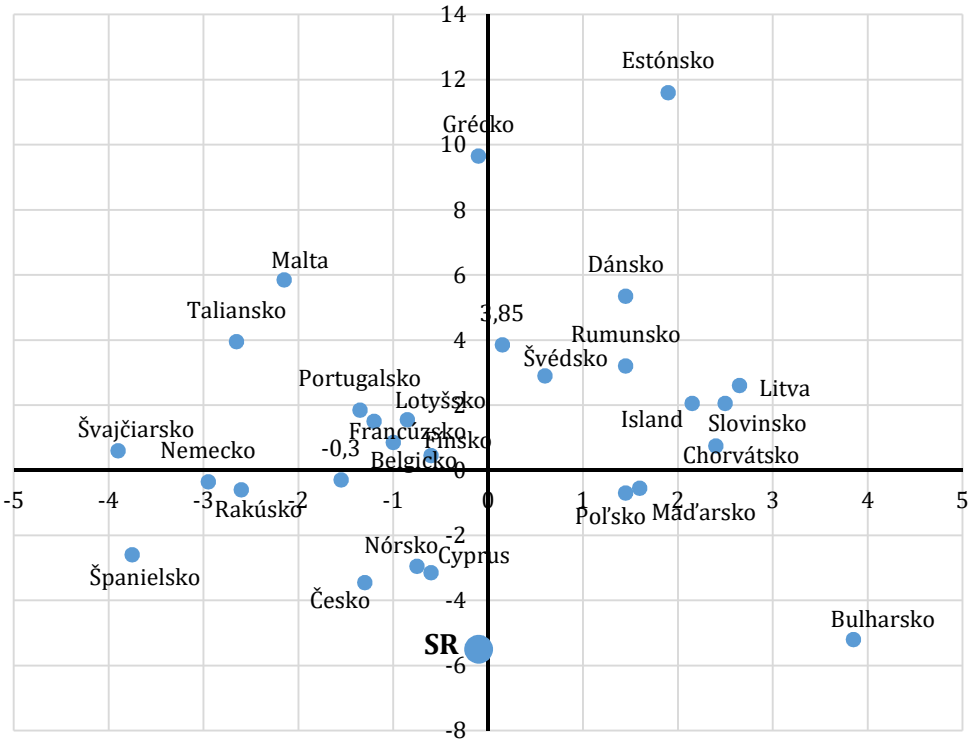

Poznámka: Vodorovná os: Zmena reálnej konečnej spotreby domácností v % (priemer za roky 2020 a 2021). Zvislá os: Zmena reálnej tvorby hrubého fixného kapitálu v % (priemer za roky 2020 a 2021).

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostatu.

Zmeny v štruktúre reálnej ekonomiky

Je prirodzené očakávať, že šok v ekonomike (v podobe pandemickej recesie) v kratšom aj dlhšom horizonte zmení štruktúru ekonomiky. V tejto chvíli možno hodnotiť iba bezprostredné, rýchle zmeny. Predpokladáme však, že nezostane iba pri nich.

Dopad pandemickej ekonomickej krízy na odvetvia ekonomiky bol menej diferencovaný ako to bežne verejnosť vníma. Pripisovanie dramatických dopadov niektorým odvetviam (tzv. gastrosektor, hotelierstvo, cestovný ruch), s ktorým sa bežne stretávame v mediálnom priestore, zodpovedá skutočnosti len čiastočne.

Už v predchádzajúcom vydaní našej publikácie sme (na základe vtedy dostupných údajov) vyslovili predpoklad, že dopady recesie sú menej odvetvovo špecifické, ako sa vo všeobecnosti prezentuje. Dopady sú dokonca výraznejšie plošné ako pri prekonávaní predchádzajúcej recesie (2009/2010). Negatívne vplyvy zasiahli určité typy činností (napr. vyžadujúcich medziľudský kontakt, stretávanie v kolektíve) naprieč odvetviami. V súčasnosti môžeme tento predpoklad potvrdiť.

G r a f 1.5
Rozdielny dopad na odvetvia: zmeny počtu odpracovaných hodín v odvetviach ekonomiky SR
(zmeny v %, obdobie po recesii/obdobie pred recesiou)

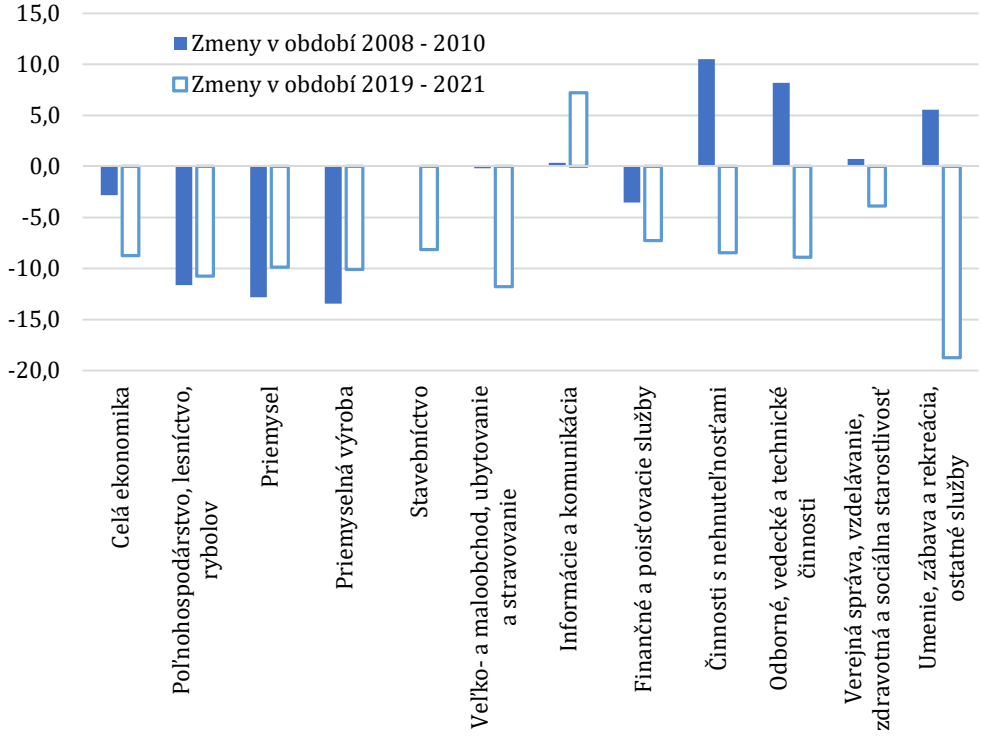

Poznámka: Priemerná odchýlka hodnôt v roku 2020: 3,5. Štandardná odchýlka 6,3. Priemerná odchýlka hodnôt v roku 2009: 6,0. Štandardná odchýlka 8,3.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostatu.

Pri posúdení medziodvetvových diferencií berieme do úvahy zmeny za obdobie nástupu recesie aj jej prekonávania. Preto porovnávame údaj z roku po recesii s údajom v roku pred ňou. Pri recesii 2009 bol dopad výraznejšie odvetvovo diferencovaný: výrazný pokles v priemyselnej výrobe[2] pri pokračujúcom raste vo viacerých odvetviach služieb (grafy 1.5 a 1.6 a odchýlky uvedené v poznámkach pod grafmi). Pandemická kríza negatívne zasiahla ekonomiku relatívne plošne – naprieč odvetviami. To, pravdaže, neznamená, že by zasahovala odvetvia rovnako výrazne.

G r a f 1.6
Rozdielny dopad na odvetvia: zmeny pridanej hodnoty v odvetviach ekonomiky SR (zmeny v %, obdobie po recesii/obdobie pred recesiou)

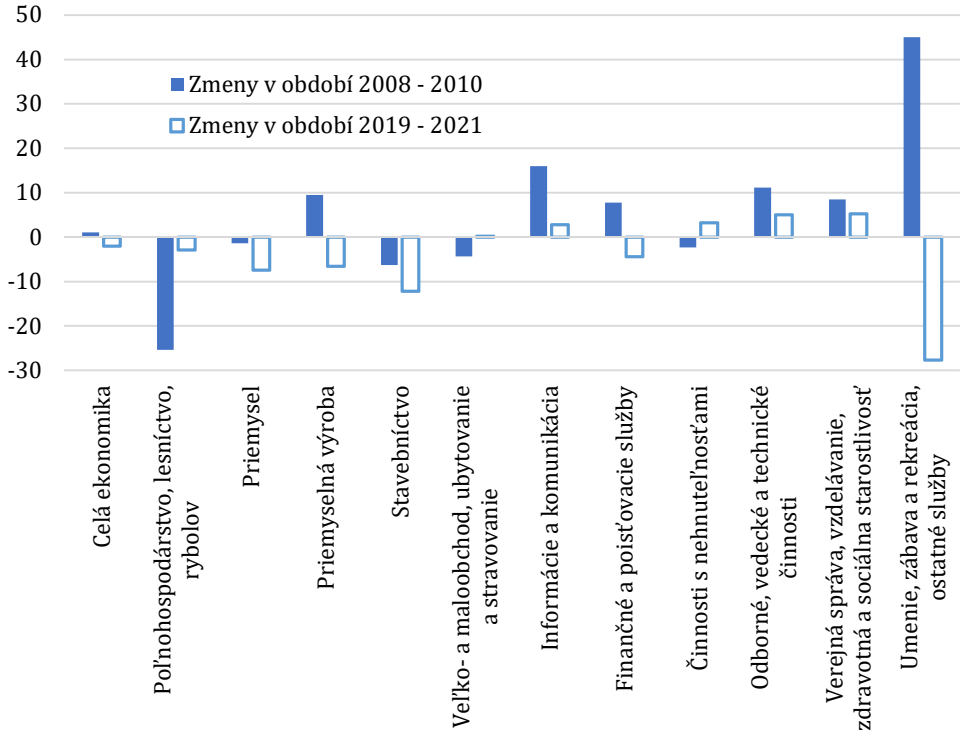

Poznámka: Reálne zmeny (z hodnôt získaných reťazením objemov). Priemerná odchýlka hodnôt v roku 2020: 6,5. Štandardná odchýlka 9,6. Priemerná odchýlka hodnôt v roku 2009: 11,4. Štandardná odchýlka 11,4.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostatu.

[2] Výrazný pokles v priemyselnej výrobe počas recesie 2009 súvisel s tým, že išlo o masívny prepad vonkajšieho dopytu. Exportne orientovaná priemyselná výroba SR preto výrazne utrpela. Sektor služieb takto bezprostredne zasiahnutý nebol.

Rozsah štruktúrnych zmien vyjadrujeme aj ako súčet absolútnych hodnôt[3] zmien podielov odvetví. Súčet absolútnych hodnôt štruktúrnych zmien v roku 2020 dosiahol 4,3 percentných bodov, pri recesii v roku 2009 to bolo 6,9 percentných bodov (pri výpočte zmien podielov odvetví na celkových odpracovaných hodinách v hospodárstve a pri členení odvetví podľa dvojmiestneho kódu NACE). Aj to naznačuje, že krátkodobý efekt recesie bol v roku 2020 menej odvetvovo diferencovaný ako pri predchádzajúcom poklese ekonomiky (strednodobé efekty ešte nemožno zhodnotiť).

Trh práce bez následkov? Iba zdanlivo

Jedným z nesporne zaujímavých momentov pandemickej krízy a následného oživovania je skutočnosť, že „chýba" výkyv na trhu práce – miera nezamestnanosti sa výraznejšie nezmenila. Pritom v minulosti bývali spomalenia alebo poklesy ekonomiky spojené s výrazným vzostupom miery nezamestnanosti (s nárastom miery nezamestnanosti ešte aj v roku po recesii).

Takýto zvláštny priebeh recesie a oživenia – so zdanlivou absenciou dopadu na trh práce – má dve hlavné príčiny:

1. Zníženie miery pracovného vyťaženia pracovných síl. Úbytok objemu práce je značný: pri vyjadrení počtom odpracovaných hodín je to pokles až o približne 9 % pri recesii v roku 2020 a stagnácia pri oživovaní v roku 2021. Je to podstatne nepriaznivejší vývoj ako pri prekonávaní predchádzajúcej recesie v rokoch 2009/2010. Dramatický pokles počtu odpracovaných hodín sa však premietol do zníženia priemernej dĺžky pracovného času a nie do poklesu počtu pracujúcich osôb (tabuľka 1.2). V tom je aktuálny vývoj zásadne iný ako pri predchádzajúcej recesii (porovnaj podľa tabuľky 1.3). Pri recesii 2009 bol pokles počtu odpracovaných hodín (ako meradlo objemu použitej práce) spojený s takmer identickým poklesom počtu pracujúcich osôb. Úbytok objemu práce sa tak priamočiaro prenášal do poklesu počtu pracujúcich. Pri ostatnej recesii bol tento vzťah narušený: pokles objemu odpracovaných hodín sa

[3] Absolútne hodnoty sú použité z dôvodu, aby sa kladné a záporné zmeny vzájomne neeliminovali.

premietol do zníženia priemerného počtu hodín, ktoré odpracovala pracujúca osoba.[4] Iba v obmedzenej miere sa negatívny vývoj preniesol do poklesu počtu zamestnaných osôb. Takémuto vývoju napomáhali nástroje politiky trhu práce (politika zdieľania nákladov práce medzi zamestnávateľmi a štátom, pri obmedzení rozsahu odpracovaných hodín a pod.).

T a b u ľ k a 1.2
Rozklad zmien objemu odpracovaných hodín

	Index zmeny objemu odpracovaných hodín	=	Index zmeny počtu pracujúcich	X	Index zmeny priemerného počtu hodín odpracovaných jedným pracovníkom
2018	1,0142	=	1,0201	X	0,9942
2019	1,0034	=	1,0105	X	0,9930
2020	**0,9116**	**=**	**0,9811**	**X**	**0,9291**
2021	1,0013	=	0,9942	X	1,0071

Prameň: Eurostat a vlastné výpočty.

2. Na trhu práce sa zmenšuje ponuková strana. Znižuje sa totiž počet osôb v produktívnom veku. Už od roku 2017 každým rokom klesá počet osôb v produktívnom veku o približne 30-tisíc ročne. Znižovanie počtu osôb v produktívnom veku, ktoré tvoria ponuku pracovných síl na trhu práce, bráni nárastu miery nezamestnanosti aj pri menej priaznivom vývoji dopytu po pracovnej sile. Demografický faktor tak prispieval k vzniku nedostatku pracovných síl pred pandemickou recesiou a bránil rastu miery nezamestnanosti počas nej. A v ďalších rokoch pravdepodobne opäť prispeje k nedostatku pracovných síl – ale to už je mimo záberu tejto kapitoly.

Prečo v nadpise tejto podkapitoly používame výraz *zdanlivo*? Pretože turbulencie rokov 2020/2021 mali významný vplyv na trh práce. Akurát sa výraznejšie neprejavil v tom parametri trhu práce, ktorý je spoločnosťou najcitlivejšie vnímaný – v miere nezamestnanosti. Prejavil sa však v miere aj spôsobe využívania pracovných síl. A časť dopadu na nezamestnanosť bola blokovaná demografickými faktormi. Tie v danej chvíli zapôsobili priaznivo (neumožnili nárast nezamestnanosti), v dlhodobom pohľade však majú tlmiaci vplyv na hospodárstvo (úbytok pracovných síl).

[4] Skúsenosti s takouto politikou zmiernenia dopadov recesie na zamestnanosť analyzovali napr. Casey & Mayhew (2022).

G r a f 1.7
Zmeny ponuky a dopytu na trhu práce

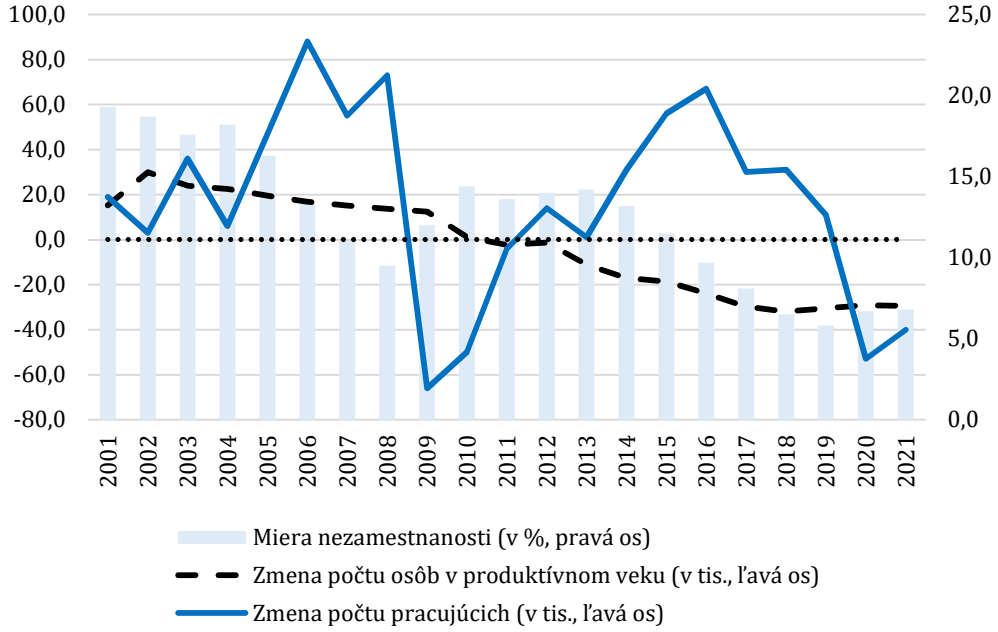

Poznámka: Ponukovú stranu trhu, ponuku pracovných síl, reprezentuje počet obyvateľov v produktívnom veku (15 – 64 rokov). Dopytovú stranu, dopyt zamestnávateľov po pracovných silách, reprezentuje (aj keď nedokonale) počet pracujúcich.

Prameň: Eurostat a vlastné výpočty.

Výrazná zmena v miere využívania časových kapacít pracovných síl priniesla aj zmeny v produktivite práce. Posudzujeme tu kumulatívnu zmenu produktivity práce v rokoch 2020 a 2021 v porovnaní so stavom pred recesiou (2019). Počet odpracovaných hodín sa vyvíjal podstatne nepriaznivejšie ako vytvorená pridaná hodnota (pozri v spodnej časti tabuľky 1.3). Z toho vyplýva neobvykle silný rast hodinovej produktivity práce. Nie z dôvodu silného rastu výstupu, ale z dôvodu poklesu počtu odpracovaných hodín. Kumulatívny rast hodinovej produktivity práce o 7,3 % znamená výrazne lepšiu dynamiku v porovnaní s výsledkom v poslednej dekáde rokov. Úplne inak sa vyvíjala produktivita počítaná na pracovníka. Jej kumulatívna zmena je skôr stagnáciou (porovnaj v spodných riadoch tabuľky 1.3). Konštatujeme tak výrazný vzostup hodinovej produktivity práce pri stagnácii produktivity pracovníka (spolu za obdobie nástupu a prekonania recesie, t. j. dva po sebe nasledujúce

roky). Vyplýva z toho zefektívnenie využívania práce (treba menej hodín na daný výstup).

Rast produktivity práce bol v uplynulom dlhšom období slabý, je to jeden z dlhodobejších problémov ekonomiky SR. V uplynulých dvoch rokoch sa rast produktivity zrýchlil, ale iba v prípade hodinovej produktivity (a aj to hlavne v dôsledku poklesu počtu použitých hodín, ktorý bol výraznejší ako pokles vytvorenej pridanej hodnoty). Preto z takéhoto výkyvu ešte nie je vhodné robiť významné závery o prekonávaní dlhodobejšieho problému slabo rastúcej produktivity.

T a b u ľ k a 1.3
Zmeny produktivity práce v obdobiach prekonávania ekonomických recesií

	Obdobie recesie 2009			**Obdobie recesie 2020**		
	2008	*2009*	*2010*	*2019*	*2020*	*2021*
Pridaná hodnota (mil. eur)	63 278,1	60 068,4	63 935,6	79 576,7	76 119,4	77 933,6
Počet odpracovaných hodín (tis.)	4 029 924	3 922 370	3 916 851	4 137 228	3 771 291	3 776 022
Počet pracujúcich (tis.)	2 247,1	2 203,2	2 169,8	2 445,2	2 399,1	2 385,1
Hodinová PP (eur na hodinu)	15,7	15,3	16,3	19,2	20,2	20,6
PP počítaná na pracujúceho (tis. eur na osobu)	28,2	27,3	29,5	32,5	31,7	32,7
Zmena pridanej hodnoty (%)	6,2	–5,1	6,4	2,2	–4,3	2,4
Zmena počtu odpracovaných hodín (%)	3,3	–2,7	–0,1	0,3	–8,8	0,1
Zmena počtu pracujúcich (%)	3,2	–2,0	–1,5	1,0	–1,9	–0,6
Zmena PP (hodinovej, v %)	2,8	–2,5	6,6	1,9	4,9	2,3
Zmena PP (počítanej na pracujúceho, v %)	2,9	–3,2	8,1	1,1	–2,5	*3,0*
Hodinová PP po recesii/ pred recesiou (%)*	***4,0***			***7,3***		
PP pracovníka po recesii/pred recesiou (zmena v %)*	***4,6***			***0,4***		

Poznámka: Pridaná hodnota vypočítaná reťazením objemov (stále ceny roku 2015). Zamestnanosť podľa metodiky národných účtov.
*Ide o zmenu úrovne medzi rokom po recesii a rokom pred ňou (2021/2019, resp. 2010/2008).
PP – produktivita práce. Všetky ukazovatele produktivity práce sú počítané z pridanej hodnoty.

Prameň: Eurostat a vlastné výpočty.

Makrostabilita po dlhšom čase znovu ohrozená

Narušenie makroekonomickej stability je očakávaným sprievodným javom recesií. Po pandemickej recesii 2020 sa to prejavilo predovšetkým v nepriaznivom vývoji salda verejných financií a – netypicky – aj v stúpajúcej miere inflácie.

G r a f 1.8
Zmena parametrov verejných financií
(verejné výdavky a saldo pôžičiek, v % HDP)

a) V období recesie 2009

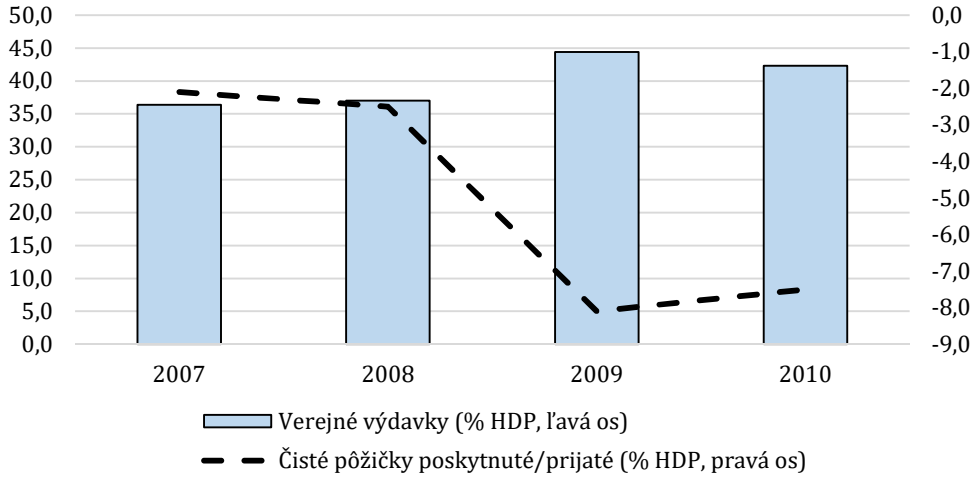

b) V období recesie 2020

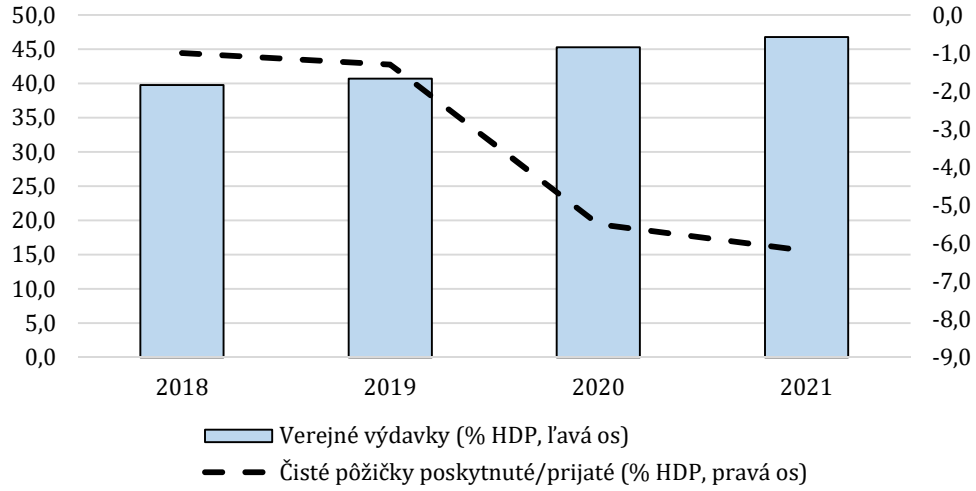

Prameň: Eurostat.

V reakcii na útlm hospodárstva obvykle narastá pomer verejných výdavkov k HDP. Je to prejav anticyklického pôsobenia verejných financií. Pomer verejných výdavkov k HDP stúpal v recesii v roku 2020, ale aj po nej. To bolo v súlade s očakávaniami, keďže opatrenia na zmiernenie dopadov pandémie nevyhnutne zvyšovali verejné výdavky. A keďže tieto opatrenia museli pokračovať aj v roku 2021, neprekvapuje ani ďalší nárast pomeru verejných výdavkov k HDP. Saldo verejných financií sa však nezhoršilo tak dramaticky ako pri predchádzajúcej recesii (porovnaj v grafoch 1.8a, 1.8b, ďalšie podrobnosti v kapitole venovanej verejným financiám).

Charakteristickou črtou vývoja bolo ožívanie inflácie. Počas útlmu ekonomiky v roku 2020 sa miera inflácie spočiatku vyvíjala tak, ako je to bežné v útlmových fázach: postupne klesala a nedávala signály o nejakom výraznom zvrate. Následne však v priebehu roku 2021 vidno akceleráciu (graf 1.9), miera inflácie sa zvyšovala v každom mesiaci. V závere roka bolo zjavné, že akcelerácia bude pokračovať aj v roku 2022 (prinajmenšom v prvých mesiacoch roka); a to ešte nebol známy nový podstatný inflačný faktor v podobe vojnového konfliktu.

Obnovenie inflačných tendencií bolo vnímané s o to väčšou pozornosťou, že v uplynulých rokoch s ňou už spoločnosť nebola konfrontovaná. Tvorcovia hospodárskej politiky sa už dlhšiu dobu snažili infláciu skôr oživiť, na tento cieľ sa zameriavala menová politika ECB. Po dlhodobej absencii výraznejšieho vzostupu cenovej hladiny bola akcelerácia inflácie javom, s ktorým už spoločnosť akoby nepočítala. A to bola spoločnosť v SR konfrontovaná v posledných troch desaťročiach opakovane s dvojcifernou infláciou (nie však po roku 2000).

Príčiny akcelerácie inflácie však boli iné ako v minulých prípadoch. Súbeh inflačných faktorov bol originálny:

1. Kvôli výrazne diferencovanému ožívaniu rôznych odvetví v rôznych krajinách sa narušili dodávateľské siete. Výsledkom boli chýbajúce komponenty, ich rastúca vzácnosť a rastúca cena.

2. Zvýšená vzácnosť energií, spojená s tlakom na klimatickú udržateľnosť. Geopolitické faktory ešte nehrali centrálnu úlohu (vojna na Ukrajine ešte nebola vnímaná ako pravdepodobný scenár).

3. Oživenie dopytu po recesii, podporené aj dlhodobo výrazne expanzívnou menovou politikou.

V minulosti boli prípady vysokej miery inflácie v SR spojené s administratívnymi úpravami regulovaných cien, nepriamych daní alebo menového kurzu (devalvácie), alebo so závažnými ekonomickými a spoločenskými udalosťami (vznik samostatného štátu spojený s menovou odlukou od ČR, zásadné ekonomické reformy a liberalizácia cien ap.). Preto je inflácia v roku 2021 zaujímavá ani nie pre jej výšku, ale skôr pre originálny súbeh jej príčin.[5]

G r a f 1.9
Porovnanie priebehu cenových zmien
(medziročné zmeny spotrebiteľských cien v %, podľa mesiacov v roku nástupu recesie a v roku nasledujúcom)

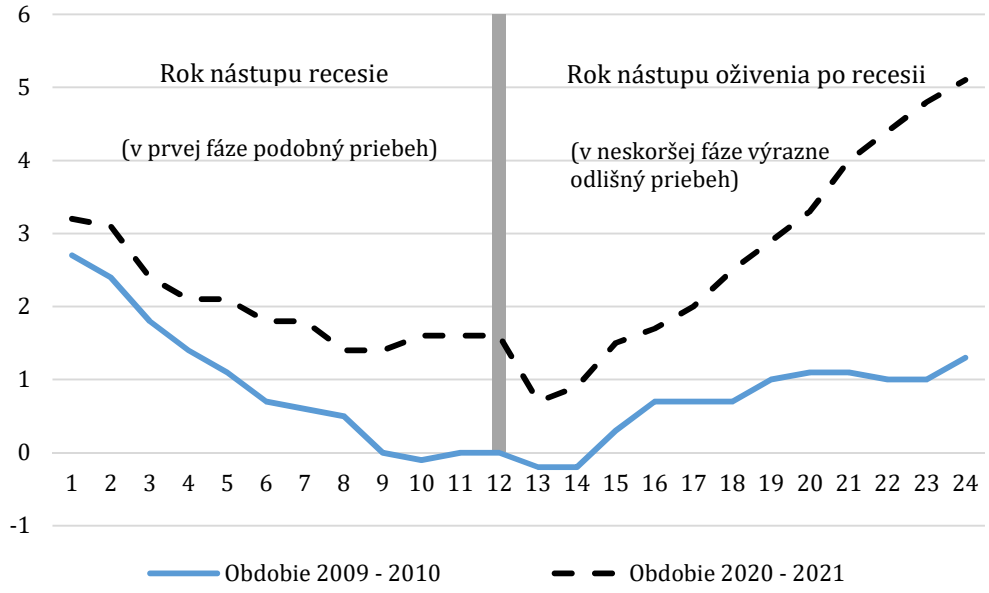

Poznámka: Obdobie 24 mesiacov (rok nástupu recesie a rok nasledujúci).
Prameň: Eurostat; vlastné spracovanie.

Trend upevňovania makroekonomickej rovnováhy, ktorý sme pozorovali v intervale rokov 2011 až 2019, sa narušil (graf 1.10). Vážnejšie prejavy nerovnováhy sa spájajú iba s mierou inflácie (hoci to ešte nie je celkom zrejmé z hodnoty v roku 2021) a s deficitom verejných financií.

[5] Ďalšie podrobnosti v kapitole venovanej cenovému vývoju.

Pred ekonomikou je tak ďalšia etapa makroekonomickej stabilizácie: antiinflačnej politiky a konsolidácie verejných financií. Druh výzvy, aká pred tvorcami hospodárskej politiky už dávnejšie nestála.

G r a f 1.10
Vývoj základných parametrov výkonu a makroekonomickej stability

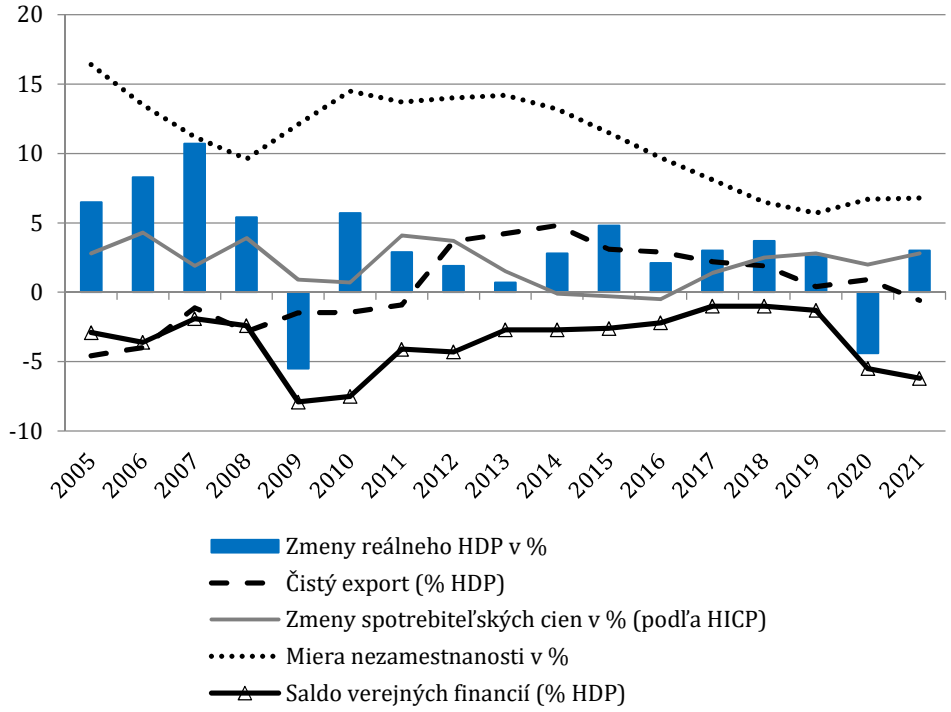

Poznámka: Miera nezamestnanosti podľa výberového zisťovania pracovných síl.
Prameň: Eurostat, Štatistický úrad SR a vlastné výpočty podľa týchto údajov.

* * *

Obdobie 2020 a 2021 bolo obdobím mimoekonomicky determinovaného ekonomického vývoja. Šok z pandemickej recesie ekonomika síce prekonala, ale vyvolané zmeny budú prebiehať dlhšie. Ekonomika potrebuje novú etapu stabilizácie a tá sa komplikuje novými faktormi nestability (o nich v záverečnej kapitole).

Zamerali sme sa na niekoľko vybraných javov, ktoré boli zvlášť zaujímavé a charakteristické pre obdobie, v ktorom sa ekonomika dostáva z recesie. Podstatne dôkladnejší rozbor týchto aj ďalších javov nasleduje v ďalších kapitolách.

2. VÝVOJ KVALITATÍVNYCH FAKTOROV EKONOMICKÉHO ROZVOJA

Slovenská ekonomika permanentne hľadá kvalitatívne faktory ekonomického rastu. Čelí pritom mnohým externým výzvam a ohrozeniam, ktoré zároveň predstavujú možné impulzy pre intenzívnejšiu transformáciu a posilňovanie úlohy domáceho výskumu a vývoja (VaV), rozvoja inovácií a digitalizácie. Rovnako ako v roku 2020, aj v roku 2021 bolo kľúčovou udalosťou pokračovanie pandémie ochorenia COVID-19 a ňou vyvolané regulačné opatrenia, ktoré formovali správanie aktérov a menili podmienky oblasti VaV, inovácií a digitalizácie na Slovensku. V tejto súvislosti v hospodárskej politike zohráva kľúčovú úlohu *Plán obnovy a odolnosti Slovenska*, ktorý ako reakcia EÚ na postpandemickú ekonomickú obnovu koncentruje verejné investície vo výške 6,575 mld. eur nasmerované najmä do vedy, výskumu a inovácií, digitalizácie, vzdelávania a zelenej ekonomiky. Tieto definované oblasti podpory upriamujú pozornosť európskych a následne aj národných hospodárskych politík práve na kvalitatívne faktory ekonomického rozvoja.

V kapitole stručne analyzujeme vývoj VaV za posledné obdobie. V druhej časti venujeme pozornosť analýze inovačného rozvoja podnikovej sféry, tretia časť opisuje aktuálny vývoj digitálnej spoločnosti a ekonomiky.

Výskum a vývoj na Slovensku

Výskum a vývoj na Slovensku podľa základných indikátorov (ktoré prezentujeme v tabuľke 2.1) ostáva v sledovanom období 2016 – 2020 na hodnotách, ktoré nevytvárajú dostatočné predpoklady, aby sa domáci VaV stal potenciálne motorom ekonomického rozvoja. Isté pozitívum vidíme v miernom zvýšení intenzity VaV (hrubé výdavky na VaV ako % HDP), ktoré sa dostalo na hodnotu 0,92 %. Priemer intenzity VaV za posledných 5 rokov je na úrovni 0,85 % HDP, čo rovnako ako hodnota 0,92 % v roku 2020 je stále pod cieľovou úrovňou 1,2 %, ku ktorej sa Slovensko zaviazalo v strategických dokumentoch (*Partnerská dohoda pre Slovensko 2014 – 2020* alebo *Návrh Stratégie výskumu a inovácií pre*

inteligentnú špecializáciu Slovenskej republiky 2021 – 2027). V roku 2020 vidíme rast podielu zahraničných zdrojov na financovaní VaV, čo môžeme pripísať záverečnej fáze čerpania fondov EÚ programového obdobia 2014 – 2020. Zdroje EÚ tvoria podstatnú časť zahraničných zdrojov vynaložených na VaV.

Podobný vývoj sme evidovali napríklad aj v roku 2015, keď intenzita VaV dosiahla zatiaľ rekordnú úroveň 1,18 % HDP, pričom zahraničné zdroje financovania dosiahli až 38 % podiel.[6]

T a b u ľ k a 2.1

Vybrané indikátory výskumu a vývoja v rokoch 2016 – 2020

	2016	2017	2018	2019	2020
Financovanie VaV:					
Hrubé výdavky na VaV (% HDP)	0,79	0,88	0.84	0,83	0,92
Podiel vládnych rozpočtových prostriedkov alebo výdavkov na VaV (% vládnych výdavkov)	0,87	0,92	0,92	0,94	0,92
Podnikové výdavky na VaV (% HDP)	0,40	0,48	0,45	0,49	0,45
Určené pre sektor (% z celkových):					
vládny sektor	50,4	54,1	54,1	54,8	54,1
podniky	21,4	20,8	21,2	20,0	19,7
vysoké školy	27,7	24,7	24,3	25,2	26,2
Financované zo zdrojov (% z celkových):					
vládne zdroje	41,0	35,5	38,0	40,5	39,6
podnikateľské zdroje	46,2	49,0	48,9	46,8	43,7
ostatné národné zdroje	2,1	1,7	1,9	2,1	2,4
zahraničné zdroje	10,7	13,8	11,2	10,7	14,3
Zamestnanci VaV (Vo FO k 31. 12.)	33 252	33 467	35 770	36 309	37 189
Výsledky VaV:					
Domáce patentové prihlášky[2]	220	183	217	206	206
Počet domácich patentových prihlášok[2] na 1 000 zamestnancov VaV	6,6	5,5	6,0	5,7	5,5
Počet EPO prihlášok[3]	44	41	51	42	55
Počet EPO prihlášok na 1 000 zam. VaV	1,3	1,2	1,4	1,2	1,5

Poznámka: [2] Domáce patentové prihlášky podané na Úrad priemyselného vlastníctva SR.
[3] *European patent applications per country of residence of the first named applicant.*

Prameň: ÚPV SR (2021); ŠÚ SR (2021); EPO (2022).

[6] Pozri 3. kapitolu v publikácii Morvay a kol. (2017). Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2016 a výhľad do roku 2018. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. Dostupné na: <https://ekonom.sav.sk/uploads/journals/362_hospodarsky_vyvoj_sr_v_r_2016_2.pdf>.

Predpokladáme, že s blížiacim sa koncom programového obdobia a nástupom čerpania prostriedkov z *Plánu obnovy a odolnosti* sa v nasledujúcich rokoch zvýšia výdavky na VaV. Vzhľadom na pretrvávajúce riziká a bariéry ako na strane poskytovateľov (politický cyklus a administratívna náročnosť procesov v štátnej správe), tak na strane prijímateľov (obmedzená absorpčná kapacita a administratívna záťaž) nepredpokladáme, že tento rast bude výrazný alebo dlhodobo udržateľný. Budúci rast výdavkov na VaV sa bude týkať pravdepodobne hlavne verejného sektora, pričom tieto verejné výdavky budú mať charakter jednorazových kapitálových investícií. Domnievame sa, že dlhodobé štrukturálne problémy slovenského sektora VaV, ako sú pretrvávajúca nízka kvalita verejného výskumu, jeho obmedzená spolupráca s podnikovým sektorom a nízka miera komercializácie (patenty), budú mať limitujúci vplyv na zhodnotenie budúceho rastu výdavkov na VaV.

Inovačná výkonnosť podnikov na Slovensku – statický, ale hĺbkový pohľad

Verejné výdavky, či už zo zdrojov európskych štrukturálnych a investičných fondov (EŠIF), alebo v rámci *Plánu obnovy a odolnosti* sú vo veľkej miere zamerané na naštartovanie inovačného rozvoja slovenskej ekonomiky. Výdavky výskumných alebo inovačných politík sú väčšinou nasmerované do verejného sektora prostredníctvom podpory výskumnej verejnej infraštruktúry, vzdelávania, digitalizácie verejnej správy a v konečnom dôsledku (nepriamo) do podpory podnikateľského prostredia. I keď je úsilie politík nasmerované predovšetkým do verejného sektora, „motorom“ inovačného napredovania slovenskej ekonomiky bude nevyhnutne podnikový sektor. V tejto časti kapitoly zhodnotíme stav inovačného rozvoja podnikov na Slovensku na základe posledného štatistického zisťovania – Inovačnej aktivity podnikov v Slovenskej republike 2016 – 2018 a európskeho *Community Innovation Survey 2016 – 2018.*[7]

[7] Ide o pravidelné výberové štatistické zisťovanie v členských štátoch EÚ. Posledné zisťovanie obdobia rokov 2016 – 2018 bolo zverejnené v decembri 2020. I napriek istému časovému oneskoreniu, ktoré pri inovačných aktivitách nezohráva veľkú úlohu, poskytuje zisťovanie cenné a stále aktuálne poznatky.

Ako východiskový indikátor inovačnej úrovne slovenských podnikov môžeme využiť ukazovateľ – percento podnikov s inovačnou aktivitou[8] v národnom hospodárstve (graf 2.1). Na Slovensku inovuje 31 % podnikov (v 2018), čo slovenskú ekonomiku síce stavia medzi „lepšie“ ekonomiky v rámci V4, ale v porovnaní s priemerom EÚ 27 alebo vyspelými inovačnými ekonomikami EÚ (zvolili sme Dánsko a Švédsko) je zaostávanie stále evidentné. V rámci celej EÚ 27 sa podľa tohto indikátora nachádzame až na 23. mieste (Eurostat, 2022). Slovensko taktiež patrí do skupiny ekonomík, v ktorých rozdiel medzi inovatívnosťou v priemysle a službách je vyšší (8 p. b.).

G r a f 2.1

Podniky s inovačnou aktivitou na Slovensku a vo vybraných štátoch EÚ
(% podnikov, 2018)

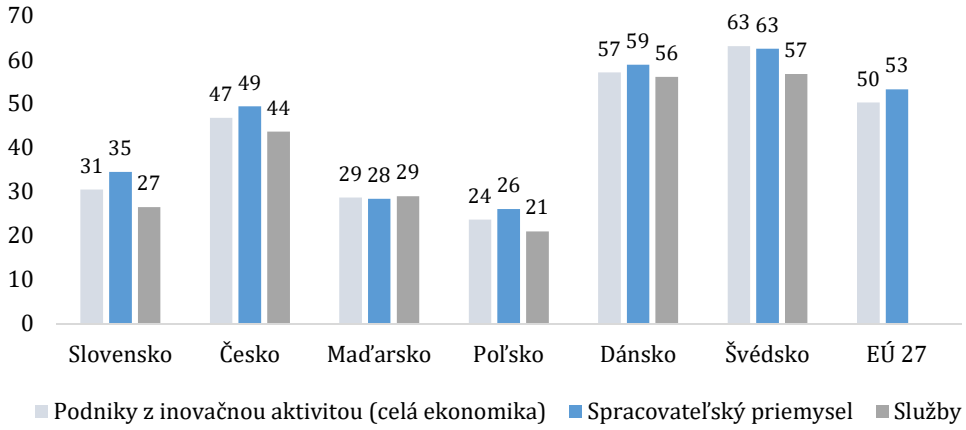

Prameň: Eurostat (2022).

Inovačným aktivitám môže brániť viacero faktorov. V prípade podnikov na Slovensku sú medzi najfrekventovanejšími prekážkami inovovania finančné faktory. Medzi tri najväčšie brzdy v podnikovom inovovaní patria vysoké náklady inovovania, čomu prisudzuje vysokú dôležitosť až 26 % podnikov na Slovensku (priemer EÚ 27 je 19 %). Druhým najvýznamnejším faktorom je nedostatok vlastných financií (25 % podnikov

[8] „Podniky s inovačnou aktivitou sú tie, ktoré uviedli na trh nové alebo výrazne zdokonalené produkty alebo zaviedli v rámci podniku nové alebo výrazne zdokonalené procesy (vrátane organizačných alebo marketingových metód)“ (ŠÚ SR, 2020).

na Slovensku a 16 % v EÚ 27). Ťažkosti pri získavaní verejných grantov a dotácií sú treťou najdôležitejšou bariérou inovovania (23 % podnikov na Slovensku v porovnaní so 14 % v EÚ 27). Na druhej strane, ako najmenší problém podniky na Slovensku a v EÚ 27 pri inovovaní označili nedostatok partnerov a nedostatočný prístup k externých znalostiam (v oboch prípadoch prikladá vysokú dôležitosť len 7 % podnikov na Slovensku a v EÚ 27.

Dôležitým aspektom inovačných procesov v národnom hospodárstve je sieťovanie a spolupráca rôznych aktérov národného inovačného systému. Vo vyspelých ekonomikách inovujúce podniky sú charakteristické vyššou mieru spolupráce v rámci podnikového sektora, so zákazníkmi alebo verejným výskumným sektorom a pod. V tabuľke 2.2 prezentujeme mieru spolupracujúcich podnikov s rôznymi typmi aktérov.

T a b u ľ k a 2.2

Spolupracujúci aktéri s inovujúcimi podnikmi na Slovensku a vo vybraných štátoch EÚ (% inovujúcich podnikov, 2018)

	Všetky typy spolupráce	**Podniky v rámci podnikovej skupiny**	**Podniky mimo podnikovej skupiny**	**Konzultanti alebo komerčné laboratóriá**	**Dodávatelia zariadení, komponentov, materiálu alebo softvéru**	**Zákazníci alebo klienti zo súkromného sektora**	**Konkurenti z rovnakého sektora**	**Ostatné súkromné podniky mimo podnikovej skupiny**	**Univerzity**	**Verejné, vládne alebo súkromné výskumné inštitúcie**	**Klienti alebo zákazníci z verejného sektora**	**Neziskové organizácie**
Česko	28	10	23	8	16	9	1	3	11	4	2	0
Maďarsko	36	10	34	17	26	18	7	14	11	4	4	3
Poľsko	21	9	15	9	10	8	3	6	10	6	2	1
Slovensko	**31**	**13**	**28**	**12**	**24**	**18**	**8**	**7**	**10**	**3**	**5**	**3**
Fínsko	47	19	44	29	28	23	8	15	24	14	6	5
Švédsko	25	15	25	18	24	25	5	9	13	7	6	4
Rakúsko	28	13	24	16	14	10	4	5	17	7	4	2

Prameň: Eurostat (2022).

Už sme spomínali slabé prepojenia podnikového sektora a verejného výskumu na Slovensku. Pre hodnotenie tohto typu spolupráce môžeme využiť údaje zo zvýraznených stĺpcov, v ktorých figurujú ako spolupracujúci aktéri univerzity a verejné, vládne alebo súkromné výskumné inštitúcie. V tomto smere sú inovujúce podniky na Slovensku na porovnateľnej

úrovni s krajinami V4, ale za vyspelými ekonomikami zaostávajú. Prezentované údaje však nehovoria o frekvencii alebo intenzite spolupráce podniku s tým-ktorým aktérom. Spolupráca s verejným výskumom zahŕňa širokú škálu foriem od krátkodobej „mäkkej“ formy ako napr. testovanie, meranie, skúšobníctvo, konzultácie až po spoločný výskum a vývoj s výsledkom spoločného patentu alebo prototypu a pod.

Zdrojom podnikových inovácií nie je len vlastný VaV, ale i ďalšie aktivity – napríklad získavanie výsledkov VaV prostredníctvom kontraktovaného VaV alebo obstarávanie hotových technológií prostredníctvom nákupu nových strojov, zariadení, softvéru a pod. Slovensko patrí z hľadiska financovania inovácií podnikovej sféry medzi krajiny EÚ so stredným stupňom rozvoja (pozri graf 2.2 alebo tabuľku 2.3) – má síce nízke podnikové výdavky na VaV (vlastný, ako aj kontrahovaný VaV), ale pomerne vysoké výdavky na inovácie, ktoré nie sú založené na VaV.

G r a f 2.2

Podnikové výdavky na inovácie a VaV v krajinách EÚ (% HDP v 2018)

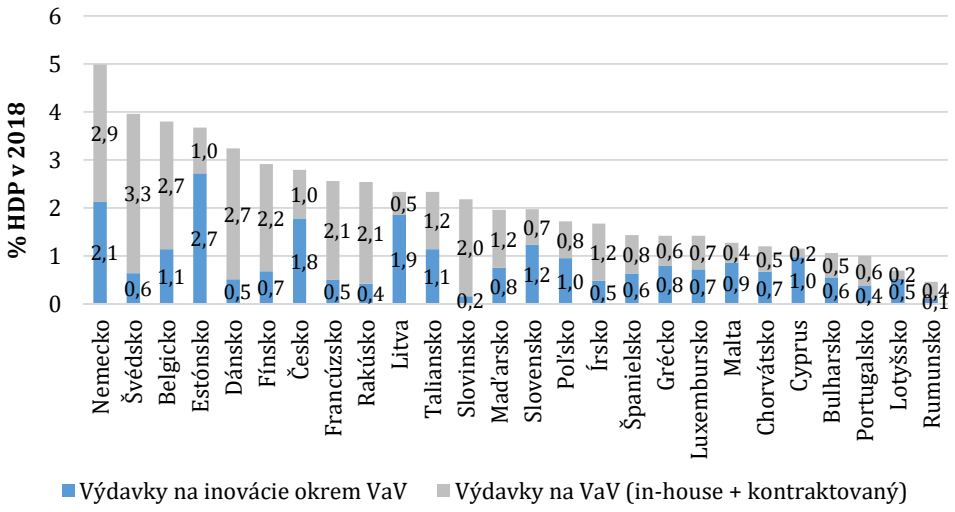

Prameň: Eurostat (2022).

Podobnú štruktúru inovačných výdavkov podnikov vidíme aj pri ostatných ekonomikách strednej a východnej Európy. Do tejto skupiny výdavkov patria predovšetkým inovačné kapitálové výdavky na nákup zariadení, strojov a prístrojov, softvéru, práv duševného vlastníctva,

budov. Takýto model podnikového inovovania na Slovensku pretrváva a nemení sa prakticky už druhú dekádu a súvisí s príchodom zahraničných investícií a postavením zahraničím kontrolovaných podnikov na Slovensku v globálnych produkčných reťazcoch.

T a b u ľ k a 2.3

Typy podnikových výdavkov na inovácie alebo VaV (% HDP, 2018)

	Výdavky na inovácie (vrátane VaV)	Výdavky na VaV aktivity	Výdavky na vlastný VaV	Výdavky na kontraktvaný VaV	Výdavky na inovácie (okrem VaV)	Výdavky na kapitálové tovary*
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Česko	2,79	1,01	0,69	0,31	1,78	n/a
Maďarsko	1,97	1,21	1,00	0,21	0,75	0,37
Rakúsko	2,54	2,12	1,91	0,21	0,42	0,13
Poľsko	1,72	0,77	0,68	0,09	0,95	0,72
Slovensko	1,97	0,74	0,46	0,28	1,23	0,84
Fínsko	2,91	2,23	1,91	0,31	0,68	0,19
Švédsko	3,95	3,32	2,43	0,88	0,64	0,26

Poznámka.* Nákup zariadení, strojov, softvéru, práv duševného vlastníctva, budov.

Prameň: Eurostat (2022).

Podpora podnikových inovácií a VaV je súčasťou verejných politík v krajinách EÚ. Realizuje sa v zásade v dvoch podobách; ako nepriama a plošná podpora prostredníctvom nástrojov daňovej politiky a ako selektívna podpora prostredníctvom priamych grantov alebo dotácií. V grafe 2.3 uvádzame percento podnikov, ktoré (i) využívajú daňové úľavy na VaV alebo inovácie a (ii) využívajú verejné zdroje na VaV alebo inovácie. Slovensko patrí v prípade oboch skupín podpory medzi krajiny s najnižšou mierou podpory. V slovenských podmienkach sa uplatňuje tzv. superodpočet na výdavky do VaV, firmy si (od 1. 1. 2022) môžu odpočítať až 100 %. Posledný známy údaj za rok 2017 hovorí o tom, že túto možnosť využili podniky na Slovensku v prípade 163 výskumných projektov a odpočet sa realizoval vo výške 40,118 mil. eur (Finančná správa, 2022). Slabé postavenie politík VaV v rámci verejných výdavkov napokon dokumentuje aj indikátor, ktorý sme uviedli v tabuľke 2.1 v úvode kapitoly – podiel vládnych rozpočtových prostriedkov alebo výdavkov na

VaV ako % celkových vládnych výdavkov. Táto hodnota bola v roku 2020 vo výške 0,92 % (19. miesto v EÚ, priemer za EÚ 27 je 1,44 %).

G r a f 2.3

Podpora verejných politík pre VaV a inovácie v krajinách EÚ

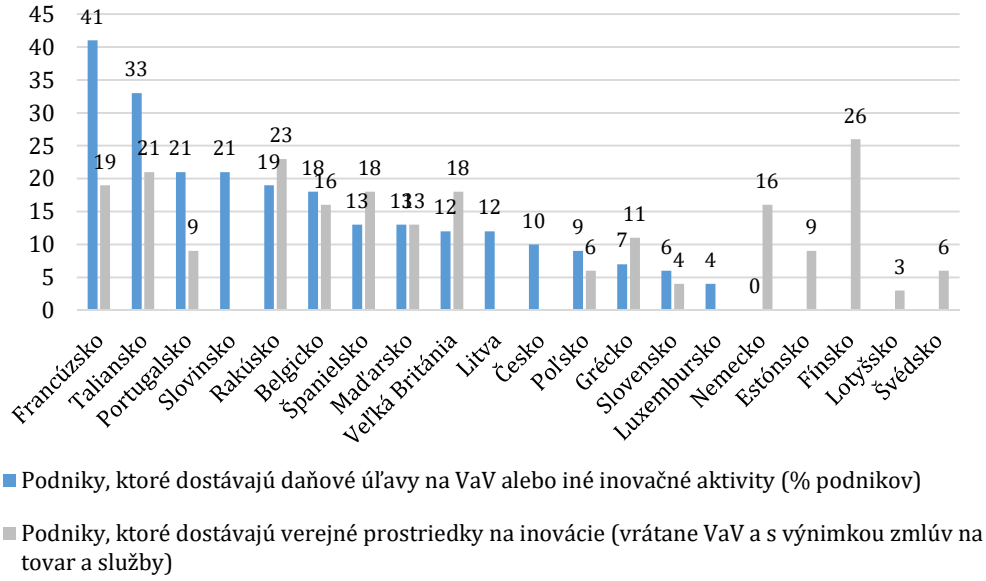

Prameň: Eurostat (2022).

Na záver tejto časti kapitoly uvedieme ešte niekoľko výstupových indikátorov inovačnej kapacity podnikov na Slovensku. Výsledkom podnikového VaV môže byť niektorá z foriem duševného vlastníctva (uvádzame v tabuľke 2.4). Najčastejšie využívaný indikátor sú patentové prihlášky, ktoré sa spolu s priemyselnými dizajnami vzťahujú najmä na spracovateľský priemysel. Ostatné, „mäkšie“ formy, ako sú copyright alebo obchodné známky, sú uplatňované aj v sektore služieb. Nízka patentová aktivita, ktorá odzrkadľuje slabú úroveň slovenského podnikového výskumu, je evidentná aj z údajov v tabuľke 2.4. Len 1,4 % uvádza, že v roku 2018 podalo patentovú prihlášku. Tento údaj radí podniky na Slovensku do skupiny patentovo najmenej výkonných krajín v EÚ. V prípade registrovaných foriem duševného vlastníctva, ako sú priemyselný dizajn, kopyrajt alebo ochranné známky, je už postavenie podnikov na Slovensku v porovnaní s ostatnými krajinami EÚ priaznivejšie. Môžeme to pripísať nižšej finančnej náročnosti takejto formy inovovania.

T a b u ľ k a 2.4

Podniky, ktoré uplatňujú niektorú z foriem ochrany duševného vlastníctva (v %)

	Patentová prihláška	Registrovaný priemyselný dizajn	Registrovaný kopyrajt	Registrované ochranné známky
Česko	4,0	2,1	3,1	7,4
Nemecko	12,1	6,0	8,7	16,8
Estónsko	0,1	0,1	1,1	3,7
Grécko	2,8	2,6	7,2	16,4
Španielsko	1,8	2,1	0,5	6,8
Francúzsko	7,0	5,9	6,2	19,9
Chorvátsko	1,0	1,8	2,0	5,4
Taliansko	5,9	2,1	1,7	10,8
Cyprus	0,7	0,6	2,7	7,4
Lotyšsko	1,6	0,9	1,2	6,0
Litva	2,7	0,5	0,6	11,1
Maďarsko	1,8	0,7	2,0	4,0
Malta	2,6	1,7	1,7	8,4
Rakúsko	7,4	2,5	4,0	10,5
Poľsko	2,5	0,7	:	3,7
Portugalsko	3,4	2,3	1,2	10,9
Rumunsko	0,7	0,5	0,7	2,4
Slovinsko	3,6	0,9	1,7	7,1
Slovensko	1,4	1,1	4,0	5,1
Fínsko	7,4	2,1	0,4	11,6
Švédsko	6,2	4,4	2,8	10,6

Prameň: Eurostat (2022).

Za výstupový indikátor inovatívnosti podnikov môžeme považovať technologickú náročnosť zahraničného obchodu, osobitne podiel exportov high-tech komodít.[9]

V tomto smere vidíme (graf 2.4) mierny pokles podielu high-tech komodít na celkovej hodnote slovenského exportu. V rámci tejto skupiny komodít majú jednoznačne najväčší podiel tovary v kategórii elektronika a telekomunikácie, tvorili celkovo až 68 % z high tech komodít v roku 2018 (7,6 mld. eur). Najmenší podiel mali zbrane (0,7 %), ktorých sa v roku 2018 vyviezlo za 67 mil. eur.

[9] High-tech komodity podľa klasifikácie SITC rev. 4: výpočtová technika, elektronika a telekomunikácie, elektrotechnika, vedecké nástroje a prístroje, letecká technika, neelektrické stroje, farmácia, chémia, zbrane.

G r a f 2.4
Vývoj slovenského exportu a importu high-tech komodít (% celkového)

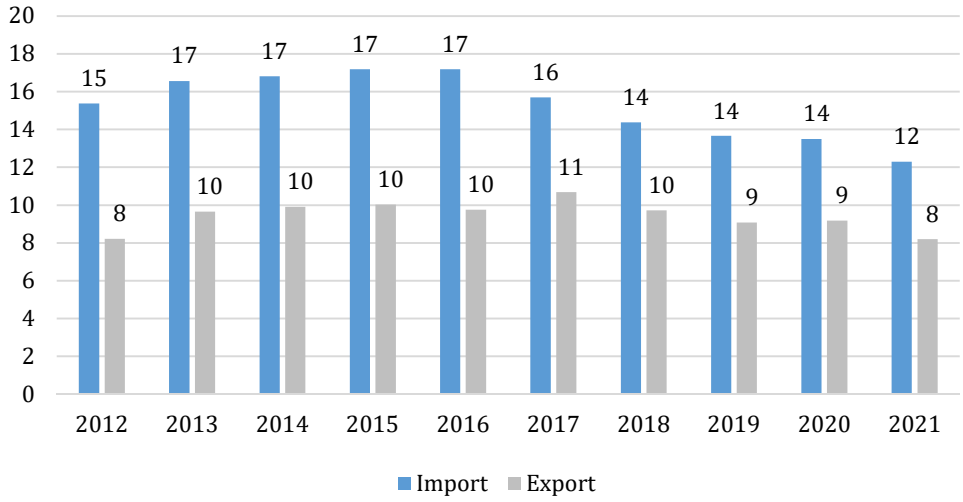

Prameň: Eurostat (2022).

Digitalizácia na Slovensku

V čase zavádzania mimoriadnych opatrení, ktorých sme boli svedkami v uplynulých dvoch rokoch, a ktoré obmedzujú pracovnú a spoločenskú mobilitu ľudí, sa ukazuje ako kľúčový faktor adaptácie miera rozvoja digitálnej ekonomiky a spoločnosti. Nutné alebo dobrovoľné obmedzovanie bezprostredných sociálnych kontaktov, prechod časti sektora služieb na *home office*, využívanie dištančných foriem vo vzdelávaní, zmena nákupného správania a obchodných modelov, ako aj trávenia voľného času predstavuje pozitívny externý šok nielen pre sektor informačných a komunikačných technológií (IKT), ale i pre verejný sektor (vzdelávanie, zdravotníctvo, verejnú správu), domácnosti a podnikovú sféru.

Kľúčovým predpokladom úspešnej digitalizácie spoločnosti je prístup k základnej digitálnej infraštruktúre. Na Slovensku malo v roku 2021 90 % domácností prístup na širokopásmový internet, čo je hodnota na úrovni priemeru EÚ a je dobrým predpokladom pre využívanie komerčných alebo verejných on-line služieb (tabuľka 2.5). V tejto súvislosti je tiež nutné sledovať polarizáciu v oblasti dostupnosti a využívania digitálnych technológií (tzv. *digital divide*) v spoločnosti. Limitujúcim faktorom

na Slovensku je ešte stále nižšia dostupnosť internetu pre domácnosti so stredne nízkym a nízkym príjmom (80 % domácností) alebo vo vidieckych oblastiach (87 % domácností). Na Slovensku nikdy nepoužilo internet 7,7 % ľudí (19 až 74-ročných, rok 2021), čo je hodnota na úrovni EÚ 27. Avšak keď sa pozrieme na tento údaj podľa vekových kategórií, tak vidíme, že v prípade 65 – 74-ročných, ktorí nikdy nepoužili internet, dosahuje táto hodnota až 27 %. Nižšia participácia starších vekových kategórií môže byť značne limitujúcim faktorom najmä využívania elektronických služieb zdravotníctva, ako aj iných oblastí eGovernmentu.

T a b u ľ k a 2.5

Ukazovatele IKT na Slovensku a vo vybraných krajinách

	SK	EÚ 27	SK/EÚ 27 (%)	EST	CZ	PL	HU
% domácností so širokopásmovým internetom (2021)	90	90	100	91	88	92	91
% domácností so stredne nízkym a nízkym príjmom s prístupom k internetu doma (2020)	80	91	88	94	86	92	86
% domácnosti vo vidieckych oblastiach so širokopásmovým internetom (2021)	87	90	97	90	86	92	86
% 65 – 74-ročných, ktorí nikdy nepoužili internet (2021)	27	27	100	27	30	41	34
Mobilné širokopásmové pokrytie 5G sieťami (% domácností, 2021)	14	66	21	18	50	34	18
5G pripravenosť* (% percento prideleného harmonizovaného spektra, 2021)	67	39	170	0	67	61	0
Digitálna intenzita podnikov – veľmi vysoká úroveň** (% podnikov)	2,6	3,2	81	2,3	3,6	2,4	1,6
Podniky, ktoré interne zdieľajú elektronické informácie s ERP (% podnikov, 2021)	31	38	82	23	38	32	21
Podniky používajúce softvér na riadenie vzťahov so zákazníkmi – CRM (% podnikov, 2021)	16	20	80	15	12	21	8
Celkové elektronické tržby podnikov ako % z ich celkového obratu	20	20	100	16	30	18	21
Vysokoškolskí absolventi IKT (% všetkých, 2019)	3,9	3,9	100	8	5	3,8	4,9
Podniky zamestnávajúce IKT špecialistov	17	19	89	17	19	29	25

Poznámka. * Množstvo prideleného spektra a pripraveného na použitie 5G v rámci takzvaných priekopníckych pásiem 5G. Tieto pásma sú 700 MHz (703 – 733 MHz a 758 – 788 MHz), 3,6 GHz (3400 – 3800 MHz) a 26 GHz (1000 MHz v rámci 24250 – 27500 MHz). Všetky tri pásma spektra majú rovnakú váhu.

** Podnik využíva 10 až 12 technológií z 12 (zoznam je v poznámke pod čiarou).

Prameň: EC (2022).

Jedným z technologických trendov IKT je rozvoj 5G sietí, ktoré okrem iného umožňujú vyššie využívanie napr. tzv. internetu vecí alebo autonómnych vozidiel. Čo sa týka pripravenosti krajín, tak na Slovensku má k dispozícii mobilné širokopásmové pokrytie 5G sieťami len 14 % domácností (väčšinou krajské mestá), čo predstavuje aktuálne 20 % úroveň priemeru EÚ 27. Domácnosti vo vidieckych oblasti na Slovensku majú len 2,4 % pokrytie (v EÚ 27 je to 34 %). Na druhej strane však podľa indikátora 5G pripravenosť (tabuľka 2.5) sa Slovensko radí medzi nadpriemerne pripravené krajiny.

O využívaní IKT v podnikoch hovorí niekoľko indikátorov. Digitálna intenzita podnikov zahŕňa rozsah využívania konkrétnych 12 technológií.[10] Podiel podnikov, ktoré využívajú 10 – 12 z uvedených IKT je na Slovensku 2,6 %, čo je cca 80 % úrovne EÚ 27. Podobné zaostávanie podnikov na Slovensku vidíme i v prípade využívania ERP (*enterprise resource planning*) alebo CRM (*customer relationship managment*) softvérov. V prípade vysokoškolských absolventov IKT odborov je na tom Slovensko rovnako ako priemer EÚ 27 (3,9 %), ale za inými ekonomikami nášho regiónu zaostávame. Podobné, slabšie postavanie podnikov na Slovensku je i v prípade zamestnanosti IKT špecialistov na Slovensku. Práve ľudský kapitál sa ukazuje byť kľúčovým faktorom digitálnej transformácie. Štát navrhol implementovať niektoré nástroje v prijatej *Stratégii a akčnom pláne na zlepšenie postavenia Slovenska v indexe DESI do roku 2025.*[11]

Samostatnou kapitolou sú digitálne služby verejného sektora. V tejto oblasti vykazuje Slovensko dlhodobé zaostávanie a slabý pokrok. V roku 2021 podľa indexu DESI (EC, 2022) dosiahlo Slovensko 77 % úrovne priemeru EÚ 27 v hodnotení úrovne digitálnych služieb verejnej správy

---

[10] Zoznam technológií zahŕňa: používanie internetu väčšinou pracovníkov; prístup k odborným zručnostiam IKT; pevná širokopásmová rýchlosť > 30 Mbps; mobilné zariadenia využíva viac ako 20 % zamestnaných osôb; podnik má webovú stránku; má na webovej stránke niektoré sofistikované funkcie; prítomnosť na sociálnych sieťach; vykonáva elektronický predaj aspoň za 1 % obratu; využívať B2C príležitosti internetového predaja; platí za inzerciu na internete; nakupuje pokročilé služby *cloud computingu*; posiela elektronické faktúry (EC, 2022).

[11] Postavenie ľudského kapitálu sa ma zlepšiť prostredníctvom týchto nástrojov: reforma vzdelávania, finančná motivácia IKT učiteľov na všetkých stupňoch, „adresovať priepastné rozdiely v úrovni technického vybavenia škôl, kvalite ich internetového pripojenia, ako aj digitálnych zručnostiach ich učiteľov“, zvýšiť intenzitu celoživotného vzdelávania, potreba zvýšenia počtu žien s pokročilými digitálnymi zručnosťami v sektore IKT (MIRRI, 2021).

(lídrom je Estónsko). Hodnotenie čiastkových indikátorov uvádzame v tabuľke 2.6. V mnohých indikátoroch sa radí Slovensko na chvost krajín EÚ.

T a b u ľ k a 2.6
Digitálne služby verejnej správy

	SK	EÚ 27	SK/EÚ 27 (%)	EST	CZ	PL	HU
Vopred vyplnené formuláre (skóre 0 – 100; 2020)	36	63	57	97	46	65	60
Digitálne verejné služby pre občanov (skóre 0 – 100; 2020)	64	75	85	91	71	65	54
Digitálne verejné služby pre podniky (skóre 0 – 100; 2020)	79	84	94	98	76	67	76
Otvorené dáta (skóre 0 – 100; 2020)	50	81	62	94	74	95	58
Používatelia služieb digitálnej verejnej správy (% používateľov internetu, 2021)	28	49	57	82	58	46	74
Dohodnúť si stretnutie s praktickým lekárom prostredníctvom webovej stránky (% používateľov internetu, 2020)	17	24	63	26	13	11	28

Prameň: EC (2022).

Efektívna digitálna verejná správa je pritom jeden z hlavných faktorov konkurencieschopnosti podnikateľského prostredia a prispieva ku kvalite života celej spoločnosti. Patrí pritom medzi priority verejných politík a oblasti, ktoré sú prednostne financované z prostriedkov fondov EÚ prakticky už od nášho vstupu do EÚ.

* * *

Slovensko ani v poslednom hodnotenom roku nezaznamenalo výraznejší pokrok vo financovaní VaV, ako aj výsledkov VaV (patentová aktivita). Jedným z rozhodujúcich faktorov ekonomického napredovania je inovačná „kondícia“ podnikov. Podniky na Slovensku sú stále nedostatočne inovatívne. V porovnaní s EÚ dosahujú len dvojtretinovú úroveň. Podobne stále pretrváva model financovania, ktorý spočíta v nízkych podnikových výdavkoch na VaV a vysokých výdavkoch na inovácie, ktoré nie sú založené na VaV (nákup hotových technológií). Nízke podnikové výdavky na VaV môžu byť výsledkom slabého postavenia politík VaV

v rámci verejných výdavkov; táto skutočnosť je indikovaná nízkym využívaním daňových úľav alebo priamych dotácií na VaV a inovačné aktivity. Nízkym podnikovým výdavkom na VaV môžeme pripísať stále nízku patentovú aktivitu. Počas pandémie sa stala digitalizácia ekonomiky a spoločnosti ostro sledovaným megatrendom. Pokrytie slovenských domácností širokopásmovým internetom je už na úrovni EÚ, avšak stále zostávajú niektoré skupiny domácností (nízkopríjmové domácnosti, rurálne oblasti alebo seniori), ktoré majú limitované možnosti digitalizácie. Otázka rovnosti prístupu k IKT je o to aktuálnejšia aj v súvislosti s nástupom 5G sietí. Slabým miestom digitalizácie na Slovensku je stále eGovernment. V poskytovaní digitálnych verejných služieb patríme do skupiny najmenej úspešných krajín EÚ.

3. ZAHRANIČNÝ OBCHOD A ZAHRANIČNÉ INVESTÍCIE

Vývoj zahraničného obchodu Slovenska počas rokov 2020 aj 2021 bol vzhľadom na prebiehajúcu pandémiu veľmi špecifický. Po prepade zahraničného obchodu v roku 2020 nasledovalo v roku 2021 silné oživenie na strane vývozu aj dovozu, ktoré znamenalo dokonca prekonanie hodnôt spred pandémie.

V tejto kapitole sa budeme podrobnejšie venovať súvislostiam vo vývoji zahraničného obchodu vrátane jeho teritoriálnej a komoditnej štruktúry, ako aj jeho možného budúceho vývoja. V niektorých aspektoch porovnáme stav, resp. vývoj na Slovensku s Českou republikou. V záverečnej časti sa pozrieme na stav a štruktúru investičných projektov Slovenskej agentúry pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO).

Zrýchlenie dynamiky zahraničného obchodu

Rok 2020 poznačený pandémiou (najmä v podobe oslabeného dopytu a odstávok výroby v automobilovom a elektrotechnickom priemysle) bol prvý od krízového roku 2009, v ktorom sa zaznamenal medziročný pokles na strane exportu aj importu. Už v roku 2021 však vývoz tovaru zo SR dosiahol až 88 mld. eur, čo je najvyššia hodnota v histórii samostatného Slovenska. Medziročne tak vzrástol o viac než 16 % (graf 3.1) a v porovnaní s rokom 2019 o takmer 10 %. Na zrýchlení dynamiky exportu sa podieľal najmä vyšší vývoz motorových vozidiel a trhových výrobkov.

Dovoz tovaru dosiahol vyše 86 mld. eur, čo znamenalo medziročný rast o viac ako 19 % a oproti roku 2019 o 9 %. Na strane importu sa zaznamenal výrazný nárast v rámci minerálnych palív, a to v dôsledku rastúcich cien plynu a ropy.

Výsledkom za celý rok 2021 bol prebytok obchodnej bilancie vo výške 1,7 mld. eur, čo je síce o takmer polovicu nižšia hodnota než v predchádzajúcom roku, ale zároveň vyššia než v roku 2019 (graf 3.2). Slovensko tak zaznamenalo kladné saldo zahraničného obchodu už trinásty rok po sebe.

G r a f 3.1
Medziročné zmeny vývozu a dovozu od roku 2008 (%)

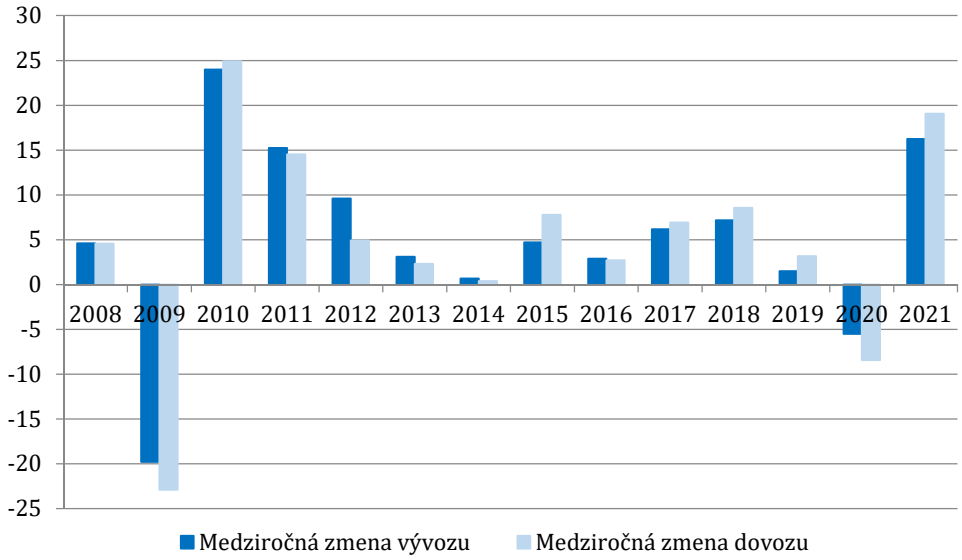

Prameň: Spracované podľa údajov NBS (2022c).

G r a f 3.2
Saldo zahraničného obchodu od roku 2008 (mil. eur)

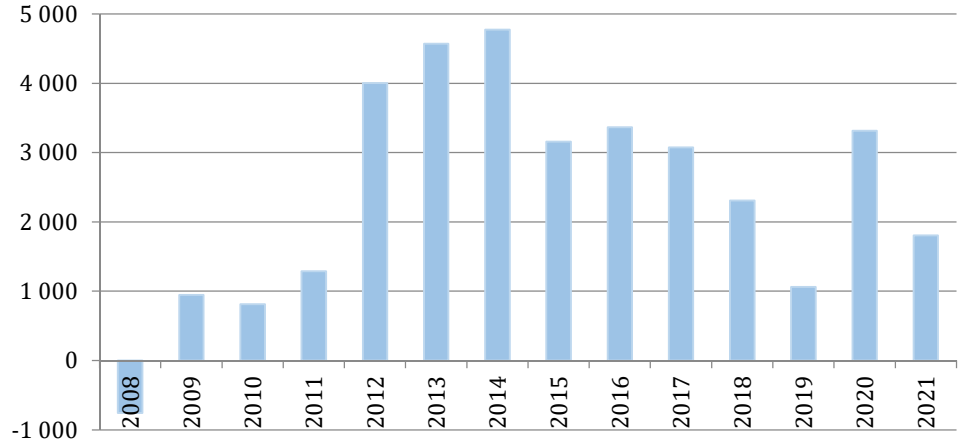

Prameň: Spracované podľa údajov NBS (2022c); vlastné výpočty.

Ako možno vidieť v grafe 3.3, rýchla dynamika zahraničného obchodu na Slovensku nie je ojedinelá. Podobný medziročný nárast exportu a importu sa v roku 2021 zaznamenal aj v Českej republike, kde tak ako

na Slovensku zohráva v zahraničnom obchode dôležitú úlohu automobilový priemysel. Aj v predchádzajúcich štyroch rokoch sa medziročné zmeny v zahraničnom obchode v oboch krajinách vyvíjali veľmi podobne. V roku 2021 však Česká republika na rozdiel od Slovenska vykázala po jedenástich rokoch pasívne saldo zahraničného obchodu, a to najmä v dôsledku vyšších cien dovezených vstupov, ako aj nedostatku komponentov v automobilovom priemysle (Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, 2022).

G r a f 3.3
Medziročné zmeny vývozu a dovozu v SR a ČR od roku 2017 (%)

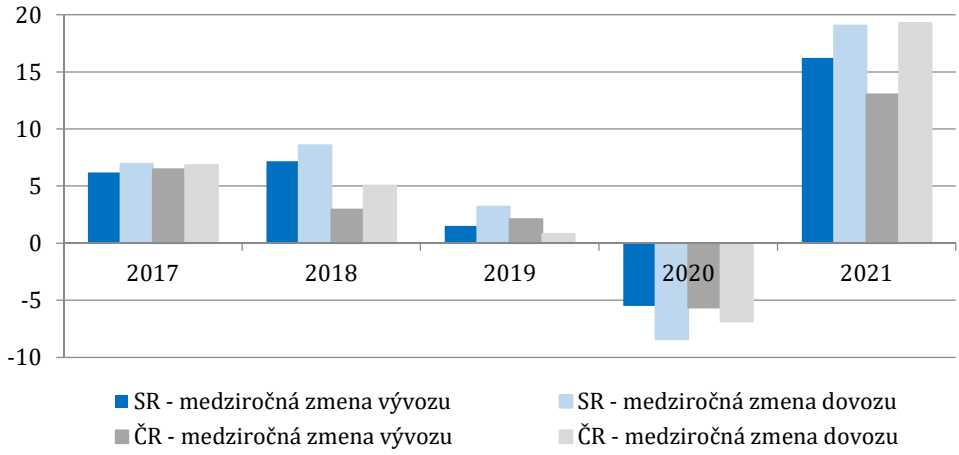

Prameň: Spracované podľa údajov NBS (2022c) a Českého statistického úřadu (2022).

Vzhľadom na rýchlu dynamiku vývozu aj dovozu pri medziročnom raste HDP na úrovni 5,5 % sa významne zmenili aj pomerové ukazovatele exportnej výkonnosti a importnej náročnosti slovenskej ekonomiky. Po poklese exportnej výkonnosti zaznamenanej v období od roku 2018 do roku 2020 došlo v nasledujúcom roku k jej nárastu na rekordnú úroveň takmer 91 % (graf 3.4). Podobnú úroveň (89 %) dosiahla aj importná náročnosť.

Graf 3.5 zachytáva vývoj exportu, importu a salda zahraničného obchodu v jednotlivých mesiacoch posledných troch rokov. V prvom štvrťroku 2021 dopyt po tovaroch produkovaných na Slovensku, najmä po automobiloch, rástol. Zároveň došlo k oživeniu aj na strane dovozu,

keď sa odvetvie priemyslu snažilo čiastočne predzásobovať, aby predišlo problémom vzhľadom na neistotu spojenú s budúcimi dodávkami. Mesačné saldá zahraničného obchodu boli preto nižšie ako v niektorých mesiacoch roku 2020, avšak stále pozitívne.

G r a f 3.4
Vývoj exportnej výkonnosti a importnej náročnosti od roku 2011
(% HDP)

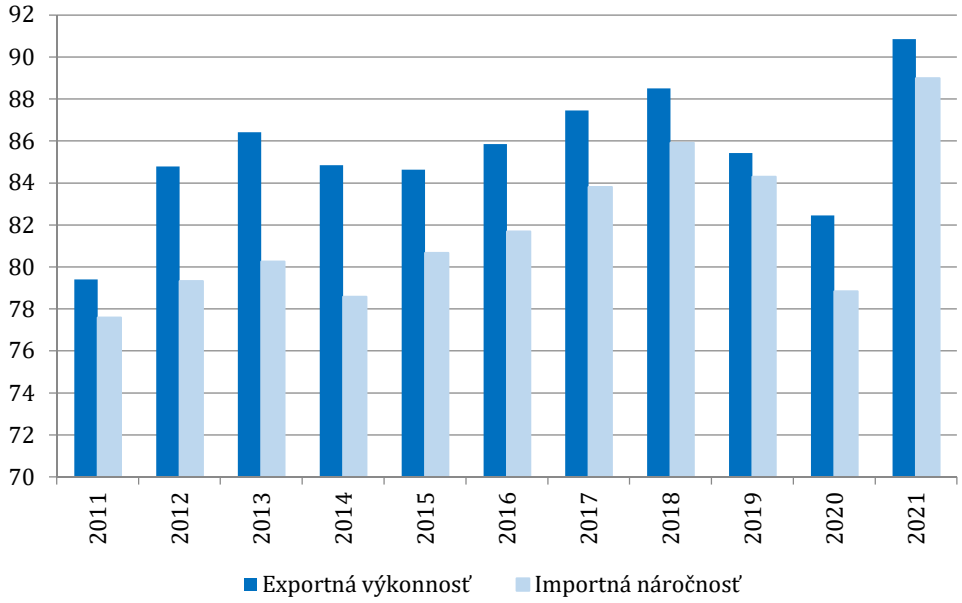

Prameň: Spracované podľa údajov NBS (2022c); vlastné výpočty.

Na jar zaznamenaná vysoká medziročná dynamika na strane vývozu aj dovozu bola dôsledkom výrazných prepadov zahraničného obchodu v rovnakých mesiacoch predchádzajúceho roka. V apríli dosiahol medziročný rast exportu viac ako 100 % (rast importu 76 %), v marci a máji približne polovičné hodnoty. V marci sa zaznamenalo aj najvyššie aktívne saldo v rámci celého roka (624 mil. eur).

V apríli však už slovenský priemysel čelil veľkým problémom s dodávkami komponentov, čo vyústilo do úplných alebo čiastočných odstávok výroby, najmä v automobilovom priemysle. Mesačné saldá zahraničného obchodu zostali v druhom štvrťroku v kladných číslach, hoci nižších ako v predchádzajúcom štvrťroku.

G r a f 3.5

Medziročné zmeny vývozu a dovozu (ľavá os, %) **a saldo zahraničného obchodu** (pravá os, mil. eur) **v jednotlivých mesiacoch rokov 2019 – 2021**

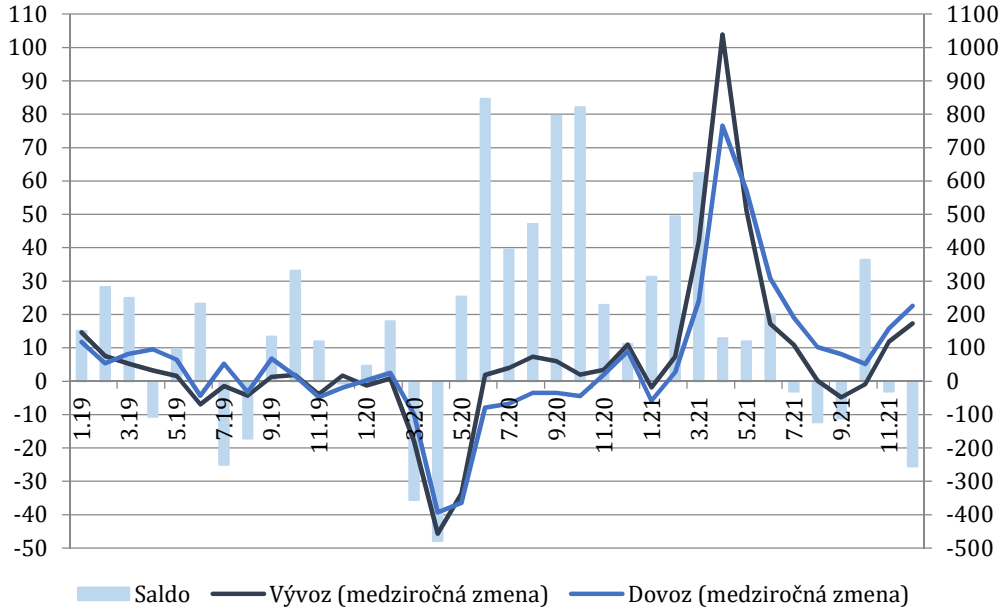

Prameň: Spracované podľa údajov NBS (2022c); vlastné výpočty.

Nedostatok komponentov v slovenskom priemysle sa následne prejavil nižším exportom v priebehu tretieho štvrťroka, pričom zároveň rástli zásoby nedokončenej výroby. V septembri došlo dokonca k medziročnému poklesu exportu. Prejavil sa v ňom najmä medziročný prepad v triede SITC 7 – *stroje a prepravné zariadenia*, ktorá zahŕňa aj automobilový priemysel. V jesenných mesiacoch predchádzajúceho roka totiž automobilky dosahovali rekordné hodnoty vývozu, keď dobiehali výpadky produkcie spôsobené pandémiou. Na druhej strane import tovarov bol v treťom štvrťroku 2021 do istej miery ťahaný rastúcou spotrebou. Mesačné saldá zahraničného obchodu sa tak po štrnástich mesiacoch dostali do záporných čísel.

V októbri sa deficit zmenil znovu na prebytok, čo súviselo s medzimesačným zvýšením rozdielu medzi exportom a importom motorových vozidiel a trhových výrobkov. V posledných dvoch mesiacoch roka však skončil zahraničný obchod opäť so schodkom. V decembri sa zaznamenal dokonca najvyšší deficit (255 mil. eur), v ktorom sa prejavili najmä

rastúce ceny ropy, zemného plynu a elektrickej energie. November bol tiež rekordným mesiacom (nielen) roku 2021, a to z hľadiska objemu vyvezeného aj dovezeného tovaru, keď oba dosiahli približne 8,5 mld. eur.

Zmeny vývozu a dovozu z teritoriálneho hľadiska

V roku 2021 výrazne medziročne vzrástol vývoz Slovenska do ďalších krajín Vyšehradskej štvorky (Česká republika, Poľsko a Maďarsko – V3), a to až o 27 % (do samotnej Českej republiky o takmer 30 %), čo je o viac než 10 p. b. rýchlejší nárast než v prípade celkového exportu (graf 3.6). Uvedený vývoj viedol k zvýšeniu podielu V3 na celkovom slovenskom exporte z necelej štvrtiny na takmer 27 %.

G r a f 3.6

Medziročné zmeny vývozu zo Slovenskej republiky do vybraných krajín a ekonomických zoskupení (%)

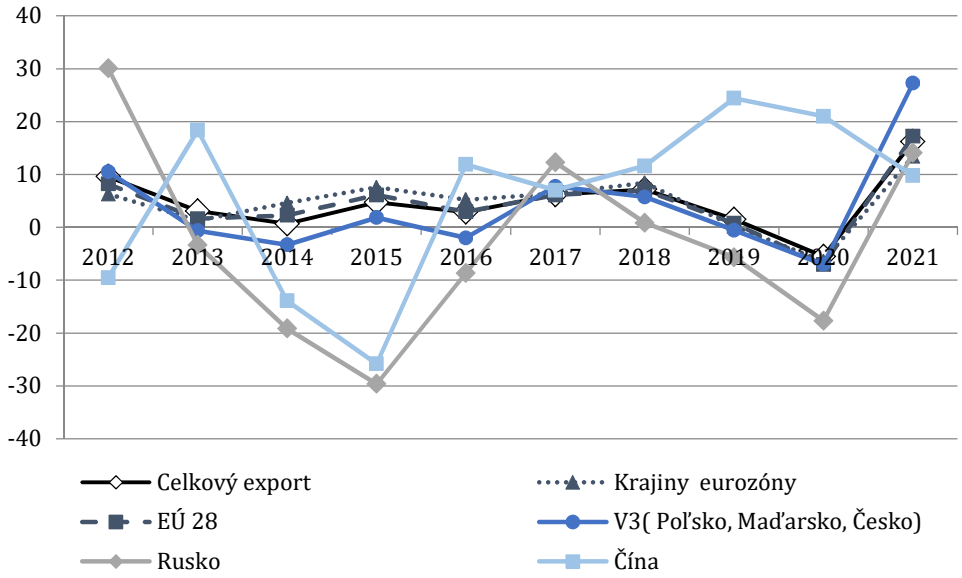

Prameň: Spracované podľa údajov NBS (2022c).

Po dvoch rokoch rýchlej dynamiky sa spomalil rast exportu do Číny, a to pod 10 %. Nižšiu dynamiku v porovnaní s celkovým exportom vykazoval aj vývoz do eurozóny, čo možno pripísať najmä pomalšiemu

medziročnému rastu vývozu do Nemecka, ktoré je dlhodobo najvýznamnejším obchodným partnerom Slovenska (s podielom 22 % v roku 2021).

Ako je zrejmé z grafu 3.7, dovoz z Ruska v roku 2021 po dvoch rokoch poklesu výrazne medziročne vzrástol, najmä vplyvom rastúcich cien komodít v závere roka. V dôsledku vojnového konfliktu na Ukrajine sa tento trend v prvých mesiacoch roka 2022 ešte viac zintenzívnil. V roku 2021 prekonal medziročnú zmenu celkového dovozu aj nárast dovozu z Číny. Naopak, v prípade krajín V3 import (na rozdiel od exportu) rástol pomalším tempom, čo bolo vo veľkej miere ovplyvnené prepadom dovozu z Maďarska.

G r a f 3.7

Medziročné zmeny dovozu do Slovenskej republiky z vybraných krajín a ekonomických zoskupení (%)

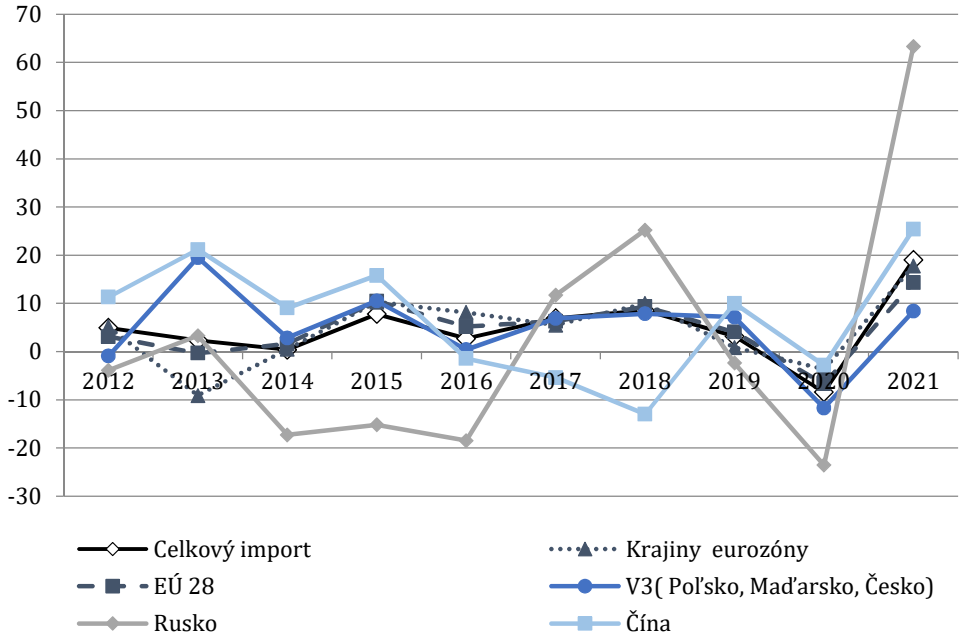

Prameň: Spracované podľa údajov NBS (2022c).

Vývoz Slovenska do Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska, ktoré na začiatku roka 2020 vystúpilo z Európskej únie a o rok neskôr mu uplynulo prechodné obdobie (počas ktorého ešte krajina zostala súčasťou spoločného trhu a colného územia EÚ), nebol v roku 2021

nejakým výrazným spôsobom zasiahnutý. Medziročne vzrástol o vyše 5 % a dosiahol podobný objem ako pred tromi rokmi. Dovoz zo Spojeného kráľovstva síce poklesol medziročne o 8 %, podobne ako v predchádzajúcom roku, avšak hodnoty spred troch rokov prekročil.

Slovensko dosiahlo v roku 2021 najvyššie aktívne saldo zahraničného obchodu s Nemeckom (3,1 mld. eur), vzhľadom na vyššie spomínaný prepad importu aj s Maďarskom (3,0 mld. eur), s Francúzskom (2,8 mld. eur) a Rakúskom (2,6 mld. eur). Medzi krajiny, s ktorými Slovensko vykázalo pasívne saldo, sa podobne ako v predchádzajúcom roku zaradili tri ázijské ekonomiky, a to Kórejská republika (4,3 mld. eur), Vietnam a Čína (obe 3,9 mld. eur). Vzhľadom na intenzívny medziročný nárast dovozu dosiahlo pasívne saldo s Ruskou federáciou druhú najvyššiu hodnotu po Kórejskej republike, a to až 4,2 mld. eur, čo predstavuje výrazné medziročné zvýšenie.

Dynamika vývozu aj dovozu takmer vo všetkých triedach SITC rýchlejšia než pred pandémiou

Z pohľadu komoditnej štruktúry je v zahraničnom obchode Slovenska dlhodobo najvýznamnejšia trieda SITC 7 – *stroje a prepravné zariadenia*, ktorá zahŕňa aj automobily. V roku 2021 dosiahol podiel tejto triedy na celkovom vývoze 61 % a na dovoze takmer polovicu.

Za ňou nasleduje trieda SITC 6 – *trhové výrobky* s približne šestinovým podielom na dovoze aj vývoze.[12] Do tejto triedy patria produkty viacerých priemyselných odvetví vrátane výroby a spracovania kovov, hutníctva či gumárenstva.

Graf 3.8 dokumentuje medziročné zmeny exportu aj importu v jednotlivých triedach SITC v posledných troch rokoch. V takmer všetkých triedach s výnimkou SITC 9 – *komodity a predmety obchodu inde nezaradené* dosiahla dynamika vývozu aj dovozu v roku 2021 vyššie hodnoty než v roku 2019, teda pred pandémiou.

---

[12] V zahraničnom obchode Českej republiky dosahujú triedy SITC 7 a SITC 6 veľmi podobné podiely na celkovom exporte a importe. V roku 2021 predstavoval vývoz v triede SITC 7 56 % celkového vývozu a 46 % celkového dovozu (vlastné výpočty na základe údajov Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, 2022).

G r a f 3.8

Medziročné zmeny vývozu a dovozu podľa tried SITC Rev. 4 (%)

Vývoz

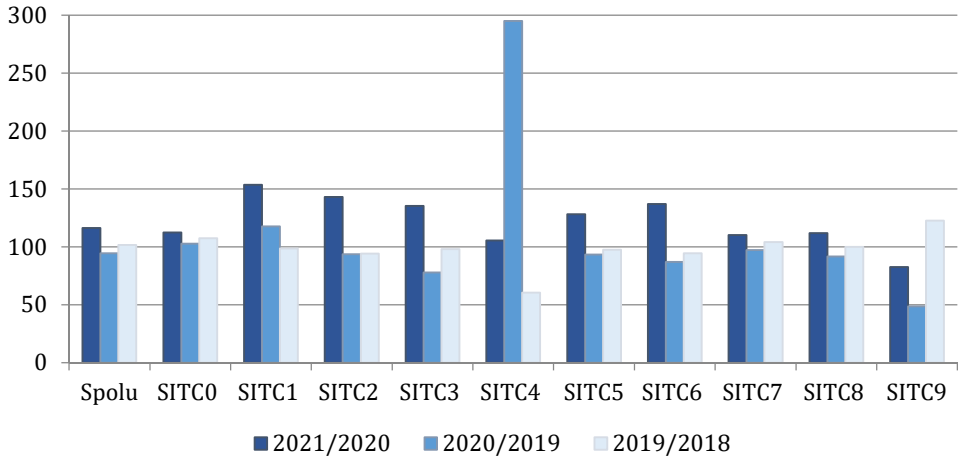

Dovoz

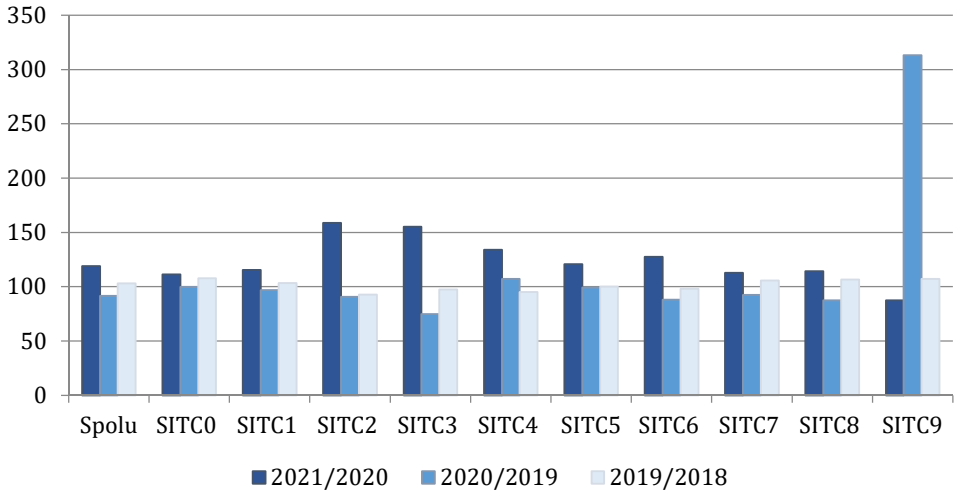

Vysvetlivky:

SITC0 – potraviny a živé zvieratá;
SITC1 – nápoje a tabak;
SITC2 – surové materiály, nepožívateľné, okrem palív;
SITC3 – minerálne palivá, mazivá a príbuzné materiály;
SITC4 – živočíšne a rastlinné oleje, tuky a vosky;
SITC5 – chemikálie a príbuzné výrobky inde nezaradené;
SITC6 – trhové výrobky triedené hlavne podľa materiálu;
SITC7 – stroje a prepravné zariadenia;
SITC8 – rôzne priemyselné výrobky
SITC9 – komodity a predmety obchodu inde nezaradené.

Prameň: Spracované podľa údajov ŠÚ SR (2022); vlastné výpočty.

Nárast exportu a importu v najobchodovanejšej triede SITC7 v roku 2021 na rozdiel od predchádzajúcich dvoch rokov zaostával za dynamikou celkového zahraničného obchodu, čo možno pripísať odstávkam v produkcii automobiliek.

Druhá najobchodovanejšia trieda SITC6 zaznamenala vyššie medziročné prírastky na strane vývozu aj dovozu. Ešte vyššiu medziročnú dynamiku vykázali triedy SITC2 – *surové materiály* a SITC3 – *minerálne palivá a mazivá,* pričom za vysokým nárastom dovozu minerálnych palív boli najmä rastúce ceny zemného plynu, ropy a elektriny. Podiel týchto tried na celkovom vývoze a dovoze je však omnoho nižší než podiel tried SITC7 a SITC6.

Investičné projekty SARIO v období 2002 – 2021

Misiou SARIO ako štátnej agentúry SR v pôsobnosti Ministerstva hospodárstva SR je „*akcelerovať investičný, exportný a inovatívny potenciál Slovenska*“ (SARIO, 2022a), čo zahŕňa aj podporu expanzie etablovaných firiem, podporu zahraničných investícií s exportným potenciálom, s dôrazom na vyššiu pridanú hodnotu, diverzifikáciu sektorov, ako aj zvyšovanie zamestnanosti v najmenej rozvinutých regiónoch Slovenska. Agentúra poskytuje rozsiahle služby pre potenciálnych a etablovaných investorov vrátane prehľadu podnikateľského prostredia, sektorových a regionálnych analýz, identifikácie lokálnych dodávateľov, poradenstva v oblasti investičných stimulov, podpory inovácií, výskumných a vývojových činností.

V priebehu posledných dvadsiatich rokov vykázalo SARIO spolu 609 investičných projektov, vďaka ktorým sa na Slovensku vytvorilo takmer 136-tisíc pracovných miest, pričom bolo preinvestovaných viac než 13,5 mld. eur (SARIO, 2022b). Trendom je nárast počtu investícií s vyššou pridanou hodnotou (R&D centrá, technologické a dizajnérske centrá), ako aj vyšší počet investícií veľkého rozsahu s následným multiplikačným efektom na rozvoj subdodávateľskej siete. V samotnom roku 2021 ukončila agentúra 29 investičných projektov, spolu vo výške 464 mil. eur, v rámci ktorých sa vytvorilo vyše 3-tisíc nových pracovných miest.

Z regionálneho hľadiska sa za posledné dva roky (2020 – 2021) mierne oslabila pozícia Banskobystrického kraja a posilnila pozícia Trnavského kraja. Naďalej najviac zaostáva Prešovský kraj, a to tak z hľadiska počtu ukončených projektov, ako aj z hľadiska počtu vytvorených pracovných miest. V štruktúre ukončených investičných projektov podľa krajiny pôvodu v období rokov 2002 – 2021 jednoznačne dominuje Nemecko (19 %), podobne ako v zahraničnom obchode Slovenska. Druhý najvyšší podiel dosahuje Južná Kórea (9 %), nasledovaná USA (7 %) a Rakúskom (6 %).

Graf 3.9 dokumentuje štruktúru ukončených projektov podľa sektora, kde takmer tretinu predstavuje automobilový priemysel vrátane subdodávateľov, približne sedminu elektrotechnický priemysel vrátane subdodávateľov a devätinu strojársky priemysel. V automobilovom priemysle asistovala agentúra SARIO pri realizácii investícií Jaguar Land Rover v Nitre (2015), PSA Peugeot Citroën v Trnave (v súčasnosti Stellantis, 2003), Kia Motors v Žiline (v súčasnosti KIA, 2004), ako aj pri expanziách závodu Volkswagen Slovakia v Bratislave (2008, 2020). Okrem toho agentúra podporila aj množstvo rôznych automobilových dodávateľov.

G r a f 3.9

Štruktúra ukončených investičných projektov v období 2002 – 2021 podľa sektora (%)

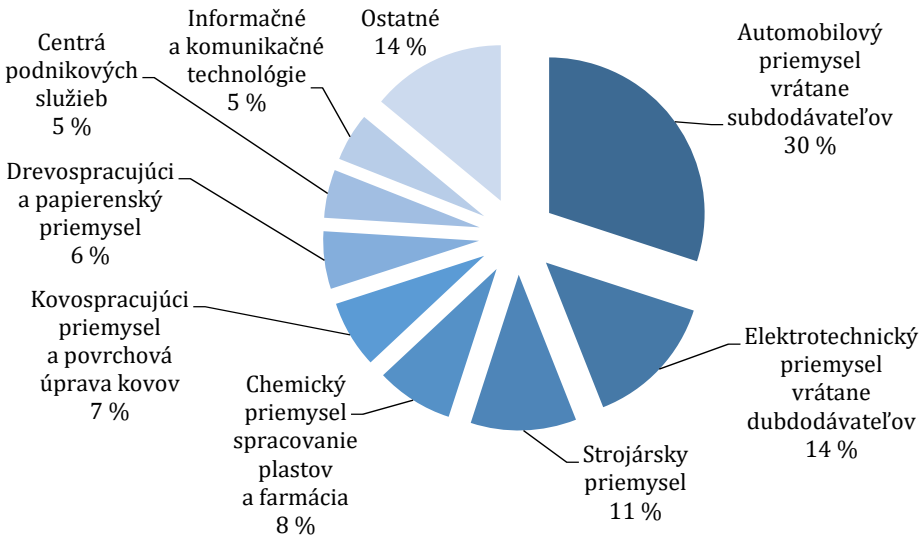

Prameň: Spracované podľa údajov SARIO (2022b).

* * *

Ďalší vývoj zahraničného obchodu Slovenska bude vo veľkej miere závisieť od situácie v automobilovom priemysle v nasledujúcich rokoch. Tento sektor je pre slovenské hospodárstvo kľúčový z viacerých pohľadov. Nielenže sa tretinou podieľa na priemyselnom exporte, ale tvorí 13 % celkového HDP Slovenska,[13] viac ako polovicu celkovej priemyselnej výroby, a zamestnáva takmer 300 000 ľudí.[14]

V súčasnom období čelí automobilový sektor viacerým náročným výzvam. Jednou sú dopady pandémie, ktoré sa prejavili najmä narušením dodávateľsko-odberateľských reťazcov. Ďalšou výzvou je komplikovaná situácia v súvislosti s vojnovým konfliktom na Ukrajine. Tá sa prejaví v zahraničnom obchode Slovenska priamym efektom v podobe zníženia obchodu s Ruskom aj Ukrajinou,[15] nepriamym efektom cez zníženie zahraničného dopytu vplyvom slabšej ekonomickej aktivity u obchodných partnerov Slovenska, ako aj ďalším zhoršením situácie v dodávateľsko-odberateľských reťazcoch.

Konkrétne to znamená výpadky exportu zo Slovenska (najmä v mesiacoch marec až jún 2022), prehĺbenie nedostatku niektorých komponentov, ohrozenie dodávok surovín pre elektromobily (z Ukrajiny), ako aj rýchlo rastúce ceny komodít, najmä energetických. Vzhľadom na pretrvávajúci nedostatok polovodičov v dôsledku pandémie koronavírusu a aktuálny problém s dodávkami káblových zväzkov a iných komponentov z Ukrajiny boli niektoré slovenské automobilky v apríli nútené opäť redukovať, resp. prerušiť výrobu. Už v prvom štvrťroku 2022 viedol nižší vývoz v dôsledku problémov v priemysle spolu s vyšším dovozom

---

[13] Na porovnanie v Českej republike tvorí automobilový priemysel približne 9 % HDP.

[14] Význam automobilového priemyslu ešte viac narastie s príchodom piatej automobilky na Slovensko. Firma Volvo Cars má preinvestovať okolo 1,2 mld. eur v blízkosti Košíc, čím sa vyváži geografické rozmiestnenie automobiliek naprieč krajinou. Závod bude vyrábať výlučne elektromobily a so sériovou výrobou by mal začať v roku 2026. Predpokladá sa vytvorenie vyše 3000 pracovných miest priamo v závode a ďalších 10-tisíc nadväzujúcich nových pracovných miest.

[15] Podiel vývozu do Ruska na celkovom slovenskom vývoze predstavoval v posledných rokoch menej ako 2 % celkového vývozu, v prípade Ukrajiny menej ako 1 % (NBS 2022c). Podobné podiely vykazuje Česká republika (Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, 2022). Na druhej strane podiel dovozu z Ruska na celkovom slovenskom dovoze dosiahol v roku 2021 vyše 6 % (na českom dovoze len 3 %), pričom Slovensko je v dovoze zemného plynu závislé od Ruska.

vyplývajúcim z vysokých cien energetických komodít k výraznému deficitu zahraničného obchodu Slovenska.

Rozsah a závažnosť uvedených negatívnych vplyvov v roku 2022 a v nasledujúcich rokoch bude závisieť od dĺžky trvania vojnového konfliktu. Inštitút finančnej politiky (IFP) Ministerstva financií SR vo svojej letnej prognóze (Dujava, Kľúčik a Pažický, 2022) očakáva, že slovenský export dosiahne minimum v druhom štvrťroku 2022, k jeho oživeniu dôjde v druhej polovici roka, avšak stratené trhové podiely sa vzhľadom na pretrvávajúce narušenie dodávateľských reťazcov podarí znovu získavať až v priebehu nasledujúceho roka. Zároveň je naďalej rizikom prípadná ďalšia vlna epidémie v súvislosti s novými variantmi vírusu spôsobujúceho ochorenie COVID-19. Podľa prognózy IFP poklesne export tovarov a služieb v roku 2022 medziročne o 0,6 % a import o 0,5 %. V nasledujúcom roku sa predpokladá zrýchlenie dynamiky zahraničného obchodu.

NBS (2022a) v miernejšom scenári predpokladá kratšie trvanie vojnového konfliktu (do leta), pričom ekonomické dopady by sa prejavovali dlhšie obdobie. V prípade tohto scenára očakáva NBS pokles slovenského vývozu do Ruska o 30 % a krátkodobé narušenie dodávateľsko-odberateľských reťazcov, ako aj krátkodobé odpojenie sa od Ruska v dovoze energetických komodít. V dramatickom scenári počíta NBS s dlhodobým trvaním vojny, čo by znamenalo trvalé prerušenie obchodu s Ruskom a dlhšie trvajúce narušenie dodávateľsko-odberateľských reťazcov. V roku 2022 predpokladá NBS (2022b) medziročný pokles exportu o 0,4 % a rast importu o 0,4 %.

Okrem pandémie a ekonomických dôsledkov vojny na Ukrajine čelí automobilový sektor v celej Európe aj transformácii (automatizácia a elektrifikácia vozidiel v dôsledku dekarbonizácie). Pokiaľ by ju Slovensko nezvládlo, výrazne by sa to odzrkadlilo tak na makroekonomických ukazovateľoch, ako aj na celkovom vývoji regiónov s najväčším zastúpením výroby automobilov. Naopak, ak by transformáciu automobilového sektora úspešne zvládlo, mohlo by si upevniť svoju pozíciu v produkcii elektromobilov.[5] V tejto súvislosti však treba pripomenúť, že transformácia by mala znamenať aj redukciu individuálnej dopravy v prospech verejnej dopravy, čo by sa prejavilo poklesom dopytu po automobiloch.

Doznievajúca pandémia a jej dôsledky, trvanie a dôsledky vojnového konfliktu na Ukrajine, výzvy spojené s transformáciou automobilového sektora a schopnosť Slovenska čeliť im tak zostávajú významnými faktormi budúcej exportnej (a tým aj celkovej) výkonnosti slovenskej ekonomiky v nasledujúcich rokoch.

[16] Slovensko je v súčasnosti po Nemecku a Francúzsku tretím najväčším výrobcom elektromobilov v Európe. V roku 2021 ich v závodoch Volkswagen Bratislava a Stellantis Trnava vyprodukovalo spolu vyše 77-tisíc (Elektromobilita FonTech Start It Up, 2021), avšak má veľké rezervy v investíciách do inovatívnych projektov v oblasti batérií a elektromobilov. Vo výrobe batérií Slovensko zaostáva aj za ostatnými krajinami V4. Možno očakávať, že situáciu časom výrazne zmení plánovaný príchod automobilky Volvo Cars, ktorá od roku 2026 plánuje vyprodukovať na Slovensku 250-tisíc elektromobilov ročne.

4. VÝVOJ ZAMESTNANOSTI A MIEZD

Táto kapitola sa zameriava na kľúčové javy a okamihy na trhu práce v roku 2021 s akcentom na odvetvový pohľad, ale hodnotí aj celé obdobie dvoch rokov pod vplyvom pandémie. Sleduje nielen obrat vo vývoji zamestnanosti v polovici roka 2021, ale približuje aj vývoj v najviac postihnutých odvetviach počas pandémie, čo je možné len so zahrnutím roka 2020. Údaje z konca roka 2021 prinášajú optimistickejšie vyhliadky pre viaceré odvetvia hospodárstva, situácia sa však nezlepšovala v najväčšom odvetví služieb, v obchode, ani v stavebníctve, ktoré je podľa počtu pracujúcich po obchode tretím najväčším odvetvím. Významným následkom pandémie je nárast dlhodobej nezamestnanosti, ktorá je dôkazom pretrvávania dopadov vývoja na trhu práce z roku 2020. Situácia v oblasti zamestnanosti a nezamestnanosti sa naprieč Slovenskom vyvíjala rôzne, v niektorých krajoch sa do pozitívneho trendu zatiaľ nedostala, a to ani počas posledného štvrťroka, keď rast zamestnanosti v priemere v SR mierne zrýchľoval aj podľa štatistického výkazníctva, aj podľa výberového zisťovania. A napokon, aj úspech vo vývoji nominálnej mzdy musíme relativizovať: druhé najvyššie tempo rastu priemernej mzdy po roku 2008 znehodnotila inflácia – na sklonku roka rast reálnej mzdy spomalil na 1,3 %.

Zamestnanosť stále pod vplyvom pandémie aj napriek oživeniu ekonomickej aktivity

Pandémia prerušila šesť rokov trvajúci trend rastu zamestnanosti hneď v prvom štvrťroku 2020. Taký rýchly nástup poklesu zamestnanosti bol možný preto, že k ochladeniu trhu práce sa schyľovalo už v roku pred príchodom pandémie – slabší dopyt po pracovnej sile bolo vtedy možné badať v klesajúcom počte pracovných ponúk aj v spomaľujúcom tempe rastu zamestnanosti. Nepriaznivý vplyv vývoja vo vonkajšom prostredí na slovenské exportne orientované odvetvia pokračoval aj začiatkom roka 2020, v druhom štvrťroku 2020 sa vo výsledkoch kľúčových ukazovateľov už naplno prejavili efekty príchodu pandémie nového koronavírusu do Európy a zavádzania rozsiahlych protipandemických

opatrení vedúcich k obmedzovaniu ekonomickej aktivity. Prísne opatrenia i samotný prvotný šok z pandémie mali prakticky okamžitý vplyv na produkciu, tržby, a, samozrejme, aj na zamestnanosť. Jej prepad dosiahol dno v rámci roka 2020 hneď v druhom štvrťroku. Priemerný celoročný pokles počtu pracujúcich (zamestnanosť podľa výberového zisťovania pracovných síl –VZPS) na úrovni dvoch percent bol nakoniec slabší, než sa sprvu čakalo (možným faktorom zmiernenia prepadu zamestnanosti sa venujeme v predošlom ročníku tejto publikácie (pozri Frank a Morvay a kol., 2021).

Aj napriek zotavovaniu aktivity vo viacerých odvetviach pokles zamestnanosti pretrval aj v roku 2021; výsledná priemerná ročná hodnota poklesu celkovej zamestnanosti (VZPS) 1,4 % je predsa len nižšia než rok predtým. Vďačí za to vývoju v druhom polroku – k obratu v trende došlo už v treťom štvrťroku, keď sa pokles zamestnanosti zastavil (bol zaznamenaný malý 0,1 % rast) a v poslednom štvrťroku celková zamestnanosť rástla 0,7 % tempom.[17] V štvrtom štvrťroku 2021 tak počet pracujúcich v ekonomike stúpol na 2 613,9 tisíc. Je však potrebné poznamenať, že tento údaj (rovnako ako celoročný priemerný údaj o počte pracujúcich 2 560,6 tisíc) nemožno porovnávať s časovými radmi pred rokom 2021. Zásadná zmena v medzinárodnej metodike výberového zisťovania pracovných síl (zmenili sa o. i. definície pracujúcich aj nezamestnaných osôb)[18] znamená, že absolútne údaje v oblasti zamestnanosti a nezamestnanosti nie sú porovnateľné s údajmi za predošlé roky, pokiaľ ide o metodiku VZPS. Možné je len medziročné porovnanie (2021 voči 2020, aj štvrťročné dáta) na základe medziročných indexov, pri ktorých štatistický úrad

[17] Pokiaľ nie je uvedené inak, údaje použité v tejto kapitole vyjadrujú medziročné zmeny, teda porovnanie s rovnakým obdobím predošlého roka,.

[18] Od roku 2021 je v platnosti celoeurópska úprava metodiky VZPS (na základe nariadenia Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2019/1700), ktorá o. i. zmenila postup výpočtu a definície hlavných ukazovateľov (pracujúci, nezamestnané osoby, dlhodobá nezamestnanosť). Úprava napríklad určila hornú hranicu u pracujúcich na 89 rokov, vylúčila z definície pracujúcich osoby na platených aktivačných prácach a zahrnula do nej osoby na rodičovskej dovolenke; respondenti sú zahrnutí do odvetví podľa ekonomickej činnosti miestnej jednotky nie celého podniku; použité sú nové integrované váhy na populáciu očistenú o osoby v kolektívnych zariadeniach (bližšie pozri napr. Aktuality Štatistického úradu SR z roku 2021, časť Práca, dostupné na web stránke úradu). Táto zásadná zmena spôsobila, že údaje od roku 2021 (vrátane) nie sú kompatibilné s údajmi publikovanými pred rokom 2021, čím sa znemožňuje medziročné porovnanie podľa VZPS, s výnimkou odhadnutých indexov pre rok 2021.

odhadol pre rok 2020 chýbajúce údaje podľa definícií novej metodiky. Odhady pre staršie roky aplikovaním novej metodiky urobené neboli.

Spomínaný obrat vo vývoji zamestnanosti v treťom štvrťroku a slabý rast zamestnanosti v poslednom štvrťroku 2021 ale potvrdzuje aj iná metodika, aj keď počet zamestnaných osôb podľa štvrťročného štatistického výkazníctva je užšia kategória. Tak údaje o počte pracujúcich (VZPS), ako aj o počte zamestnaných osôb (štatistické výkazníctvo) teda potvrdili rovnaký trend – po šiestich štvrťrokoch nepretržitého poklesu zamestnanosti sa rast zamestnanosti v druhej polovici roka 2021 obnovil, aj keď len pri veľmi miernych tempách. Zotavovanie trhu práce signalizoval aj podiel pracujúcich z ekonomicky aktívnych osôb (ktorý reflektuje aj vývoj nezamestnanosti a eliminuje možný vplyv demografického faktora), ten v priebehu roka 2021 postupne rástol. Obnovenie rastu zamestnanosti v druhej polovici roka ale nebolo dostatočne silné na to, aby kompenzovalo straty zamestnanosti z prvého polroka – v prvom štvrťroku 2021 bolo dokonca zaznamenané dno celkového rok a pol trvajúceho poklesu počtu pracujúcich aj počtu zamestnaných osôb (teda podľa oboch metodík).

Vývoj v priebehu roka 2021 odrážal odlišný charakter dvoch pandemických vĺn

Aj keď v úhrne v ekonomike hrubá pridaná hodnota v tom čase (v prvom štvrťroku) už zaznamenala slabý rast a priemyselná produkcia medziročne tiež stúpala, predsa len bol výkon vo väčšine kľúčových odvetví medziročne slabší než v prvom štvrťroku 2020, čo sa badateľne prejavovalo vo vývoji tržieb. Obzvlášť v prípade prvých dvoch mesiacov roka porovnávame predpandemickú situáciu (január – február 2020) s úplne odlišnou situáciou v roku 2021, keď v januári, po potvrdení britského variantu nového koronavírusu vo viacerých okresoch SR, kulminovala na Slovensku zdĺhavá druhá vlna pandémie. Po voľnejších opatreniach počas vianočných sviatkov nasledovalo s účinnosťou od začiatku roka sprísnenie epidemiologických opatrení a keďže sa situácia aj napriek zákazu vychádzania a obmedzenému cestovaniu či nedostupnosti viacerých služieb nezlepšovala, covid automat, ktorý vstúpil do platnosti

8. februára 2021, vo svojej sprísnenej podobe (podmienka poklesu počtu hospitalizovaných pod hranicu 3000) zaradil celé územie do čiernej fázy. Keďže v tom čase bolo očkovanie ešte pre väčšinu populácie nedostupné, mnohé neesenciálne prevádzky ostali pre zákazníkov zatvorené, pre využívanie iných bol potrebný negatívny test.

Svedectvom kritickej pandemickej situácie vo februári boli nielen preťažené nemocnice, ale aj fakt, že SR sa v tom čase dostala na prvú priečku v počte úmrtí aj v počte hospitalizovaných pacientov s covidom-19 v prepočte na stotisíc obyvateľov. Dramatický prepad tržieb vtedy zaznamenali hlavne dve najviac postihnuté odvetvia, v ktorých prevádzky mohli poskytovať svoje služby vo veľmi limitovanom rozsahu pri splnení nariadení. Tržby v ubytovacích službách sa v januári – februári 2021 medziročne prepadli takmer o 90 %, v reštauračných prevádzkach a pohostinstvách o viac ako polovicu (o 55 %). V prvých dvoch mesiacoch roka boli ale tržby menšie približne o pätinu aj v stavebníctve, v maloobchode, v predaji a oprave motorových vozidiel, vo vybraných trhových službách; medziročný pokles zaznamenali aj doprava a skladovanie a informácia a komunikácie. Nie je preto prekvapením, že aj pokles zamestnanosti zaznamenal práve v prvom štvrťroku 2021 svoje dno v celom doterajšom pandemickom období. V marci už zohrala úlohu nižšia porovnávacia základňa, keďže v tomto období roka sa v makroukazovateľoch začal prejavovať vplyv pandémie už aj rok predtým. Medziročný pokles tržieb tak v marci 2021 pokračoval už len v ubytovaní a stravovacích službách a vo vybraných trhových službách. Neľahký vstup viacerých odvetví do nového roka dokumentovali aj iné ukazovatele. Stavebná produkcia bola tiež medziročne nižšia o takmer pätinu, výkony v osobnej doprave klesli o viac ako 70 %, preprava osôb o takmer 60 %. Prepad výkonov v osobnej doprave pokračoval aj v marci. V skutočnosti bola aj produkcia v priemyselnej výrobe v prvých dvoch mesiacoch medziročne nižšia, pozitívny výsledok za prvý štvrťrok zabezpečil až marcový nárast. Najväčší pokles v januári zaznamenali výroba textílií, odevov, kože a výroba dopravných prostriedkov.

Počnúc aprílom sa výsledky zlepšovali prakticky vo všetkých odvetviach, tentokrát už nielen vplyvom nižšej porovnávacej základne, aj keď

v niektorých odvetviach výkony neskôr kolísali. K obnove rastu zamestnanosti došlo len s krátkym oneskorením, v treťom štvrťroku. K zrýchleniu ešte stále mierneho rastu zamestnanosti došlo v poslednom štvrťroku aj napriek tomu, že s príchodom jesene sa epidemiologická situácia po lete takmer bez obmedzení začala opäť zhoršovať a začiatkom decembra na Slovensku už vrcholila tretia, tzv. delta vlna pandémie a v polovici decembra bol na Slovensku potvrdený aj výskyt infekčnejšieho variantu omikron. Situácia sa od jarnej vlny odlišovala v tom, že aj keď boli počty potvrdených pozitívnych prípadov dokonca násobne vyššie, v nemocnici končilo menej hospitalizovaných (aj na vrchole začiatkom decembra, keď ich počet presiahol hranicu 3000, nedosiahol hodnoty z marca 2021) a značná časť populácie už bola očkovaná alebo imunizovaná z predošlého prekonania ochorenia covid-19. Tomu sa prispôsobovali aj opatrenia a reakcia zamestnávateľov reflektovala voľnejšie nálady v spoločnosti. Ku krehkej obnove zamestnanosti smerom ku koncu roka prispeli niektoré odvetvia služieb (najrýchlejšie pribúdalo pracujúcich v odvetviach vzdelávanie, informácie a komunikácia, odborné, vedecké a technické činnosti a umenie, zábava a rekreácia), ale po prvýkrát v štvrtom štvrťroku zaznamenal rast zamestnanosti aj priemysel a pracujúcich pribúdalo aj v stavebníctve (VZPS, indexy počítané ŠÚ SR z porovnateľných údajov upravených tak, aby zodpovedali novej metodike), čo signalizovalo zotavovanie zamestnanosti v kľúčových odvetviach hospodárstva pred koncom roka.

Súhrnný odvetvový a regionálny pohľad na vývoj v roku 2021

V priemere za rok stúpol počet pracujúcich v šiestich (rok predtým ich bolo päť) z 18 sledovaných odvetví. Z tých, ktoré zamestnávajú viac ako 100-tisíc pracujúcich, išlo o stavebníctvo, verejnú správu, vzdelávanie a informácie a komunikáciu (zoradené podľa veľkosti odvetvia, nie podľa tempa rastu zamestnanosti – to bolo najrýchlejšie v prípade vzdelávania). Podľa štatistického výkazníctva stúpol počet zamestnaných v informáciách a komunikácii, vo vzdelávaní, aj v zdravotníctve. Táto metodika nepotvrdila rast vo verejnej správe a v stavebníctve (hlavne výsledok

v stavebníctve sa od rastu vzďaľoval),[19] v prípade stavebníctva aj priemyslu ale indikovala zastavenie poklesu zamestnanosti ku koncu roka, rovnako priaznivo vyznieva podľa štatistického zisťovania takmer úplné zastavenie poklesu zamestnanosti v ubytovacích a stravovacích službách.

V priemere za rok však bol v ubytovacích a stravovacích službách zaznamenaný najväčší medziročný pokles zamestnanosti (–17,9 % podľa VZPS; slabší, ale najhlbší z odvetví bol aj podľa štatistického výkazníctva) a v umení, zábave a rekreácii (–11,4 % podľa VZPS) – v ich prípade je preto obzvlášť povzbudivým rast zamestnanosti pred koncom roka a aj v prípade ubytovacích a stravovacích služieb bol pokles počtu pracujúcich v poslednom štvrťroku už aj podľa VZPS výrazne slabší (–1,8 %; čo je aj v línii výsledku podľa štatistického výkazníctva). Pracujúcich ale ubudlo aj v najvýznamnejšej zložke služieb (z pohľadu veľkosti zamestnanosti), v obchode. Tu pokles počtu pracujúcich pretrval aj pred koncom roka, dokonca relatívne významný (–5,4 %). O niečo slabší pokles tu bol zaznamenaný podľa štatistického výkazníctva, ale aj táto metodika potvrdila, že k rastu zamestnanosti v obchode nedošlo.

Zlepšenie vývoja zamestnanosti pred koncom roka bolo možné sledovať aj v regionálnych dátach. Kým v priemere za celý rok vzrástol počet pracujúcich len v Prešovskom kraji a stagnoval v Žilinskom kraji[20] a v ostatných krajoch zamestnanosť medziročne poklesla (najviac v Banskobystrickom, Košickom a Trenčianskom kraji), v poslednom štvrťroku pribúdalo pracujúcich už v piatich (a miera zamestnanosti stúpla v šiestich) z ôsmich krajov. Výrazný bol aj nárast voľných pracovných miest, v poslednom štvrťroku ich v ekonomike pribudlo takmer 30 %,[21] najviac v Trnavskom a Nitrianskom kraji, kde sa ich počet zvýšil približne o 40 %, najmenej v Trenčianskom kraji. Aj najnižšia hodnota z Trenčianskeho kraja bola stále približne dvojnásobne vyššia, než bol celoročný priemer tempa nárastu počtu voľných pozícií (ich počet sa v ekonomike zvýšil o 8,5 %, na 17 427 miest).[22]

---

[19] Aj keď ide o inú metodiku zberu dát a užšiu kategóriu než pracujúci podľa výberového zisťovania.

[20] Pozitívny výsledok vo vývoji miery zamestnanosti naznačil, že v skutočnosti sa situácia zlepšila okrem Prešovského a Žilinského kraja aj v kraji Nitrianskom.

[21] Voľné pracovné miesta podľa štvrťročného štatistického výkazníctva.

V priemere za rok poklesla nielen zamestnanosť na Slovensku, znížil sa aj počet ľudí dochádzajúcich za prácou do zahraničia (krátkodobá migrácia; o 5,4 %; opäť ale s regionálnymi rozdielmi, k úbytku pracujúcich v zahraničí došlo v piatich z ôsmich krajov, pričom trend viac-menej kopíroval vývoj zamestnanosti v kraji). Najviac z nich dochádzalo za prácou spadajúcou do odvetvia stavebníctva, priemyslu a zdravotníctva a sociálnej pomoci. Podiel týchto odvetví na krátkodobej pracovnej migrácii sa ale znižoval, stúpol počet Slovákov pracujúcich v zahraničí v ubytovacích a stravovacích službách či v doprave a skladovaní.

Najviac postihnuté odvetvia za dva roky pandémie

Dlhodobejší pohľad na dopad pandémie na odvetvovú zamestnanosť, resp. na relatívny úspech či neúspech kľúčových odvetví pri prekonávaní straty zamestnanosti, je možný s pomocou údajov o zamestnaných osobách zo štatistického výkazníctva (pre zmenu metodiky VZPS nie je možné túto použiť). V grafe 4.1 sú znázornené úbytky alebo prírastky zamestnanosti (v tisícoch osôb) v odvetviach, ktoré zamestnávajú aspoň 50-tisíc osôb (14 odvetví hospodárstva), medzi posledným štvrťrokom pred príchodom pandémie (štvrtý štvrťrok 2019) a posledným dostupným údajom (štvrtý štvrťrok 2021). Tieto dva roky, v ktorých bol vývoj zamestnanosti poznačený pandémiou, sú v grafe farebne odlíšené. To umožňuje vidieť, že s výnimkou poľnohospodárstva boli všetky najhlbšie (v početnosti) straty v zamestnanosti zaznamenané už v prvom roku pandémie (2020). Týka sa to odvetví, v ktorých ubudli najväčšie počty zamestnaných, teda priemyselnej výroby, stavebníctva, obchodu aj ubytovacích a stravovacích služieb. Pokles zamestnanosti v nich síce pokračoval aj v roku 2021, vzhľadom na jej celkový úbytok v nich ale v omnoho menšom rozsahu. Výnimkou je spomínané poľnohospodárstvo, umenie, zábava a rekreácia a doprava, kde sa pokles zamestnanosti v 2021 prehĺbil relatívne viac. K miernemu poklesu zamestnanosti došlo v roku 2021 vo verejnej správe a v odborných, vedeckých a technických činnostiach

[22] Taký výrazný pozitívny výsledok bol v poslednom štvrťroku poznamenaný aj ich poklesom v rovnakom období predošlého roka; tentokrát (2021) už počet voľných pracovných miest, na rozdiel od roka 2020, zo štvrťroka na štvrťrok kontinuálne stúpal.

po tom, čo v nich v prvom pandemickom roku ešte zamestnanosť rástla (to potvrdzujú aj priemerné celoročné údaje).

G r a f 4.1

Zmena zamestnanosti v kľúčových odvetviach* hospodárstva za dva roky pandémie covid-19 (v tis. osôb)

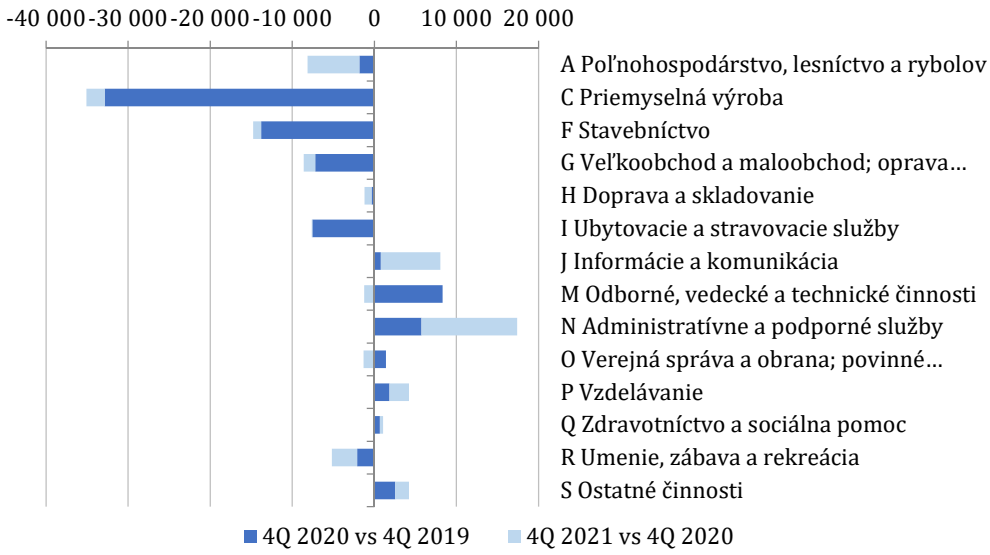

Poznámka. * Odvetvia, v ktorých je zamestnaných 50-tisíc a viac osôb.

Prameň: Podľa údajov o počte zamestnaných osôb zo štvrťročného štatistického výkazníctva, DataCube, ŠÚ SR (2022).

Osobitnú pozornosť si zasluhuje zaradenie ubytovacích a stravovacích služieb medzi odvetvia s najpočetnejšími stratami zamestnanosti. Kým totiž priemyselná výroba, obchod a stavebníctvo (spolu so vzdelávaním a zdravotníctvom) patria k piatim najväčším odvetviam z pohľadu počtu zamestnaných osôb, ubytovacie a stravovacie služby sú takmer trikrát menším odvetvím než najmenšie z nich. A aj keď je porovnanie s posledným štvrťrokom 2019 čiastočne skreslené tým, že v tomto období zamestnanosť v ňom vrcholila, prepad zamestnanosti v ňom porovnateľný s najpočetnejšími odvetviami jasne dokumentuje mieru dopadov pandémie na toto, relatívne menšie odvetvie. Pohľad na priebežný vývoj zamestnanosti v piatich odvetviach s najhlbšími „pandemickými“ stratami zamestnanosti (teda úbytkami počas dvoch rokov pandémie) podľa grafu 4.1 znázorňuje graf 4.2. Pre lepšiu porovnateľnosť zmien v rôzne

veľkých odvetviach je v ňom východiskový počet zamestnaných zafixovaný k rovnakému obdobiu roka 2018.

G r a f 4.2
Štvrťročný vývoj zamestnanosti v odvetviach s najväčšími „pandemickými“ úbytkami počtu zamestnaných osôb (rovnaké obdobie 2018 = 100)

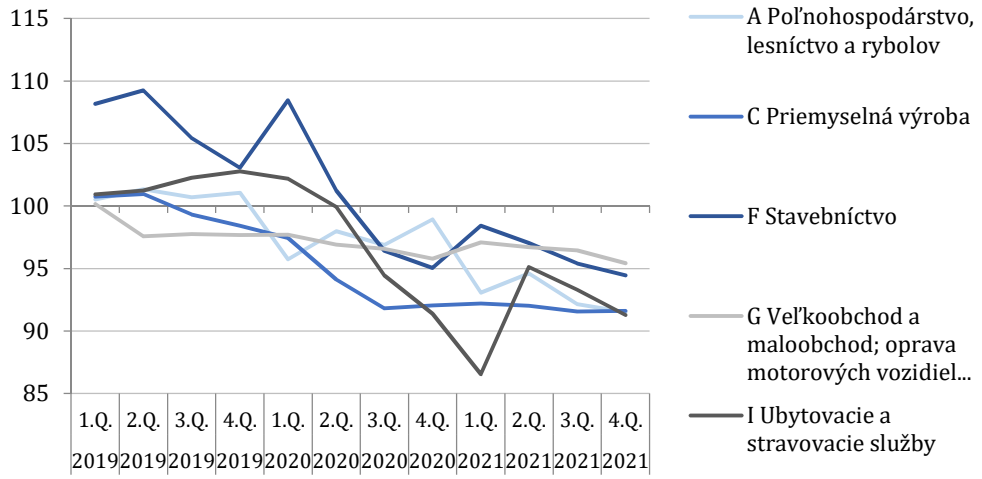

Poznámka: Odvetvia s najväčšími úbytkami počtu zamestnaných osôb medzi 4. kvartálom 2019 a 4. kvartálom 2021.

Prameň: Podľa údajov o počte zamestnaných osôb zo štvrťročného štatistického výkazníctva, DataCube, ŠÚ SR (2022).

V grafe je znázornené aj obdobie jedného roka pred pandémiou, s cieľom ilustrovať, že zatiaľ čo v stavebníctve, ubytovacích a stravovacích službách a v poľnohospodárstve sa v roku pred pandémiou počet zamestnaných zvyšoval, priemyselná výroba aj obchod už reflektovali oslabenie dopytu po práci a zamestnanosť v nich začala klesať už v priebehu roka 2019. V grafe je dobre čitateľný strmší pád zamestnanosti v priebehu roka 2020 v ubytovacích a stravovacích službách a v stavebníctve, v prípade ktorého išlo najprv o rýchle spomaľovanie rastu. V priemyselnej výrobe sa už predtým prebiehajúci pokles zamestnanosti v prvých troch štvrťrokoch 2020 urýchlil, od posledného kvartálu 2020 sa ale zamestnanosť v priemyselnej výrobe stabilizovala a na tejto úrovni ostáva doteraz. S výnimkou ubytovacích a stravovacích služieb a poľnohospodárstva, ktoré zaznamenali ešte jedno výraznejšie prehĺbenie

poklesu zamestnanosti začiatkom roka 2021, sa zamestnanosť v sledovaných odvetviach v roku 2021 už stabilizovala, vo všetkých prípadoch ale na nižšej úrovni, než bola v roku 2018 (či 2019).

Zaostávanie zotavovania zamestnanosti za oživením výkonu v odvetviach

Aj napriek zlepšeniu v posledných mesiacoch roka teda úroveň zamestnanosti ostáva pomerne výrazne pod úrovňou spred pandémie[23] (zamestnanosť v SR vrcholila v poslednom štvrťroku 2019). Nástup obnovy zamestnanosti aj dynamika jej zotavovania zaostáva za inými ukazovateľmi. Napríklad priemyselná produkcia začala rásť už vo februári 2021, smerom k polovici roka jej rast zrýchľoval výrazným tempom. Pridaná hodnota v priemyselnej výrobe bola v druhom štvrťroku medziročne dokonca približne o tretinu vyššia (v bežných aj stálych cenách). Aj napriek slabším výsledkom v jesenných mesiacoch bol priemerný štvrťročný výsledok kladný počas celého roka (čo sa týka výkonu v priemysle aj priemyselnej výrobe samotnej). Tomu zodpovedal aj vývoj tržieb, tie rástli už od februára s výnimkou jesene celý rok (v druhom štvrťroku dokonca o 35,5 %). Podľa mesačného výkazníctva však zamestnanosť v priemysle rástla iba v júli a v decembri, inak sa v porovnaní s predošlým rokom naďalej znižovala. Aj zlepšenie pred koncom roka bolo ťahané ostatnými odvetviami priemyslu, nie priemyselnou výrobou, v prípade ktorej zamestnanosť nestúpla ani vtedy, jej pokles sa v decembri aspoň zastavil.

V prípade stavebníctva, v ktorom zamestnanosť podľa podnikovej štatistiky klesala celý rok, stúpla produkcia medziročne v piatich mesiacoch roka a tržby v ôsmich mesiacoch, z toho v lete a ku koncu roka výrazne. Ešte slabšie reagovala zamestnanosť v obchode. Vo veľkoobchode rástli tržby už od februára, od apríla sa tempo ich rastu s výnimkou jedného mesiaca držalo nad úrovňou 20 %. Podobne v maloobchode rástli tržby kontinuálne počnúc marcom. Zamestnanosť v prípade oboch naďalej klesala v priebehu celého roka. Pokles zamestnanosti napriek

[23] Pre zmenu metodiky VZPS nie sú údaje o počte pracujúcich v odvetviach spred pandémie a z jej vrcholu a konca porovnateľné, jasne to ale dokladujú napr. dáta zo štatistického zisťovania (podnikové údaje).

rastúcemu výkonu možno čiastočne vysvetliť tým, že časť transakcií sa presunula do online priestoru bez potreby fyzického kontaktu. Tesnejšie na rast pridanej hodnoty a tržieb (vykazovaný prevažne od druhého štvrťroka po koniec roka) reagovali ďalšie odvetvia služieb – ubytovanie, doprava, informácie a komunikácia a vybrané trhové služby. Aj keď pri prvých dvoch priemerné údaje za štvrťroky rast zamestnanosti neodhalili, pohľad na mesačné štatistiky potvrdzuje, že aspoň v niektorých mesiacoch k obnove zamestnanosti v nich už dochádzalo. Prakticky aj reštaurácie a pohostinstvá, v ktorých sa pokles zamestnanosti zastavil len v septembri, reagovali na vývoj tržieb, pretože tie, na rozdiel od ostatných odvetví, v ich prípade po väčšinu roka nerástli. Zamestnanosť v netrhových službách (s výnimkou verejnej správy) stúpala. Druhý rok vyrovnávania sa s dopadmi pandémie tak potvrdil, že zamestnanosť vo výrobných odvetviach reaguje na zmenu ekonomických podmienok (v tomto prípade na zlepšenie výkonu a súvisiaci rast tržieb) s väčšou zotrvačnosťou než v odvetviach služieb. Výnimkou boli v tomto ohľade odvetvia obchodu, čo je ale z pohľadu objemu zamestnanosti najdôležitejšie odvetvie služieb.

Vývoj začiatkom roka 2022 v znamení uvoľňovania epidemiologických opatrení

Obísť nemožno ani pohľad na vývoj začiatkom roka 2022, keďže v prvej polovici februára vrcholila na Slovensku zatiaľ najmasívnejšia (podľa počtu pozitívnych prípadov) vlna nákazy vírusom SARS-COV-2, keď po variante delta získal na území dominanciu variant omikron. Paradoxne, aj napriek rekordnému nárastu počtu pozitívne testovaných, najsilnejší rast zamestnanosti v januári vykázalo odvetvie pandémiou a epidemiologickými opatreniami najviac postihnuté – rast počtu zamestnaných v ubytovaní na úrovni 6,3 % je ale potrebné vnímať v kontexte porovnávacej základne, keďže v rovnakom období 2021 bol historický prepad tržieb v ubytovaní (takmer o 90 %) sprevádzaný aj najhlbším poklesom zamestnanosti z odvetví (ubytovacie služby vtedy opustila štvrtina zamestnancov). Každopádne, tento nárast bol pokračovaním trendu z posledných dvoch mesiacov roka 2021 – bolo to práve

ubytovanie, v ktorom rast počtu zamestnancov zmierňoval pokles zamestnanosti v agregovanom odvetví ubytovacích a stravovacích služieb pred koncom roka. Pokles zamestnanosti v stravovacích službách sa v decembri síce spomalil, k obnoveniu rastu zamestnanosti v ňom ale došlo až vo februári 2022.

Kým v januári okrem ubytovania významnejšie rástla zamestnanosť iba v odvetví informácií a komunikácie, vo februári už rast zamestnanosti zaznamenali všetky sledované odvetvia s výnimkou jedného (predaj a oprava motorových vozidiel).[24] Najsilnejší rast vo februári zaznamenalo opäť silno postihnuté odvetvie – činnosti reštaurácií a pohostinstiev (7,5 %; opäť aj efekt nízkej porovnávacej základne, keď vo februári 2021 zaregistrovalo toto odvetvie dno prepadu počtu zamestnancov v ňom). Nasledovali ho ubytovanie, informácie a komunikácia a doprava, ale po prvýkrát od januára 2019 sa zamestnanosť vo februári zvýšila aj v maloobchode. Ten sa dočkal významného uvoľnenia epidemiologických opatrení práve v polovici februára, keď boli všetky maloobchodné prevádzky zaradené do režimu základ a zrušené bolo obmedzenie otváracích hodín. Predošlé uvoľnenie opatrení umožnilo vstup zákazníkov bez potvrdenia o očkovaní či prekonaní ochorenia covid-19 okrem esenciálnych prevádzok (potraviny, drogérie, lekárne) len do vybraných druhov obchodov (napr. predajne odevov, obuvi, stavebniny). Ešte pred koncom mesiaca sa obdobné uvoľnenie dotklo aj služieb, keď boli zrušené režimy OP a OP+. Slabý rast zamestnanosti zaznamenala v prvých dvoch mesiacoch 2022 po prvýkrát od leta aj priemyselná výroba. Spolu s aprílovým uvoľňovaním posledných opatrení možno očakávať aj postupné zlepšovanie situácie na trhu práce.

Nezamestnanosť sa prehĺbila hlavne v obchode a stavebníctve, regionálne sa vyvíjala odlišne

S príchodom druhej polovice roka 2021 môžeme obrat vo vývoji na trhu práce sledovať aj v ukazovateľoch nezamestnanosti. Nárast počtu nezamestnaných, ktorý rovnako ako pokles zamestnanosti pretrval po

[24] Detailnejšia klasifikácia odhalí pokles napríklad aj v ťažbe a dobývaní a v rámci dopravy v poštových službách a službách kuriérov.

dobu šiestich štvrťrokov, sa zastavil a pokles nezamestnanosti sa v poslednom štvrťroku ešte zrýchlil (z –2,9 % na –3,5 %) Počet nezamestnaných tak pred koncom roka klesol na 183,4 tisíc (VZPS). Priemerná hodnota za rok (187,6 tisíc nezamestnaných) je, aj napriek zrýchľujúcemu poklesu ich počtu v druhej polovici roka, o 4,7 % vyššia ako rok predtým. Opäť je za tým medziročný nárast nezamestnanosti predovšetkým z prvého štvrťroka (keď porovnávame prakticky predpandemickú situáciu s obdobím plného vplyvu pandémie na trh práce), keď počet nezamestnaných stúpol až o 23 %. Miera nezamestnanosti (podľa VZPS) začala klesať už v druhom štvrťroku a v priemere za rok dosiahla úroveň 6,8 %, čo je podobne aj napriek klesajúcemu trendu stále o 0,3 p. b. viac ako rok predtým (aj v tomto prípade, kvôli zmene v metodike VZPS ide o dopočítané údaje; výsledky z roka 2021 nie je možné porovnávať s údajmi publikovanými pred rokom 2021). Je však potrebné dodať, že vzhľadom na hĺbku hospodárskeho prepadu nejde o také významné zhoršenie miery nezamestnanosti, ako poznáme z minulosti.

Z pohľadu ich posledného zamestnania predstavujú najväčšiu skupinu nezamestnaní z odvetví priemyslu (keďže tieto tvoria najväčšiu časť zamestnanosti v SR). Dôležitým signálom preto je, že ich počet v porovnaní s rokom 2020 klesol o 15 %, pritom ešte rok predtým počet nezamestnaných z priemyslu stúpol o 33 %. Opačná situácia je však v (z pohľadu ekonomickej činnosti) druhej najpočetnejšej skupine nezamestnaných a zároveň v najväčšom odvetví služieb: počet nezamestnaných prichádzajúcich z maloobchodu a veľkoobchodu počas roka kolísal, po celú dobu sa však držal nad úrovňou roka 2020 a v priemere za rok bol až o viac ako štvrtinu vyšší, čo je ešte vyššie tempo nárastu počtu nezamestnaných, než toto odvetvie zaznamenalo v roku 2020. Na tretiu priečku sa ešte v roku 2020, v dôsledku najciteľnejších dopadov pandémie z odvetví, zaradili ubytovacie a stravovacie služby, keď počet nezamestnaných prichádzajúcich z tohto relatívne menšieho odvetvia stúpol o viac ako 100 %. Prílev nezamestnaných z tohto odvetvia pokračoval aj v prvej polovici roka 2021, medziročne bol ich počet v roku 2021 vyšší o 18 %. Situácia sa však v ňom v druhej polovici roka výrazne zmenila a nezamestnaných z tohto odvetvia začalo ubúdať, v poslednom štvrťroku

ich bolo dokonca o 37 % menej ako rok predtým. Poslednou skupinou nezamestnaných, ktorá presahuje hranicu 10-tisíc, sú nezamestnaní prichádzajúci zo stavebníctva. Vývoj nezamestnanosti v ňom bol v súlade s ukazovateľmi výkonu, ktorým sme sa venovali vyššie (kolísavý vývoj stavebnej produkcie aj tržieb v priebehu roka; detailnejší pohľad odhaľuje, že vzrástla len stavebná produkcia v zahraničí, v tuzemsku klesala, predovšetkým v oblasti novej výstavby, rekonštrukcií a modernizácie, čo bolo vo veľkej miere spôsobené nadpriemerným prepadom stavebnej produkcie v Bratislavskom kraji, kde býva vytvorená jej ďaleko najväčšia časť) – počet nezamestnaných zo stavebníctva v priebehu roka kolísal a v dôsledku vývoja z prvého polroka bol v priemere za rok až o tretinu vyšší než v roku 2020. Rovnako ako v prípade obchodu ide o väčšie pohoršenie v porovnaní s prvým rokom pandémie. Zaujímavosťou je, že voľných pracovných miest tu pribúdalo najrýchlejšie v ekonomike, v poslednom štvrťroku sa ich počet zvýšil viac ako dvojnásobne v porovnaní s rovnakým obdobím 2020.

V priebehu roka pribúdalo aj nezamestnaných, ktorí ešte nikdy nepracovali. V ich prípade sa situácia výraznejšie nezlepšovala ani v druhej polovici roka. V priemere za rok ich bolo o 14 % viac ako v roku 2020, tvoria až štvrtinu celkovej nezamestnanosti v SR (25,1 %). Tempo rastu nezamestnanosti stúpalo s pribúdajúcim vekom. To znamená, že najrýchlejšie rástol počet nezamestnaných v najvyšších vekových skupinách a naopak. V poslednom štvrťroku už rástol počet nezamestnaných len vo vekových kategóriách 50 rokov a viac, mladšie vekové skupiny už zaznamenávali pokles počtu nezamestnaných.

Podobne ako v prípade vývoja zamestnanosti, aj v prípade nezamestnanosti sme mohli pozorovať výrazné regionálne rozdiely. Počet nezamestnaných osôb vzrástol len v troch z ôsmich krajov, v Trnavskom, Košickom a Banskobystrickom kraji, v ostatných krajoch sa nezamestnanosť medziročne znížila. Tento nárast bol však dostatočne silný na to (napr. v Trenčianskom kraji stúpol počet nezamestnaných o 36 %, v Košickom kraji, ktorý je domovom druhého najväčšieho počtu nezamestnaných v SR, o 27 %), aby zabezpečil rast celkovej nezamestnanosti na Slovensku. A to aj napriek tomu, že poklesy počtu nezamestnaných

v Bratislavskom a Nitrianskom kraji presahovali 15 % a 12 % a tomu, že i v kraji s najvyšším počtom nezamestnaných, v Prešovskom kraji, klesla nezamestnanosť o viac ako 5 % a miera nezamestnanosti tu spolu s Nitrianskym krajom poklesla najviac. Zlepšenie v Prešovskom kraji dokumentoval aj vývoj počtu pracujúcich, keď v tomto kraji ako jedinom v Slovenskej republike ich počet stúpol aj v priemere za rok, nielen ku koncu roka. Pred koncom roka tak začal byť v počte nezamestnaných dostihovaný Košickým krajom a v miere nezamestnanosti ho v poslednom štvrťroku s úrovňou 11 % Banskobystrický kraj už predstihoval (Banskobystrický kraj bol jediným, kde sa zhoršenie ku koncu roka naďalej prehlbovalo).

Pandémia výrazne zasiahla do vývoja dlhodobej nezamestnanosti

Keďže sme sa dostali do druhého roka prebiehajúcej pandémie, s ohľadom na definíciu dlhodobej nezamestnanosti (12 a viac mesiacov) nastali najväčšie zmeny práve v tejto oblasti. Kým v roku 2020 sme v súvislosti s nástupom pandémie pozorovali najrýchlejšie nárasty počtu nezamestnaných v skupinách s najkratším trvaním nezamestnanosti (medziročný nárast nezamestnanosti trvajúcej kratšie ako 1 mesiac až o 78 %, trvajúcej 1 mesiac až 3 mesiace o 57 % a nezamestnanosti trvajúcej 3 až 6 mesiacov o 30 %), v druhom roku pandémie (2021) sa situácia obrátila. Počty nezamestnaných s najkratšími trvaniami nezamestnanosti klesali (vo všetkých troch zmienených kategóriách; napr. v prípade trvania do 1 mesiaca medziročný pokles až o 44 %, v prípade trvania 1 až 3 mesiace pokles o 34 %) a najvýraznejšie rástli počty nezamestnaných, u ktorých nezamestnanosť trvala 12 a viac mesiacov, v tom najrýchlejšie v kategórii 12 až 24 mesiacov. Dokazuje to, že dodatočná (oproti predpandemickej úrovni) nezamestnanosť je v značnej miere pretrvávajúcim následkom pandémie z jej prvého roka. Rovnako ako fakt, že v poslednom štvrťroku 2021 najrýchlejšie rástla nezamestnanosť v trvaní 1,5 až 2 roky: počet nezamestnaných v tejto kategórii stúpol pred koncom roka takmer o 100 %.[25]

Z krátkodobej nezamestnanosti zaznamenala rast len nezamestnanosť trvajúca 6 až 11 mesiacov, čo je ďalším dôkazom zlepšovania situácie na trhu práce v druhej polovici roka. Podiel dlhodobej nezamestnanosti na celkovej nezamestnanosti tak v priebehu celého roka stúpal, v poslednom štvrťroku presiahol dve tretiny (68 %), pritom ešte v prvom štvrťroku bol pod úrovňou 45 %. Podiel dlhodobej nezamestnanosti bol v pandemickom období najnižší v treťom štvrťroku 2020, a to 37,7 %, a aj keď sa definícia dlhodobej nezamestnanosti v novej metodike VZPS mierne líši, dokumentuje to zjavnú zmenu váh krátkodobej a dlhodobej nezamestnanosti v priebehu dvoch rokov pandémie.

Pandemický vplyv na rast dlhodobej nezamestnanosti zachytávajú aj štatistiky evidovanej nezamestnanosti podľa ústredia práce. Kým v predpandemickom roku 2019 bola priemerná dĺžka evidencie uchádzača o prácu na úrade práce 8,85 mesiaca (historicky najnižšia hodnota), už v roku 2020 stúpla na 11,63 mesiaca a v druhom roku pandémie sa predĺžila na 14,04 mesiaca, čím presiahla hranicu dlhodobej nezamestnanosti. Nad hranicou 12 mesiacov sa udržiavala následkom recesie v roku 2009 dlhých sedem rokov, pandemické obdobie tak vymazalo úspech v skrátení evidovanej nezamestnanosti, ale aj v poklese jej miery, dosiahnutý v rokoch 2017 – 2019. Podobne, počty evidovaných nezamestnaných (približne 221-tisíc) sa priblížili úrovni roka 2017. V porovnaní s prvým rokom pandémie ide o nárast o 11 300 osôb. Aj keď počet poberateľov dávky v nezamestnanosti výrazne stúpol v mesiacoch apríl, máj a jún, v priemere za rok ich počet poklesol, čo odbremenilo rozpočet Sociálnej poisťovne o viac ako 39 miliónov eur (priemerná výška dávky vzrástla na 446 eur).

Naopak, v prvom roku pandémie, keď počet uchádzačov o zamestnanie stúpol medziročne až o 41,6 tisíc a počet poberateľov dávky o 16,6 tisíc, narástol aj objem vyplatených dávok v nezamestnanosti (v porovnaní s predpandemickým rokom 2019 o 115 miliónov eur). Miera evidovanej nezamestnanosti dosiahla k decembru 6,76 %, jej priemerná ročná úroveň bola v roku 2021 7,5 %.

---

[25] Kategória trvania nezamestnanosti 18 až 23 mesiacov; nárast počtu nezamestnaných v nej presiahol 97 %.

V porovnaní s rokom 2020 ide o nárast o 0,7 p. b., čím presiahla hodnotu z roku 2017 (aj v tomto ohľade teda vývoj pod vplyvom pandémie vymazal úspech z rokov 2017 – 2019). Každopádne ide už o menší nárast v porovnaní s prvým rokom pandémie, keď v roku 2020 stúpla priemerná ročná miera evidovanej nezamestnanosti až o 1,8 p. b., z historicky najnižšej úrovne 5 % dosiahnutej v roku 2019. Je však potrebné poznamenať, že miera nezamestnanosti sa pred najúspešnejším obdobím, teda pred spomínanými rokmi 2017 – 2019, pohybovala na jednoznačne vyššej úrovni než dnes, s výnimkou len jedného roka, a to roka 2008, keď sa priblížila k úrovni pandemického roka 2021 (7,7 % v porovnaní so súčasným nárastom na 7,5 %).

Priemerná mzda sa nedotiahla na úroveň spred pandémie len v ubytovacích a stravovacích službách

O poznanie priaznivejší než vývoj zamestnanosti bol vývoj priemernej mzdy. Obnova hospodárskeho rastu, zotavovanie produkcie a nárast tržieb i mierny rast zamestnanosti v niektorých odvetviach hospodárstva prispeli k medziročnému zrýchleniu tempa jej rastu. V priemere v hospodárstve dosiahla nominálna mzda úroveň 1 211 eur, čo je o 78 eur viac ako rok predtým – medziročné zvýšenie o 6,9 % je druhým najvyšším ročným tempom rastu mzdy po roku 2008, keď dlhšie obdobie dynamického rastu nominálnej mzdy prerušila globálna hospodárska kríza. Rýchlejšie priemerná mzda rástla len v roku 2019, pred vypuknutím pandémie. V porovnaní s týmto „predpandemickým“ rokom vzrástla priemerná mzda v roku 2021 o 11 %.

Tempo rastu reálnej mzdy bolo v dôsledku inflácie pomalšie, a to hlavne v druhej polovici roka, v priemere za rok stúpla o 3,6 %. Stále však išlo o rýchlejší rast reálnej mzdy než v roku 2020 (1,9 %), keď sa pod jej slabší rast podpísala pomalšie rastúca nominálna mzda. V poslednom štvrťroku 2021 bol však aj napriek vysokému tempu rastu nominálnej mzdy (6,9 %) rast reálnej mzdy už len na úrovni 1,3 %, čo už bol najhorší výsledok z pohľadu vývoja reálnej mzdy od druhého štvrťroka 2020, keď jedinýkrát počas pandémie priemerná mzda (nominálna, a teda aj reálna) poklesla.

Nominálna mzda sa medziročne zvýšila vo všetkých odvetviach hospodárstva, relatívne najviac v zdravotníctve (o 13,8 %) a v ubytovacích a stravovacích službách (o 12,2 %). Takmer 10-percentným tempom rástla medziročne mzda aj v činnostiach v oblasti nehnuteľností a v umení, zábave a rekreácii, nadpriemerne ale stúpla aj v priemyselnej výrobe (8,8 %) či v obchode (8,7 %). Zamestnanci zdravotníctva si viac ako iné odvetvia polepšili vďaka pandemickým príplatkom (vrátane príplatkov za prácu nadčas) a najmä vďaka mimoriadnym koncoročným odmenám, ktoré spôsobili, že priemerná mzda v zdravotníctve a sociálnej pomoci v poslednom štvrťroku (1 615 eur) bola o 362 eur vyššia než v poslednom štvrťroku pred pandémiou (2019), čo je o 54 % viac, než bol priemerný mzdový nárast v hospodárstve medzi týmito obdobiami (v poslednom štvrťroku bola priemerná mzda v ekonomike, 1 331 eur, o 154 eur vyššia než v rovnakom období 2019). V prípade ubytovacích a stravovacích služieb išlo aj o kompenzáciu prepadu mzdy v tomto odvetví v roku 2020. Avšak aj napriek druhému najsilnejšiemu rastu mzdy v hospodárstve[26] sa mzda v tomto odvetví, ako v jedinom, ku koncu roka 2021 (713 eur) nedostala na predpandemickú úroveň z posledného štvrťroka 2019, zaostala za ňou o jedno euro. Porovnanie celoročných priemerných údajov o mzde odhalí, že priemerná mzda v roku 2021 prekonala úroveň roka 2019 vo všetkých odvetviach, najmenej však v administratívnych službách a spomínaných ubytovacích a stravovacích službách. Ide o odvetvie s dlhodobo najnižšou mzdou, už v roku 2019 dosahovali mzdy v tomto odvetví len 60 % úrovne priemernej mzdy v hospodárstve, za dva roky pandémie si oproti zvyšku ekonomiky ešte pohoršili a pred koncom roka 2021 dosahovali len 54 % priemeru. Naopak, najvyššie mzdy sú dlhodobo v informáciách a komunikácii, za dva roky pandémie (porovnanie k štvrtému štvrťroku 2019) si zamestnanci v tomto odvetví polepšili o 237 eur, čo je po zdravotníkoch druhý najvyšší „pandemický“ nárast mzdy. V priemere za rok dosiahla mzda v tomto odvetví 2 126 eur, hranicu dvoch tisíc presiahla už len mzda vo finančných a poisťovacích činnostiach.

[26] V samotnom ubytovaní bolo tempo rastu priemernej mzdy najvyššie z odvetví vo všetkých mesiacoch medzi aprílom a novembrom vrátane.

* * *

Zotavovanie trhu práce ku koncu roka 2021 (zastavenie poklesu, resp. mierny rast zamestnanosti, pokles nezamestnanosti a rast mzdy) prispelo k celkovému zlepšeniu spotrebiteľských nálad. Medziročné zvýšenie konečnej spotreby domácností sa tak ku koncu roka ešte zvýraznilo (jej najväčší medziročný rast v b. c., 8,6 %, bol zaznamenaný práve v poslednom štvrťroku). Spotreba domácností bola od druhého štvrťroka kľúčovým komponentom domáceho dopytu, ktorý stál za obnovením rastu hospodárstva.

Spolu s aprílovým uvoľňovaním posledných epidemiologických opatrení možno v roku 2022 očakávať aj postupné odznievanie efektov pandémie na trh práce (až do prípadnej ďalšej nebezpečnej mutácie vírusu), dominanciu medzi faktormi ďalšieho vývoja s vplyvom na zamestnanosť zrejme preberú rastúce náklady (obzvlášť ceny energií), resp. všeobecne inflácia a jej vplyv na ceny vstupov, ale aj príjmy obyvateľstva (domáci dopyt) a tiež riziká spojené s vojnou na Ukrajine a jej prípadné hospodárske následky pre európske ekonomiky (vonkajší dopyt).

5. CENOVÝ VÝVOJ

Druhý rok sa musela slovenská ekonomika zaoberať neistou ekonomickou situáciou s ohľadom na pretrvávajúcu pandémiu koronavírusu, ktorá spôsobovala neistý a volatilný ekonomický vývoj. Ani vývoj cenovej hladiny nebol výnimkou, a tak v roku 2021 nastal po dlhých rokoch statického vývoja zásadný zvrat a miera inflácie sa postupne stala hlavnou témou ekonomických diskusií. Jej dramatický nárast však neprebiehal počas celého roka a v prvých mesiacoch takmer nič nenaznačovalo, že krajina zaznamená najvyššiu mieru inflácie za poslednú dekádu (vyššia miera inflácie bola naposledy v roku 2012). Celoročný priemer sa ustálil pri meraní národnou metodikou CPI na úrovni 3,2 %, pri meraní harmonizovaným spotrebným košom (HICP) na úrovni 2,8 %.[27] Od pokojného vývoja mierne nad inflačným cieľom však mala miera inflácie ďaleko.

Dva rozdielne polroky

Tak ako v predchádzajúcom roku zohrávalo prepuknutie pandémie kľúčovú rolu pri vývoji dopytu a cien po produktoch pri ich stagnácii či dokonca poklese, v roku 2021 bol vývoj determinovaný opäť do značnej miery pandémiou. Avšak tentokrát skôr jej oživením a výkyvmi v náladách na globálnych trhoch. Drvivá väčšina faktorov pôsobiacich na následný rast celkovej cenovej hladiny bola determinovaná globálne a importovaná na Slovensko.

Za dôležité pre vývoj cenovej hladiny môžeme označiť najmä tieto faktory, aj keď nemáme ambíciu identifikovať všetky:

- *Oživenie po dočasnom odmlčaní pandémie* – po odznení prvých obmedzení spojených s pandémiou na jar roku 2021 nastalo globálne oživenie ekonomickej aktivity. Roztrhané hodnotové reťazce, problémy s logistikou či realizácia odkladanej spotreby však začali spôsobovať nedostatok niektorých tovarov, ktorým pri obmedzenej kapacite produkcie a pomalým obnovovaním výroby začali rásť ceny a importovať infláciu.

[27] Väčšiu odchýlku pri meraní cez CPI v porovnaní s HICP vysvetľujeme v druhej časti tejto kapitoly.

- *Rast cien pohonných hmôt spojený s rastom cien ropy* – ceny pohonných hmôt sa logicky odvíjajú od vývoja cien ropy. Po drastickom prepade cien ropy v pandemickom roku 2020 nastal v roku 2021 opačný extrém – rapídny nárast ceny tejto komodity. V medziročnom porovnaní v decembri 2021 cena tejto suroviny narástla o takmer polovicu (48,6 %). Výnimkou neboli ani mesiace, keď dosiahol medzimesačný nárast dvojciferné tempo, pričom najvyšším tempom rástla cena ropy o 13,7 % vo februári 2021. Paniku na trhu s ropou dodatočne vystupňovala neistota spojená s dodávkami ropy do Európy ešte pred začatím konfliktu na Ukrajine v roku 2022, keď sa v tomto období tempo rastu zrýchlilo až do súčasných hodnôt dosahujúcich takmer dvojnásobné ceny v medziročnom porovnaní. Téme difúzie inflačného šoku na trhu s energiami a jeho vplyvu na rast cien v jednotlivých sektoroch ekonomiky sa venujeme v druhej časti tejto kapitoly.

G r a f 5.1
Vývoj ceny ropy – Europe Brent Spot Prices (v USD za barel)[28]

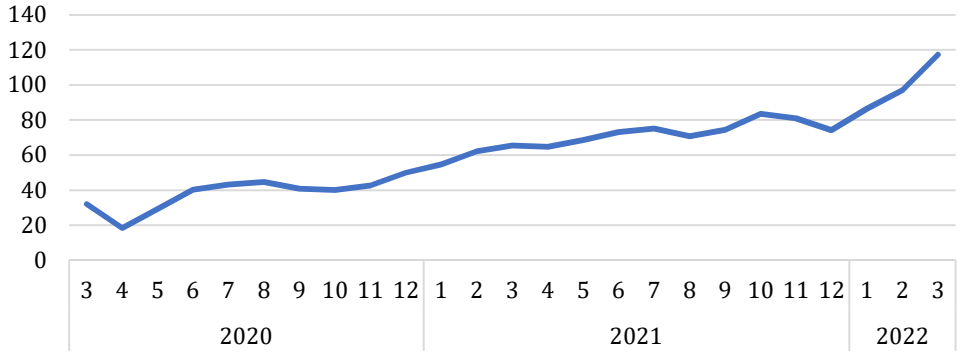

Prameň: EIA.

- *Rast regulovaných cien na jeseň roku* – aj keď sa tie najdôležitejšie regulované ceny upravujú zväčša k novému roku, aj na jeseň nastal ďalší inflačný impulz v podobe úpravy tzv. obedov zadarmo, ktoré skokovito prispeli k inflácii takmer 0,5 p. b. Cenová regulácia, ktorá upravovala ceny k začiatku roku 2021, paradoxne pôsobila až do jesene inflačne tlmivo, keď dosahovala v medziročnom porovnaní záporné hodnoty.

[28] Na Slovensku využívaný typ ruskej ropy URALS je v priebehu sledovaného obdobia identický s ropou BRENT. Odchýlenie vývoja medzi týmito dvoma druhmi nastalo až neskôr v roku 2022.

- *Rast cien služieb bývania* – prvé viditeľné znaky zrýchľujúcej sa inflácie sa prejavili v sektore stavebníctva, najmä v oblasti cien stavebných materiálov. Oživenie stavebnej činnosti, boom na realitnom trhu a nestíhajúce dodávky surovín odštartovali rekordný nárast cien služieb bývania. Primárnym rastom cien služieb bývania bolo tzv. imputované nájomné, ktorému sa rovnako budeme venovať v druhej časti tejto kapitoly.
- *Vývoj cien potravín v druhej polovici roka* – zatiaľ čo v prvej polovici roka ceny potravín relatívne stagnovali, v druhej polovici nastalo prudšie oživenie ich rastu. Tento rast bol spájaný najmä s rastúcimi cenami agrokomodít na svetových trhoch, takže opäť aj táto časť inflácie bola dovezená zo zahraničia.
- *Globálna neistota* – posledným z významných faktorov, ktorý je však ťažko kvantifikovateľný, je globálne neistota o budúcom vývoji naviacerých úrovniach. Obavy zo znovuzavedenia prísnych protipandemických opatrení, obavy o schopnosti dodávok kľúčových komponentov z ázijských krajín (napr. mikročipy) či obavy v geopolitickej oblasti spolu vytvorili takmer dokonalý mix faktorov, ktorý rozpútal rast cien základných vstupov výroby. Inflácia tak bola vytvorená najmä pod nátlakom rastúcich výrobných vstupov, keď ceny elektriny, plynu, komodít a agropotravín postupne narastali do bezprecedentných úrovní.

Individuálna monetárna politika tentoraz nástupu inflácie nedokázala zabrániť

Krajiny, ktoré nie sú súčasťou eurozóny, sa v roku 2021 umiestnili na najvyšších pozíciách dosahujúc nadpriemerné hodnoty inflácie v európskom kontexte. Reakcie ich centrálnych bánk na rastúcu mieru inflácie tak boli promptné, keď veľmi rapídne začali zvyšovať základnú úrokovú sadzbu (najmä v ČR, ale aj v Poľsku a Maďarsku). Dĺžka transmisného mechanizmu však zatiaľ nedovolila pozorovať žiadne signifikantnejšie dôsledky takýchto krokov. Naopak ECB ako inštitúcia zastrešujúca monetárnu politiku pre eurozónu aj napriek rastúcej inflácii naďalej pokračovala v programe nákupu aktív. Môže za to najmä charakter inflácie, ktorá je tlačená do ekonomiky cez rast nákladov (cost-pushed inflation) a značný nesúlad medzi ekonomickým vývojom v strednej a severnejšej

časti eurozóny v porovnaní s juhom. Graf 5.2 poskytuje čiastočné vysvetlenie, prečo aj napriek dekádu nevídaným hodnotám inflácie sa ECB rozhodla neukončovať neštandardné opatrenia skôr ako v lete 2022. Ak vylúčime zo spotrebného koša veľmi volatilné položky, na ktoré nemá centrálna banka priamy dosah, dostaneme tzv. jadrovú infláciu. A tá sa v roku 2021 pri všetkých krajinách na juhu eurozóny vyvíjala len veľmi mierne. V Grécku dokonca dosiahla jadrová inflácia v priemere záporné hodnoty. Často spomínané brzdenie monetárnej politiky by tak na jednej strane pomohlo krajinám, ako je Slovensko či Nemecko, na druhej strane by definitívne poslalo vývoj inflácie na juhu eurozóny opäť do stagnujúcich až klesajúcich hodnôt.

G r a f 5.2
Jadrová inflácia vo vybraných krajinách eurozóny
(meraná HICP, medziročná zmena v %)

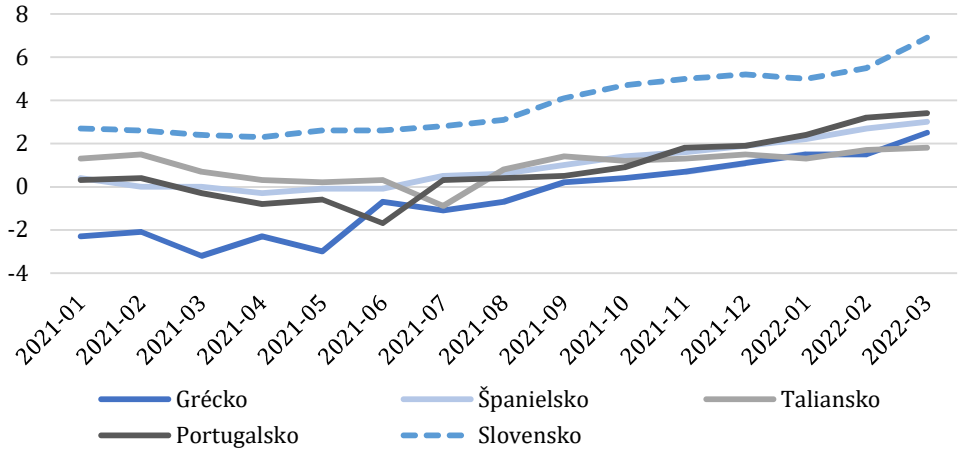

Prameň: Eurostat (2022); vlastné spracovanie.

Ak sa vrátime na úroveň celkovej inflácie, tak najnižšie úrovne v roku 2021 dosiahli krajiny, ktoré sa s problémom nízkeho ekonomického rastu či stagnujúcej inflácie zapodievajú už dlhé obdobie. Ide najmä o Grécko a Portugalsko, kde miera inflácie meraná HICP nedosiahla medziročne ani 1 %, a Taliansko, ktoré zostalo pod úrovňou 2 %.

Aj keď sa z mediálnych správ môže zdať, že Slovensko malo už v roku 2021 obrovský problém s mierou inflácie, pravdou je, že Slovensko s hodnotou 2,8 % dosiahlo mediánovú hodnotu celej EÚ, takže sa nachádza

v strede celkovo dosiahnutých hodnôt. Všetky so Slovenskom susediace krajiny dosiahli rovnakú alebo vyššiu hodnotu ročnej inflácie.[29]

Obrázok 5.1
Vývoj miery inflácie vo vybraných krajinách EÚ v roku 2021 (HICP)

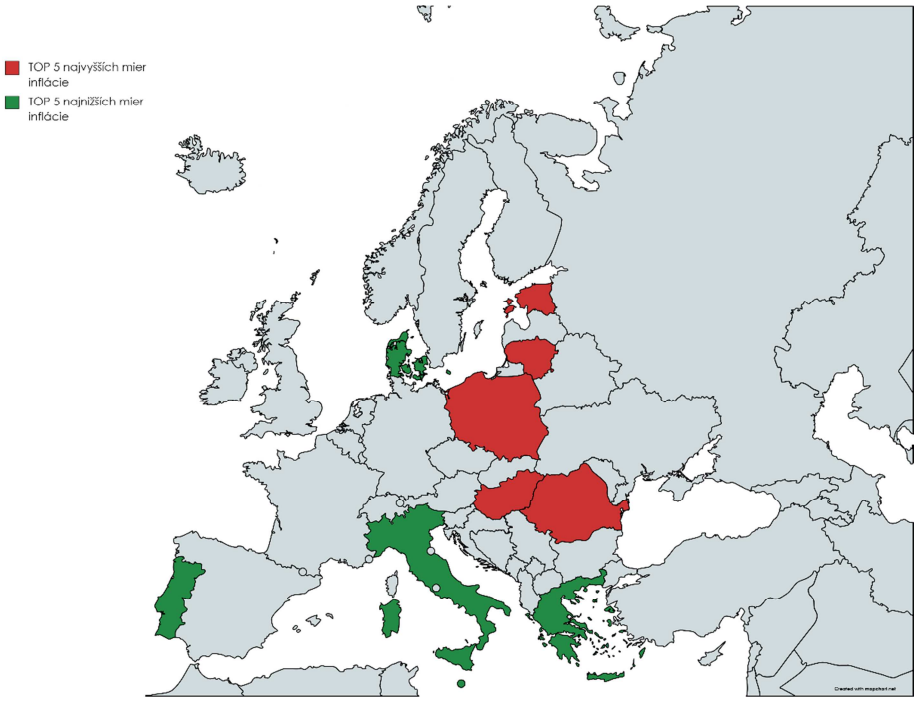

Prameň: mapchart.net; Eurostat (2022); vlastné spracovanie.

V spotrebnom koši nastal po dlhej dobe vzácny súlad vývoja všetkých kategórií. Ani jedna kategória nevykázala negatívny vývoj a všetky prispievali k postupne zrýchľujúcej miere inflácie. Zatiaľ čo v predchádzajúcom roku 2020 bola kategória *doprava* jedinou, ktorá zaznamenala výrazný prepad cien, v roku 2021 bola naopak najrýchlejšie rastúcou kategóriou. Je pozoruhodné, že dve podielovo najväčšie položky z celého koša – *potraviny a nealkoholické nápoje* spolu s *bývaním, vodou, elektrinou, plynom a inými energiami* dosiahli v celoročnom priemere len podpriemerné hodnoty. Priemer však nezachytáva vývoj v čase, ktorý bol najmä pri potravinách diferencovaný. Tie začali naberať na tempe rastu najmä v druhej polovici roka.

[29] Rakúsko podobne ako Slovensko dosiahlo 2,8 % mieru ročnej inflácie.

Graf 5.3

Medziročná zmena cenovej hladiny v kategóriách indexu spotrebiteľských cien v roku 2021 (veľkosť kategórií v grafe podľa váh v spotrebnom koši)

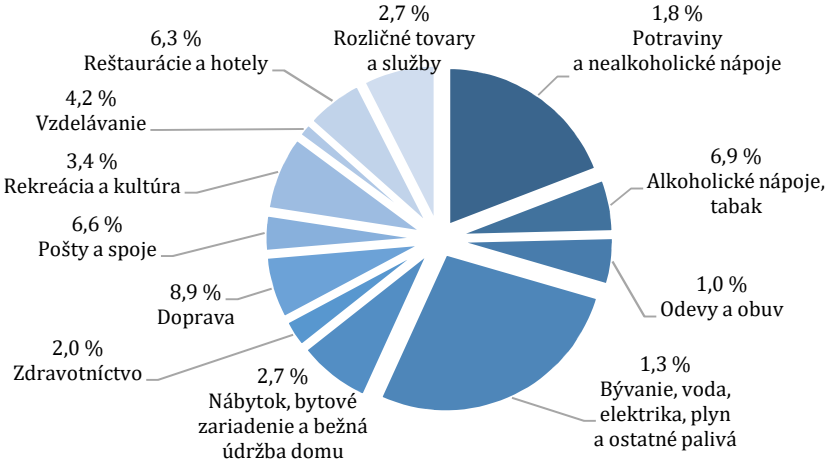

Prameň: Makroekonomická databáza NBS (2021).

Tabuľka 5.1

Prehľad základných indexov vývoja cien v SR (v %)

	2018	2019	2020	2021
Miera inflácie (HICP):				
Eurozóna	1,8	1,2	0,3	2,6
Slovensko	2,5	2,8	2,0	2,8
Česká republika	2,0	2,6	3,3	3,3
Maďarsko	2,9	3,4	3,4	5,2
Poľsko	1,2	2,1	3,7	5,2
Priemyselné ceny:				
Ceny priemyselných výrobcov – úhrn	2,5	1,9	–0,4	6,8
Ceny priemyselných výrobcov - tuzemsko	4,9	2,5	0,8	5,5
- v tom: priemyselná výroba	3,2	0,7	–1,9	5,8
Ceny priemyselných výrobcov – export	1,1	1,5	–1,1	7,6
Ceny stavebných prác	3,4	3,9	2,9	3,8
Ceny stavebných materiálov	4,4	1,8	–0,8	11,6
Ceny poľnohospodárskych produktov	1,9	1,8	0,5	12,3
Ceny nehnuteľností – byt – priemer	8,0	8,5	9,6	14,4
Ceny nehnuteľností – RD – priemer	3,3	5,1	8,1	24,1
Deflátory:				
Deflátor HDP	2,0	2,5	2,4	2,4
Deflátor vládnej spotreby	4,2	5,6	6,5	3,9
Deflátor súkromnej spotreby	2,3	2,7	2,2	3,3
Deflátor fixných investícií	2,3	1,2	0,7	2,2
Deflátor exportu tovarov a služieb	1,8	0,0	–2,2	5,1
Deflátor importu tovarov a služieb	2,4	0,2	–1,8	6,0
Výmenné relácie	–0,6	–0,3	–0,4	–0,8

Prameň: Eurostat (2022); Makroekonomická prognóza MF SR (marec 2022); ŠÚ SR (2022); Makroekonomická databáza NBS (2022).

V slovenskom prostredí možno konštatovať, že rok 2021 predznamenal, ako sa u konečného spotrebiteľa bude vyvíjať inflácia aj v najbližšom období. Tak ako sme predpokladali, ekonomické oživenie pri ústupe pandémie viedlo aj k rýchlemu oživeniu rastu cien pre konečných spotrebiteľov. Celkový efekt rastu sa však do spotrebiteľských cien premietol len čiastočne, keď najmä v prvej polovici roka veľa faktorov rapídny rast inflácie nenasvedčovalo. Je to spôsobené aj cenovou reguláciou, keď nové trendy vývoja cien energetických komodít nemohli byť v konečnej cene pre spotrebiteľa v roku 2021 zohľadnené. V tomto smere je vývoj v roku 2022 prelomový.

Dramatický nárast cien producentov

Zatiaľ čo v spotrebiteľskej sfére ekonomiky sa v roku 2021 ešte len začali rozbiehať inflačné tlaky, tak v tej produkčnej sfére hospodárstva sa už naplno začali prejavovať problémy s veľmi dramaticky sa vyvíjajúcou mierou inflácie najmä pri vstupoch do výroby.

V pohľade na štruktúru cien priemyselných výrobcov vidieť, že ceny zaznamenali v priemere nárast o takmer 7 % medziročne (rýchlejšie ako v úhrne rástli ceny priemyselných produktov určených na export, produkty pre domáci trh rástli asi o 2 p. b. pomalšie). Extrémnym na strane producentov sa stal vývoj cien odvetvia *výroby koksu a rafinovaných produktov*, keď ceny v celoročnom priemere v tomto odvetví narástli o viac ako 37 %, ku koncu roka však medziročne atakovali aj nárast o viac ako dvojnásobok (konkrétne v novembri bola medziročná zmena vyššia o 102,5 %).[30] Podobne bezprecedentne sa vyvíjali aj ceny odvetvia *výroby chemikálií a chemických produktov* s priemerným medziročným rastom takmer o štvrtinu (24,1 %) a v decembri medziročne o viac ako polovicu (50,8 %). Prekvapujúco, napriek nedostatkovej výrobe dopravných prostriedkov, sa ceny produktov odvetvia *výroby dopravných prostriedkov* v priemere prepadli o 2,1 %. Celkovo sa tak rast cien prvotne prejavil v náraste cien odvetví používajúcich ropné produkty ako vstupy, pričom tento nárast sa postupne rozlieva do ekonomiky ako sekundárny vplyv.

---

[30] Dôležitosť tohto odvetvia pri prenikaní inflácie do ekonomiky demonštrujeme na konci kapitoly.

Ceny stavebných prác pokračovali v trende z predchádzajúcich rokov a vzrástli o takmer 4 %, zatiaľ čo ceny stavebného materiálu vytvorili nový rekord a narástli medziročne až o 11,6 %. O ktoré materiály ide a aká je ich rola pri determinácii celkovej inflácie, píšeme rovnako v druhej časti tejto kapitoly.

Ceny poľnohospodárskych produktov vytvorených v domácej ekonomike sa po minuloročnej stagnácii opäť zrýchlili, a to hlavne v rastlinných výrobkoch. Zatiaľ čo v predchádzajúcom roku ceny rastlinných výrobkov stagnovali, teraz dosiahli nárast o viac ako pätinu. Aj tu sa veľký vplyv na vývoj týchto cien pripisuje vývoju na trhu s agrokomoditami, keď rast cien pšenice, kukurice a ďalších rastlinných komodít atakuje nové cenové rekordy. Je to ďalším neklamným znakom, že vyššie hodnoty inflácie sa ešte len v priebehu času pretavia do spotrebiteľských cien, keď viditeľne rástli hlavne ceny vstupov na produkčnej strane ekonomiky.

Ceny nehnuteľností, aj keď nepatria do reprezentantov spotrebného koša (v metodike sú považované za investície a nie za spotrebu), nasledovali všeobecný vývoj cenovej hladiny. Čoraz častejšie sa objavujú špekulácie o primeranom vývoji cien na realitnom trhu, keď sa v medziročnom vyjadrení zvýšili ceny bytov o takmer 15 %, v rodinných domoch dokonca takmer o štvrtinu (24,1 %). Argumenty pre vysvetlenie takéhoto vývoja možno hľadať hlavne na ponukovej stránke trhu, keď existujúci dopyt po bývaní nie je možné uspokojiť novými nehnuteľnosťami. Trh so stavebným materiálom celej situácii neprospieva, keď prináša ďalšie navyšovanie cien, a tým aj rast cien nehnuteľností. Subjektívne môžeme konštatovať, že na trhu s nehnuteľnosťami už cenová bublina je, ale či vôbec praskne, alebo sa len prispôsobí vývoju v ekonomike a obozretnejšie podmienky na udeľovanie nových hypotekárnych úverov v kombinácii s rastúcimi úrokmi na ne z nej uvoľnia prebytočný dopyt, je zatiaľ veľmi neisté.

V oblasti deflátorov sa deflátor vládnej spotreby opäť ocitol na nadpriemerných hodnotách, aj keď v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi ceny produktov spotrebovávaných vo verejnej správe mierne znížili tempo svojho rastu. Deflátor súkromnej spotreby rástol miernejším tempom rastu, ako bol vývoj spotrebiteľských cien (2,4 % vs. 3,2 %). Rapídnejší

rast cien nastal pri deflátore exportu a importu, keď ceny v zahraničnom obchode Slovenska dosiahli rýchlejší rast. Práve vyššia dynamika cien priemyselných produktov určených na export prispela k rastu nad 5 %, zatiaľ čo pri importe nastal ešte väčší nárast cien a rástli až 6 %. Dlhodobo na Slovensku platí, že ceny importu a exportu sa z pohľadu Slovenska nevyvíjajú priaznivo, keď ceny importu v akejkoľvek fáze hospodárskeho cyklu rastú rýchlejšie ako ceny exportu. To sa prejavuje vo výmenných reláciách krajiny, ktoré sa už tradične zhoršili (v 2021 o 0,8 %). Za rovnaké množstvo exportu tak opäť bolo možné doviesť menšie množstvo importu.

Stavebné materiály, imputované nájomné a inflácia. Aký je medzi nimi vzťah?

Pri pohľade na vývoj inflácie z pohľadu príspevkov jednotlivých položiek v spotrebnom koši možno pozorovať, že (ako už bolo spomenuté), všetky kategórie v druhej polovici roka prispievali pozitívne k celkovému rastu spotrebiteľských cien. Rozhodli sme sa však upriamiť pozornosť na dve z nich. Prvým je postupný prechod z negatívnych pásiem príspevku kategórie *bývanie, voda, elektrina, plyn a ostatné palivá*. Druhým faktorom, ktorému sa venujeme, je spôsob prechodu inflačného šoku pri raste cien pohonných hmôt na ceny ostatných odvetví.

Už prvotný pohľad na názov kategórie *bývanie, voda, elektrina, plyn a iné palivá* by nám mohol napovedať, že za postupným nárastom tejto položky v priebehu roku 2021 bol nárast cien energetických komodít, ako je plyn a elektrina. V skutočnosti to tak nie je. Obe spomenuté komodity podliehajú cenovej regulácii, ktorá upravuje ich cenu pre domácnosti na začiatku roka a počas roka sa nemení. Aj keď naozaj nastal veľmi rapídny rast cien spomínaných komodít, domácnosti neboli priamo týmto rastom zasiahnuté (tento skokovitý nárast nastal až v roku 2022). Čo teda spôsobilo, že napriek tomu, že ceny energií sa pre domácnosti nemenili, tak celkovo pôsobila položka *bývania* postupne proinflačne? Odpoveď je možno pre laika prekvapujúca, ale je to tzv. imputované nájomné. Toto nájomné má v spotrebnom koši pre spotrebiteľa najväčšiu

váhu (teda je veľmi citlivé na akúkoľvek zmenu), napriek tomu málokto vie, čo vlastne reprezentuje.

G r a f 5.4

Príspevok vybraných kategórií spotrebného koša k celkovej medziročnej zmene cenovej hladiny v roku 2021 (v p. b.)

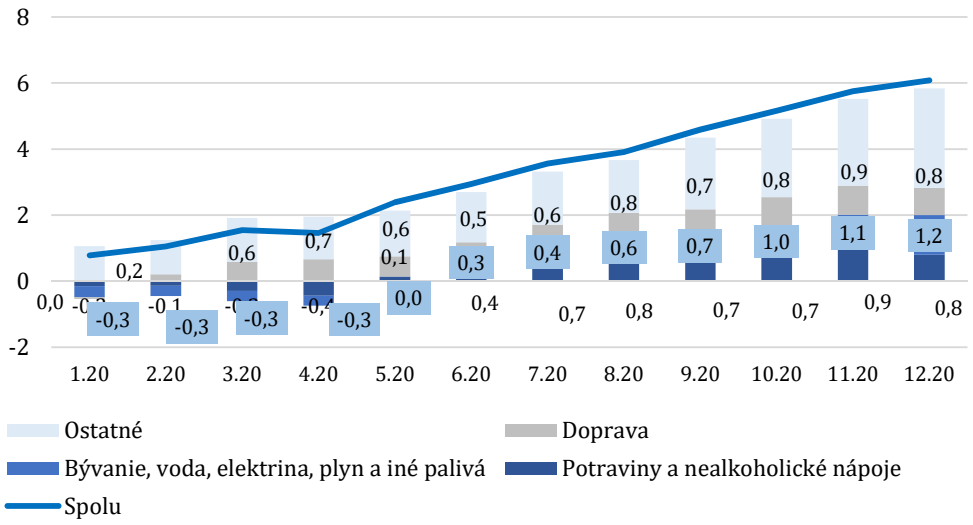

Prameň: ŠÚ SR (2022); vlastné výpočty a spracovanie.

Imputované nájomné predstavuje štatisticky dopočítanú hodnotu o tom, ako sa vyvíjajú čisté náklady spojené s bývaním vo vlastnom dome či v byte bez energií. Zjednodušene povedané, ide o vyjadrenie hodnoty nájomného, ktoré by vlastníci domov a bytov získali na nájomnom, ak by sa rozhodli svoj dom prenajímať namiesto bývania v ňom.

Už na začiatku kapitoly bolo naznačené, že v roku 2021 nastal po dlhej dobe odklon medzi dvoma spôsobmi merania inflácie na Slovensku. Národná metodika (CPI), kde spotrebný kôš je prispôsobený spotrebiteľskému správaniu na Slovensku, dosiahla vyššie hodnoty ako tá počítaná harmonizovanou metodikou (HICP), ktorá využíva jeden univerzálny spotrebný kôš pre všetky štáty EÚ. A dôležitý detail sa skrýva práve v tom, že zatiaľ čo v národnej metodike sa imputované nájomné nachádza, tak v tej harmonizovanej sa od neho abstrahuje. A práve tento detail je nutné poznať, aby sme boli schopní vysvetliť rozdielny vývoj v miere inflácie zobrazenej na nasledujúcom grafe.

G r a f 5.5

Medziročný vývoj miery inflácie podľa CPI a HICP metodiky (v %)

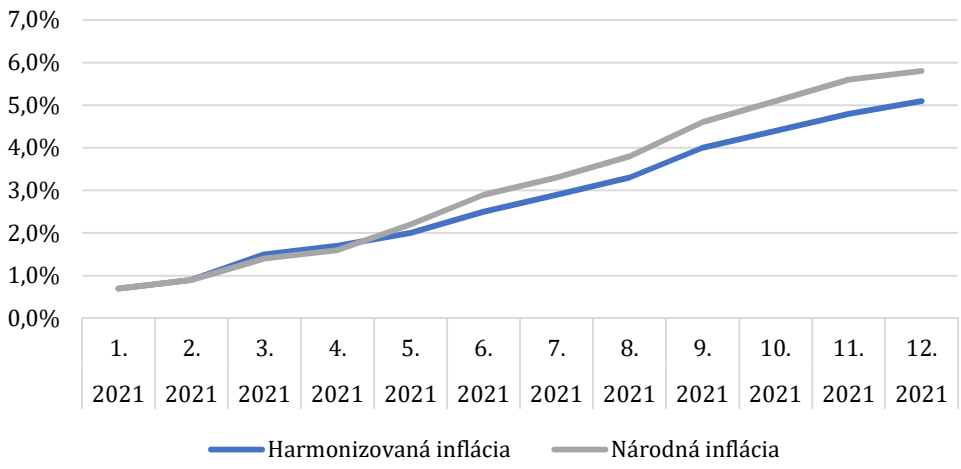

Prameň: ŠÚ SR (2022); vlastné výpočty a spracovanie.

Imputované nájomné je len jednou z troch častí celkovej kategórie *bývanie* v spotrebnom koši (bez energií), ale jeho váha je najväčšia. Zahrňuje aj skutočne odmerané nájomné za bývanie v nájomných bytoch a údržbu a opravu obydlia s ohľadom na cenu stavebných prác a hlavne materiálov. Na nasledujúcom grafe (graf 5.6) však možno pozorovať, že jednotlivé položky v rámci kategórie *bývanie* (bez energií) majú odlišný vývoj. Skutočné nájomné si drží len nízku hladinu rastu a od apríla 2021 sa dostalo až na nulový rast až do októbra 2021. Naopak od toho istého mesiaca údržba a oprava obydlia a hlavne imputované nájomné začínajú rásť. Nie je náhoda, že aj pozorovaný odklon medzi dvomi mierami inflácie začína v rovnakom období. Imputované nájomné ako položka, ktorá sa nachádza iba v národnej metodike, začala výrazne prispievať k rastu celkovej inflácie. V európskom spotrebnom koši sa takáto položka nenachádza, a preto je tempo rastu inflácie nižšie.

Keďže hypotetickú výšku nájmu pre vlastníkov vlastných obydlí možno odhadovať len nepriamo, jeho odhad spočíva v odvodení z indexu za nájomné byty, z indexu za fond opráv a z indexu za stavebné materiály, ktoré sú používané pri opravách a údržbe bytov a rodinných domov v osobnom vlastníctve. Najväčším prispievateľom k rastu z troch indexov, ktoré spolu determinujú odhad vývoja imputovaného nájomného, je index

cien stavebných materiálov (index za nájomné byty ani index platieb do fondu opráv nemajú zďaleka taký dramatický priebeh). A tu prichádzame na prepojenie, ktoré bolo naznačené v podnadpise kapitoly. Stavebné materiály spôsobili, že kvôli ich rastu sa zvyšoval príspevok štatistickej kategórie imputované nájomné. A imputované nájomné ako najdôležitejšia položka spotrebného koša dokázalo postupne (aj napriek relatívnej nízkej váhe stavebných materiálov v ňom) pozitívne prispievať k celkovej inflácii.

G r a f 5.6
Vývoj cien v položkách kategórie bývanie (bez energií) (v %)

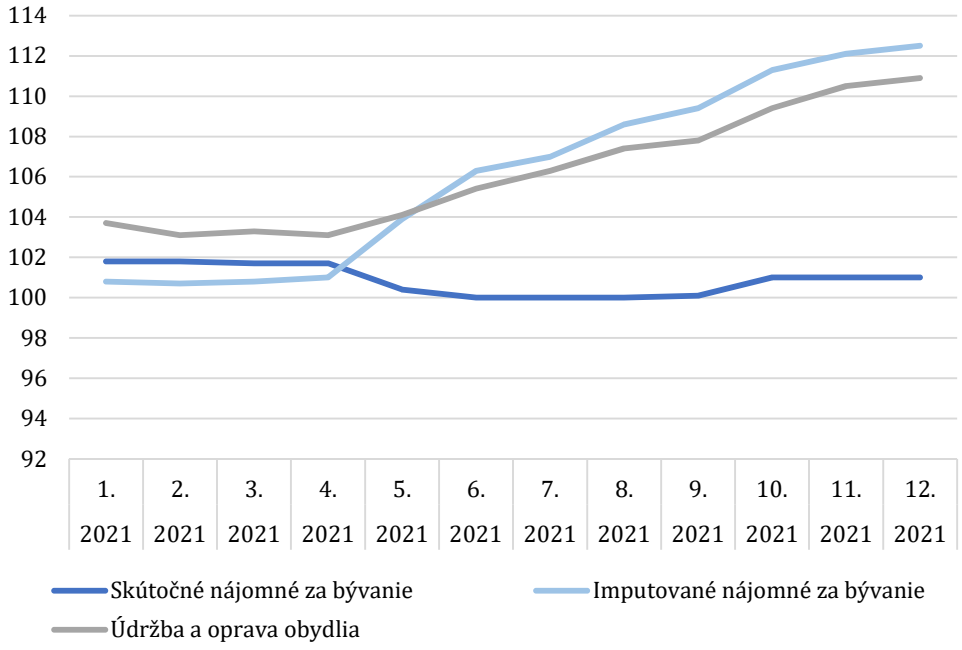

Prameň: ŠÚ SR (2022); vlastné výpočty a spracovanie.

Graf 5.7 zobrazuje, ako sa v priebehu roku 2021 zvýšili ceny stavebných materiálov takmer o pätinu medziročne (18,4 %). Je to priamy dôsledok prudkého oživenia počas roku 2021, keď logistické problémy a obmedzená produkcia spôsobili nedostatok stavebných materiálov po celom svete, čo hnalo ceny do dovtedy nevídaných výšok. Dramatické zvýšenie zaznamenali najmä kovové, drevené a rafinované produkty, keď niektoré produkty zaznamenávajú aj viac ako 60 % rast (graf 5.7).

G r a f 5.7

Medziročná zmena cien stavebných materiálov v 2021 (v %)
a TOP10 stavebných materiálov s najvyšším medziročným rastom v 2021

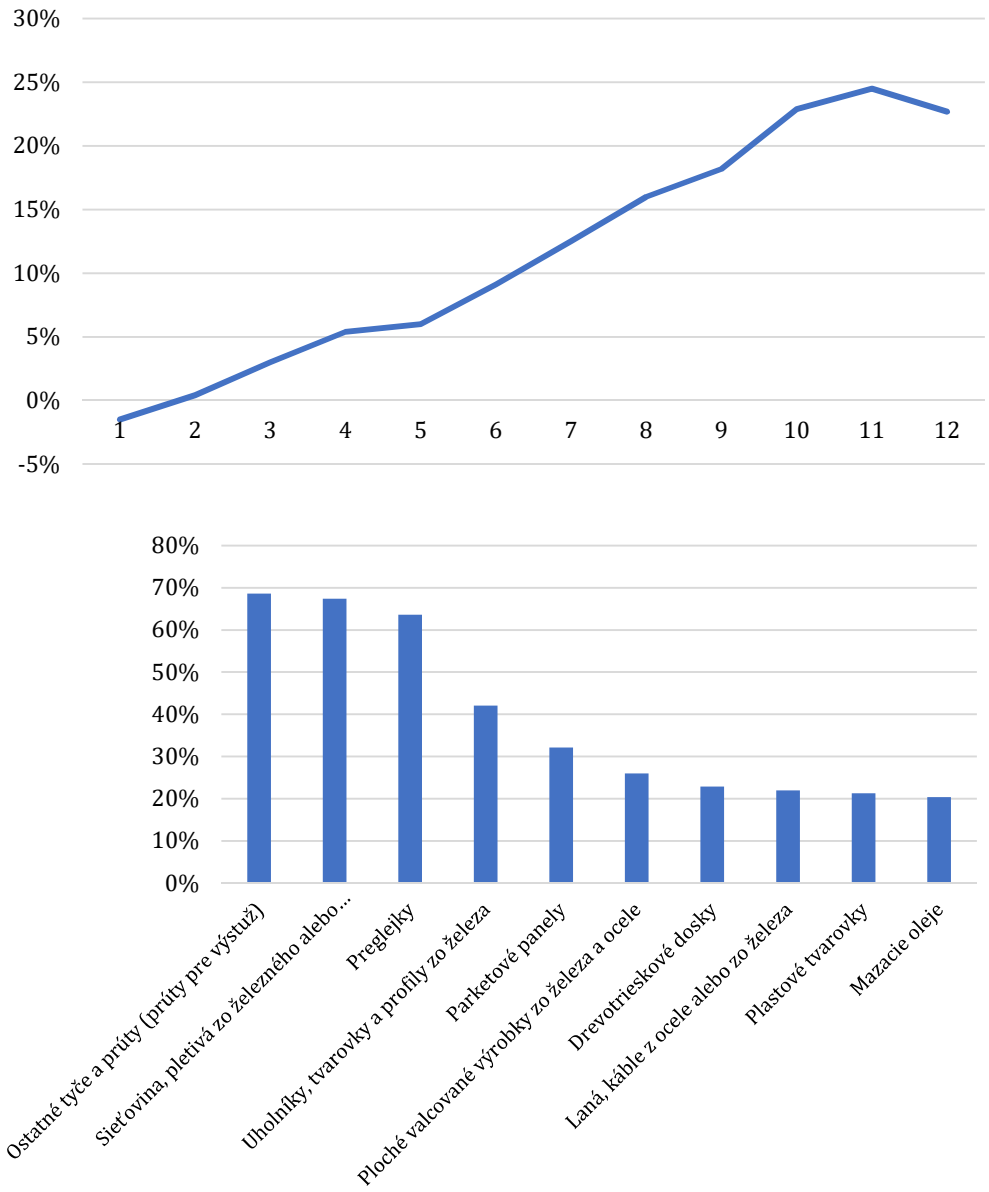

Prameň: ŠÚ SR (2022); vlastné výpočty a spracovanie.

Rozdiel medzi infláciou meranou cez CPI a HICP tak možno vysvetliť práve zahrnutím imputovaného nájomného do národnej metodiky. To bolo ťahané hlavne rastom stavebných materiálov, ktoré sa ako samotné

produkty v spotrebnom koši ani nenachádzajú. Rast stavebných materiálov bol však len prvým z niekoľkých znakov prichádzajúcej inflačnej vlny, keď prím pri celkovom zvyšovaní cien v ekonomike prevzal v druhom polroku vývoj na trhu s energiami (obzvlášť cene ropy, plynu a elektriny). Tým, ako sa inflačný impulz v oblasti rastu ropy a plynu pretavuje do cien ostatných produktov, sa zaoberáme v nasledujúcej časti.

Rastom cien energií to len začína

Inflačný impulz, ktorý spôsobil hlavne v druhej polovici roka dynamickejší rast inflácie, sa však primárne začal zobrazovať na rastúcom tempe cien priemyselných výrobcov. Pretože ide o infláciu, ktorá je primárne tlačená rastúcimi nákladmi na vstupy, sú to práve oni, ktorí ako prví pociťovali zvyšujúcu sa infláciu. Pokúsime sa tu naznačiť, ako prebieha difúzia inflačného impulzu v ekonomike naprieč odvetviami. Na analýzu, ako sa prenáša inflačný impulz v rámci medzispotreby, využívame tabuľky dodávok a použitia za rok 2018, keďže novšie dáta aktuálne nie sú k dispozícii. Predpokladáme však, že štrukturálne zmeny, ktoré sa očakávali po ústupe globálnej pandémie, sa zatiaľ ešte neuskutočnili vo veľkom rozsahu a nasledujúca analýza aspoň v hrubých kontúrach opisuje toky produktov v ekonomike.

Analyzovať toky produktov s ohľadom na ich použitie v ekonomike je vždy náročné, pretože vzťahy jednotlivých odvetví sú komplexné a ťažko opísateľné na úrovni bežnej deskriptívy. V rámci medzispotreby však špeciálne miesto možno prisúdiť cenám energií, ktoré sú esenciálnou súčasťou každej výrobnej činnosti. Slovensko takmer nemá vlastné zdroje týchto komodít, a preto je odkázané na ich nákup zo zahraničia, kde sa ich cena determinuje na globálnych trhoch. Je tu tak veľmi obmedzený priestor, ako by sa dokázal znížiť prenos inflačného impulzu vytvoreného v zahraničí aj do domácich cien. Dôležité je však postavenie týchto druhov komodít v produkčnom reťazci. Prvotným odvetvím, kde sa objavujú, je odvetvie *ťažby a dobývania*, kde tvoria majoritu importu. Ak sa zohľadní celkový objem dodávok týchto produktov, len 2 % z nich plynú na konečné použitie, zatiaľ čo majorita vstupuje ďalej do výrobného reťazca.

G r a f 5.8

Podiel druhov použitia vybraných odvetví na konečnú spotrebu a na medzispotrebu v roku 2018 v SR (v %)

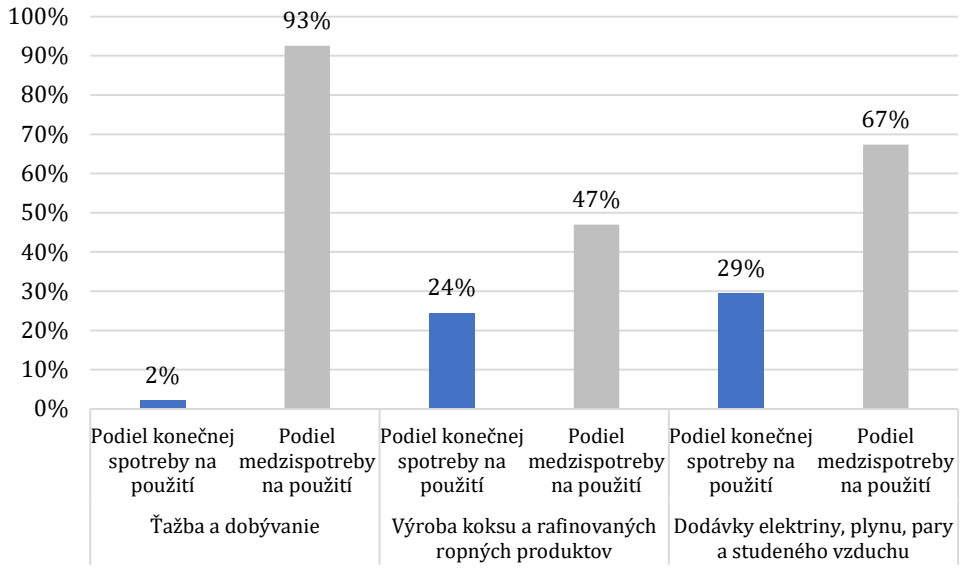

Prameň: Eurostat (2022); vlastné výpočty a spracovanie.

Pri detailnejšom pohľade, do ktorých ďalších odvetví vstupujú produkty *ťažby a dobývania* ako medzispotreba, jednoznačne môžeme identifikovať, že výroba *koksu a rafinovaných ropných produktov* spolu s *dodávkami elektriny, plynu, pary a studeného vzduchu* sú dve najväčšie odvetvia, ktoré odoberajú takmer 75 % z celkových produktov odvetvia určených na medzispotrebu (graf 5.9). Prvotný inflačný impulz sa tak rozlieva ešte relatívne koncentrovane do úzkej skupiny odvetví. Ak sa však pozrieme na graf 5.8, zistíme, že aj tieto dve odvetvia, ktoré primárne čerpajú svoju medzispotrebu z odvetvia *ťažby a dobývania*, rovnako nedosahujú ani tretinové použitie svojich produktov na konečnú spotrebu. Ich najčastejším druhom použitia je opäť medzispotreba. A tak sa novovytvorený inflačný impulz ďalej multiplikuje medzi odvetviami ekonomiky vo forme rastúcich vstupov výroby. Koks a rafinované ropné produkty ďalej vstupujú do odvetví, ako je *pozemná doprava, veľkoobchod a maloobchod* a ďalších, kde už sa iniciálny impulz rozlieva a ďalej multiplikuje.[31]

[31] S využitím metódy input-output by sa dala detailne opísať štruktúra tokov tovarov a služieb naprieč celou ekonomikou, avšak jej komplexnosť je už mimo rozsahu tejto publikácie.

G r a f 5.9

Odvetvová štruktúra použitia produktov ťažby a dobývania ako medzispotreby (v %)

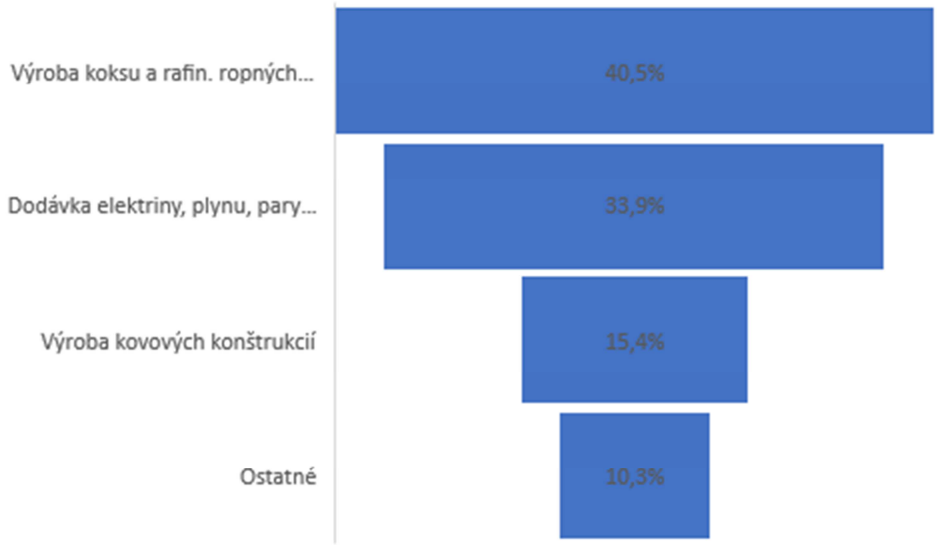

Prameň: Eurostat (2022), vlastné výpočty a spracovanie.

Ak by sme chceli nenáročne demonštrovať celkový rozsah odvetví, ktoré budú zasiahnuté nárastom medzispotreby (bez využitia metódy input-output), môžeme využiť jednoduchý ukazovateľ o veľkosti mediánovej hodnoty podielu medzispotreby podľa komodít. Keďže medián na rozdiel od priemeru nie je citlivý na extrémne hodnoty, lepšie nám zobrazuje, ako diverzifikovaná je štruktúra odberateľov jednotlivých komodít ako medzispotreby. Ak je daná hodnota blížiaca sa k nule, znamená to, že produkty (komodity) odoberá len malé množstvo odvetví a inflačný impulz by mal v prvom kole len obmedzený dopad na rast cien produktov. Naopak čím vyššia mediánová hodnota, tým širšie portfólio odvetví a ich produktov bude zasiahnuté už v prvom kole nárastom cien vstupov.

Nie je prekvapením, že práve dve spomínané odvetvia (*výroba koksu a rafinovaných ropných produktov* spolu s *dodávkami elektriny, plynu, pary a studeného vzduchu*) sa nachádzajú na popredných priečkach v tomto ukazovateli. Vyššiu mediánovú hodnotu má len *oprava a inštalácia strojov a zariadení*, ktorá logicky rovnako vstupuje do každej výroby a *výroba nábytku a iná výroba*, ktorá v sebe agreguje všetky ostatné činnosti, ktoré nemajú vyhradenú vlastnú kategóriu.

G r a f 5.10

Mediánová hodnota podielu medzispotreby pri odvetvovej štruktúre priemyselnej produkcie (v %)

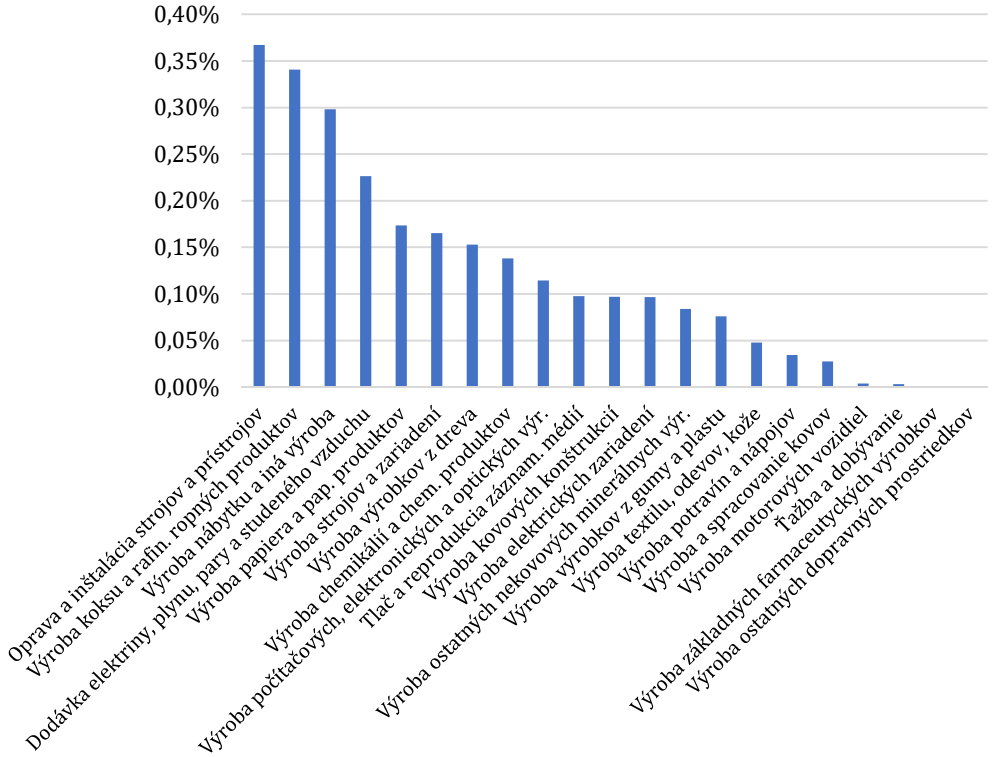

Poznámka: Vyššia hodnota naznačuje širšie využitie produktov ako medzispotreby naprieč odvetviami, teda čím vyššie hodnoty odvetvie dosahuje, tým sa efekt rastu cien medzispotreby rozlieva do väčšieho počtu ďalších odvetví a ich produktov.

Prameň: Eurostat (2022); vlastné výpočty a spracovanie.

Na záver tak možno skonštatovať, že nárast cien energií je tak jedným z najcitlivejších miest, ako sa môže externý inflačný impulz rozšíriť naprieč celou ekonomikou. Umožňuje mu to jeho vysoký podiel medzispotreby pri použití produktov prvotných odvetví pracujúcich s energiami. Nárast, ktorý možno pozorovať pri cenách priemyselných výrobcov, sa až následne premieta do konečných spotrebiteľských cien, a preto sa pri nákladovo tlačenej inflácii realizuje až s miernym časovým odstupom. Podobnú situáciu možno pozorovať už aj v súčasnosti, keď prudký a dynamický rast spotrebiteľských cien sa uskutočnil až v roku 2022, aj keď prvé náznaky sa v ekonomike objavili už v druhej polovici roku 2021.

* * *

Vyššia inflácia tu s nami zatiaľ zostane

Ako sme už spomenuli v predchádzajúcej časti tejto kapitoly, globálna pandémia a postpandemické oživenie sa podpísali ako iniciátor rastu cien v ekonomike, no ani po ich odznení a obnovení tradičných dodávateľsko-odberateľských vzťahov však výhľadovo nepredpokladáme stabilizáciu v cenovej oblasti na najbližšie roky. A to hlavne z dôvodu nových inflačných impulzov v oblasti energetiky či z dôvodu rýchlo rastúcich cien potravín, ktoré sú čiastočne ovplyvnené aj novými geopolitickými rizikami. Vyššie hodnoty ku koncu roka už do značnej miery predpovedali dynamický rast, ktorý sa však naplno prejavil až s príchodom roku 2022 a rastom regulovaných cien. Výhľadovo bude miera inflácie dosahovať dvojciferné hodnoty minimálne dva roky, pričom však aj miera a veľkosť očakávanej monetárnej reštrikcie zo strany ECB bude predurčovať jej následný vývoj. Avizované zvyšovanie základných úrokových sadzieb môže napomôcť skrotiť dynamicky sa vyvíjajúcu infláciu, avšak dĺžka transmisného mechanizmu napovedá, že očakávaný efekt sa tak skoro neprejaví a je otázne, či v čase, keď sa očakávané brzdenie monetárnej politiky prejaví v reálnej ekonomike, už nebude pôsobiť inak, ako bolo pôvodne iniciované. Vzhľadom na povahu inflácie je však len veľmi obmedzený priestor na intervenciu zo strany vlády, keď by sa primárne mala zamerať na ochranu tých najviac postihnutých infláciou. Inflácia sa tak po dekáde stagnácie a neatraktivity zo strany spotrebiteľov oprávnene dostala do centra pozornosti o ekonomickom dianí v krajine. A je nevyhnutné dodať, že oprávnene, pretože jej vplyvu na životnú úroveň obyvateľov sa nedá vyhnúť a zasahuje najmä tých najohrozenejších.

6. VEREJNÉ FINANCIE

Verejné financie boli aj v roku 2021 výrazne ovplyvnené prebiehajúcou pandémiou nového koronavírusu, ktorá sa prejavila v dvoch veľkých vlnách. Ilustruje to aj výška výdavkov súvisiacich s pandémiou, ktorá bola oproti roku 2020 dvojnásobná a dosiahla 3 mld. eur. Celkový deficit verejnej správy dosiahol 6,2 % HDP, bol nižší ako plánovaný, ale tento objem je aj v slovenských podmienkach bezprecedentný. Pandémia otestovala fungovanie celého verejného sektora, z pohľadu verejných financií došlo predovšetkým k nárastu verejného dlhu a zhoršeniu dlhodobej udržateľnosti verejných financií. Potrebné reformy, ktoré by nasmerovali slovenské verejné financie na udržateľnú úroveň, boli implementované až v roku 2022 (napr. výdavkové limity). Taktiež očakávaná a nevyhnutná reforma dôchodkového systému nebola doposiaľ schválená.

Vývoj hospodárenia rozpočtu verejnej správy

Vplyv pandémie nového koronavírusu sa prirodzene prejavil aj v medziročnom zhoršení všetkých základných parametrov verejných financií. Príjmy verejných financií boli na úrovni 41,5 mld. eur a výdavky 47,4 mld. eur. Deficit verejných financií dosiahol v metodike ESA 2010 hodnotu 5,97 mld. eur. V porovnaní s predchádzajúcim rokom bol vyšší o približne 900 mil. eur. Negatívne na deficit verejných financií vplývali predovšetkým výdavky na zdravotné poistenie, štátnych fondov a Národnej diaľničnej spoločnosti. Verejné financie pozitívne ovplyvnili najmä nižšie výdavky Sociálnej poisťovne (nedošlo k prepadu zamestnanosti), verejných vysokých škôl, štátnych neziskových organizácií a Jadrovej a vyraďovacej spoločnosti (JAVYS).

Na strane príjmov bol výber daní oproti plánovanému výberu vyšší vo všetkých typoch daní s výnimkou spotrebných daní (daň z palív a tabakových výrobkov). Uzatvorenie ekonomiky prispelo k nižšej spotrebe palív, čím došlo k zníženiu výnosu z tejto dane oproti plánovanej hodnote o 34,3 mil. eur. Príjmy zo sociálnych a zdravotných odvodov nezaznamenali dramatický pokles v dôsledku priaznivého vývoja na trhu práce

a celkovo priaznivejšieho vývoja makroekonomických ukazovateľov, ako bolo prognózované vo východiskách rozpočtu.

T a b u ľ k a 6.1

Základné ukazovatele hospodárenia verejných financií v rokoch 2018 – 2021

Ukazovateľ		2018	2019	2020	2021
Čisté pôžičky (+)/výpožičky (–)	mil. eur	–905	–1 219	–5 035	–5 973
Čisté pôžičky (+)/výpožičky (–)	% HDP	–1,0	–1,3	–5,5	–6,2
Primárne saldo	% HDP	0,3	–0,1	–4,3	–5,0
Štrukturálne primárne saldo	% HDP	–0,3	–0,8	–3,1	–4,4
Štrukturálne saldo	% HDP	–1,6	–2,0	–2,4	–2,1
Hrubý dlh verejnej správy (maastrichtský)	mil. eur	44 384	45 277	55 012	61 259
Hrubý dlh verejnej správy (maastrichtský)	% HDP	49,6	48,1	59,7	63,1
Čistý dlh verejnej správy	% HDP	43,6	43,2	49,6	51,3

Poznámka: 1. Čisté pôžičky/výpožičky pre roky podľa metodiky ESA 2010. 2. Primárne saldo je saldo verejnej správy očistené o platené úroky. 3. Cyklicky očistené primárne saldo je primárne saldo očistené o cyklickú zložku. 4. Štrukturálne saldo je saldo verejnej správy očistené o cyklickú zložku a o jednorazové efekty. 5. Čistý dlh verejnej správy je hrubý dlh verejnej správy znížený o likvidné finančné aktíva verejnej správy.

Prameň: Ministerstvo financií SR (2022d).

V dôsledku mimoriadnych výdavkov na podporu ekonomiky vzrástol deficit na 6,2 % HDP. Príspevok opatrení k deficitu bol na úrovni 3,4 mld. eur oproti 1,7 mld. eur v roku 2020. V rámci podpory ekonomiky Európska komisia dočasne uvoľnila pravidlá čerpania zdrojov politiky súdržnosti a umožnila použitie týchto zdrojov práve na protipandemické opatrenia. Slovensko túto možnosť využilo len v minimálnej miere a zo zdrojov politiky súdržnosti použilo iba 388,3 mil. eur. Vzhľadom na to, že úroveň čerpania nedosahovala v tom období ani polovicu celkovej alokácie, mohli by zdroje z EÚ výrazne prispieť k nižšiemu deficitu verejnej správy. Tento výsledok je kombináciou viacerých príčin, ktoré sa pokúsime v krátkosti pomenovať. Prvým je tradičný rezortizmus jednotlivých ministerstiev, ktoré majú postavenie riadiaceho orgánu pre jednotlivé operačné programy. Druhým dôvodom je, že v niektorých operačných programoch je už zakontrahované pomerne vysoké percento celkovej alokácie a riadiace orgány nechceli ohroziť budúce čerpanie. Môžeme konštatovať, že pri nevyčerpaní polovice celkovej alokácie bolo

poskytnutých 388 mil. eur úplné minimum, ktoré bolo možné v súčasnom nastavení systému použiť. Príležitosť „vypomôcť“ domácim verejným financiám v čase pandémie z európskych zdrojov bola až poľutovaniahodne nevyužitá.

V porovnaní s priemerom krajín EÚ, ako aj eurozóny bol hrubý verejný dlh nižší o 25 p. b., resp. 32,5 p. b. (graf 6.1). V regionálnom pohľade dosiahlo Slovensko v rámci krajín V4 druhý najvyšší hrubý verejný dlh (63,1 %) po Maďarsku (76,8 %). Najnižší hrubý verejný dlh dosiahla Česká republika (41,9 %).

G r a f 6.1

Porovnanie hrubého verejného dlhu v % HDP (2015 – 2021)

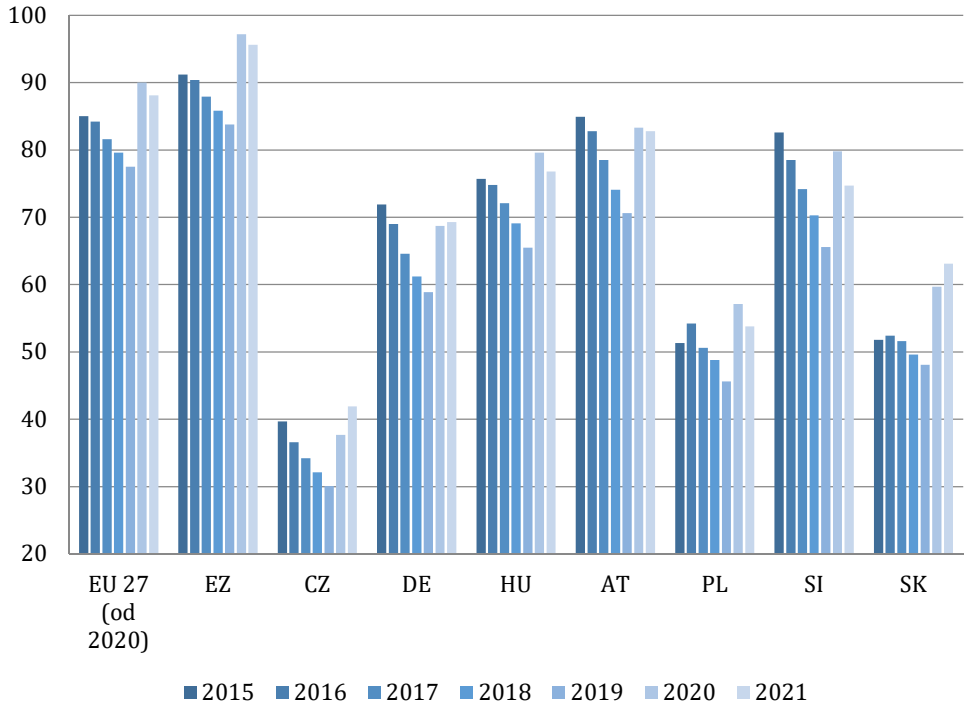

Prameň: Eurostat (2022).

Pri bližšom pohľade a porovnaní s okolitými krajinami, ako aj priemerom EÚ a eurozóny môžeme konštatovať, že dosiahnutý deficit bol v rámci krajín V4 druhý najvyšší a bol aj nad priemerom EÚ a eurozóny (graf 6.2).

G r a f 6.2

Porovnanie deficitov verejnej správy v % HDP (2015 – 2021)

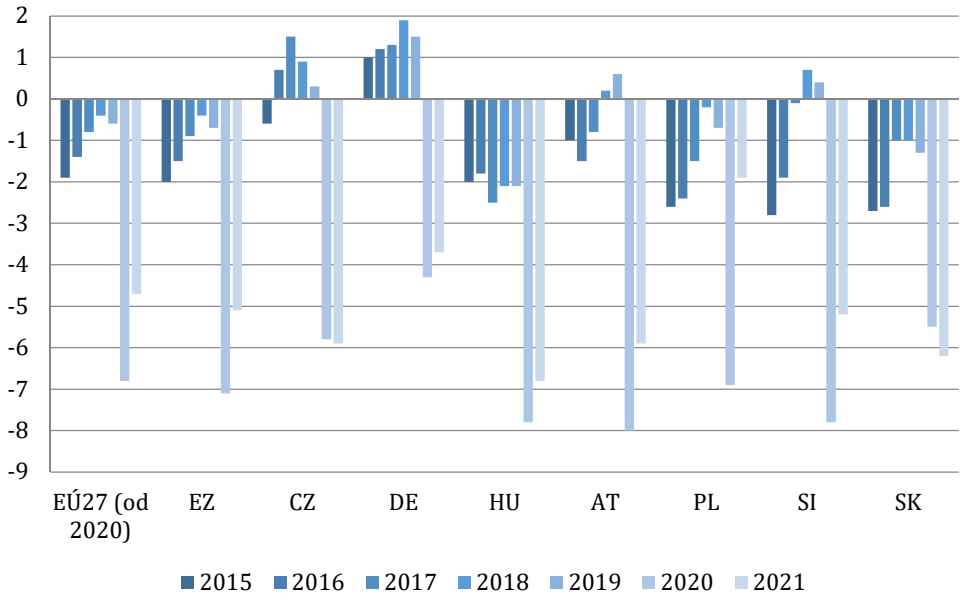

Prameň: Eurostat (2022).

Vývoj hospodárenia štátneho rozpočtu v roku 2021

Deficit štátneho rozpočtu dosiahol hodnotu 7 mld. eur a oproti roku 2020 klesol o 744 miliónov eur, najmä v dôsledku vyšších daňových príjmov a menšiemu rastu výdavkov (tabuľka 6.2).

T a b u ľ k a 6.2

Vývoj štátneho rozpočtu v rokoch 2018 – 2021 (v mil. eur)

	2018	2019	2020	2021
Príjmy spolu	**15 381**	**15 825**	**15 750**	**17 197**
1. daňové	11 966	12 336	11 872	13 546
2. nedaňové	1 211	1 327	1 289	1 338
3. granty a transfery	2 203	2 161	2 588	2 313
Výdavky spolu	**16 563**	**18 027**	**23 509**	**24 211**
bežné výdavky	14 160	15 168	20 846	21 772
kapitálové výdavky	2 402	2 858	2 662	2 440
Schodok/Prebytok (pravá os)	–1 182	–2 201	–7 758	–7 014

Prameň: MF SR (2022a); vlastné výpočty.

V štruktúre daňových príjmov môžeme pozorovať signifikantný nárast daňových príjmov v roku 2020 a pokles príjmov z grantov a transferov na úroveň roku 2019. Najvýznamnejšiu časť tvoria v tejto položke príjmy z rozpočtu EÚ, ktoré aj napriek blížiacemu sa koncu aktuálneho programového obdobia nezaznamenávajú výrazný medziročný nárast. Potvrdzuje to pretrvávajúci problém s čerpaním zdrojov politiky súdržnosti.

Graf 6.3

Vývoj príjmov štátneho rozpočtu v rokoch 2018 – 2021

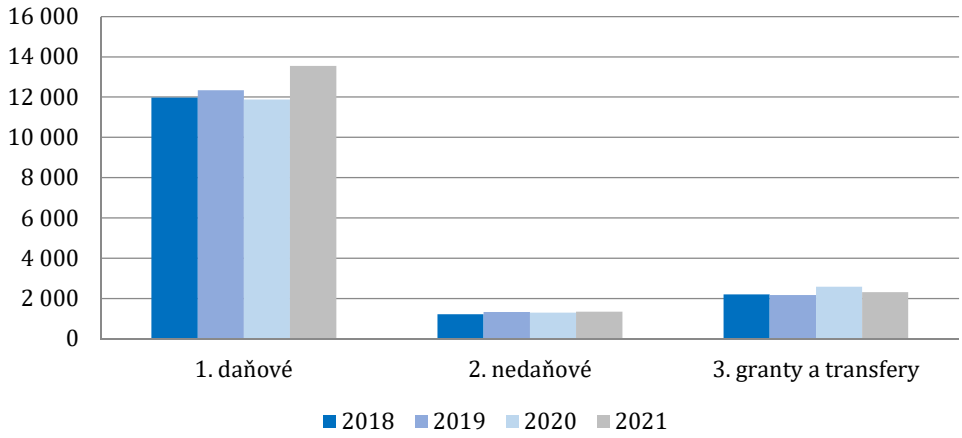

Prameň: MF SR (2022a).

Graf 6.4

Vývoj výdavkov štátneho rozpočtu v rokoch 2018 – 2021

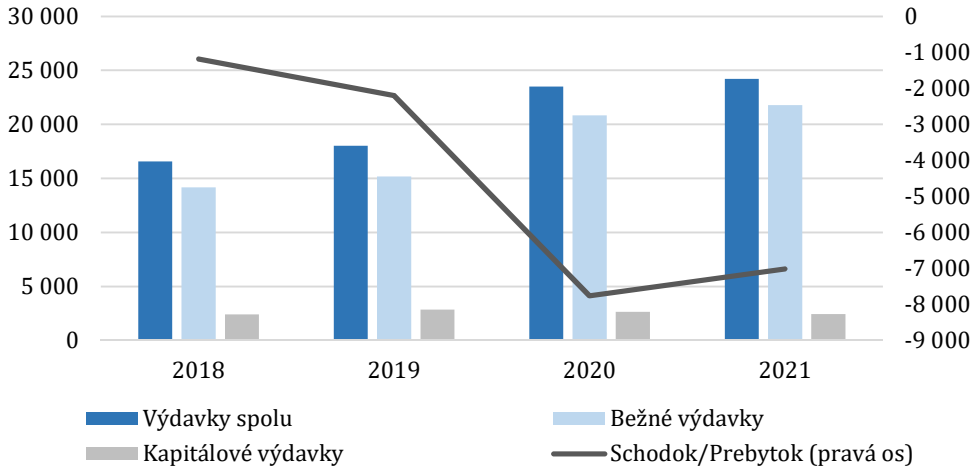

Prameň: MF SR (2022a).

Deficit štátneho rozpočtu a dlh centrálnej vlády

Dvojročné obdobie spojené s potrebou stimulovať ekonomiku a pomáhať zraniteľným skupinám obyvateľstva sa aj v roku 2020 prejavilo vo vysokom deficite štátneho rozpočtu a následne do dlhu centrálnej vlády (graf 6.5 a 6.6).

Graf 6.5
Deficit štátneho rozpočtu v rokoch 2008 – 2021

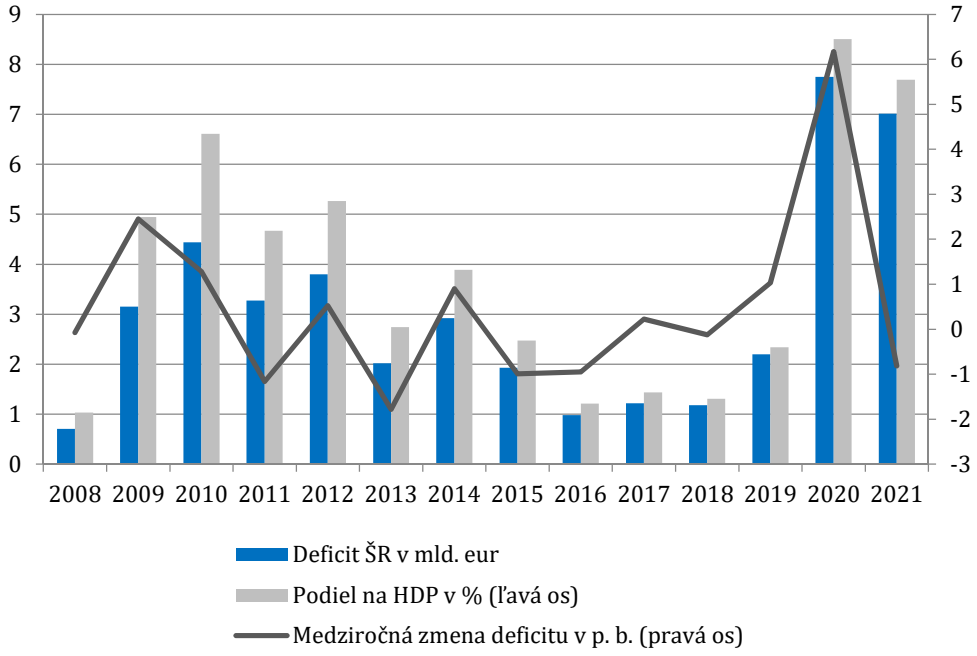

Prameň: MF SR (2022a); vlastné výpočty.

Medziročne však výška deficitu v % HDP klesla o 0,8 p. b. Dvojročné obdobie pandémie spôsobilo rast dlhu centrálnej vlády zo 43 mld. eur na 59,2 mld. eur.

Aj v roku 2021 dosahovali výnosy z desaťročných slovenských štátnych dlhopisov nízke hodnoty. Očakávame, že v roku 2022 v dôsledku vysokej inflácie dôjde k sprísneniu menovej politiky ECB, čo sa odrazí aj na vyššom úročení dlhopisov a celkovej obsluhe verejného dlhu.

Graf 6.6

Dlh centrálnej vlády v rokoch 2008 – 2021

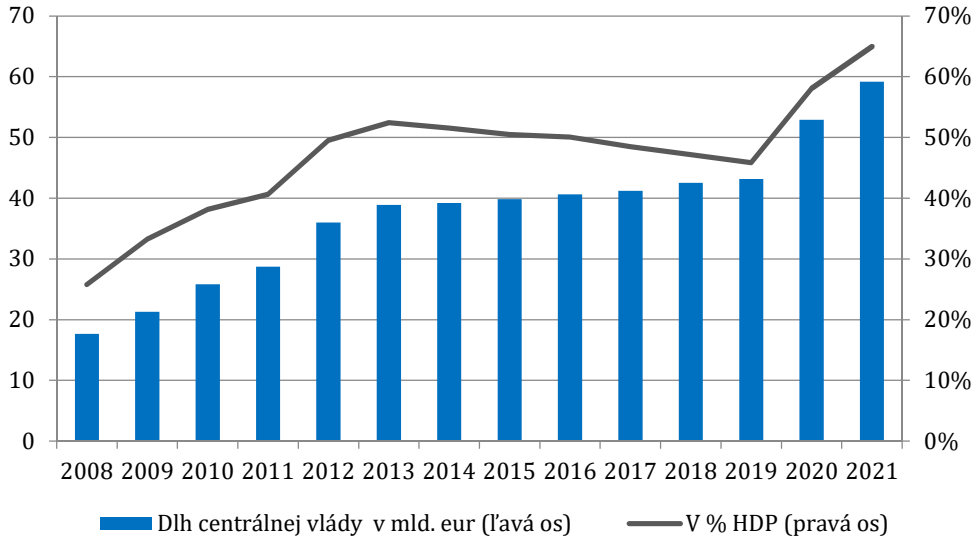

Prameň: MF SR (2022b); vlastné výpočty.

Graf 6.7

Vývoj úrokových sadzieb 10-ročných slovenských štátnych dlhopisov splatnosti v rokoch 2007 – 2021 (v %)

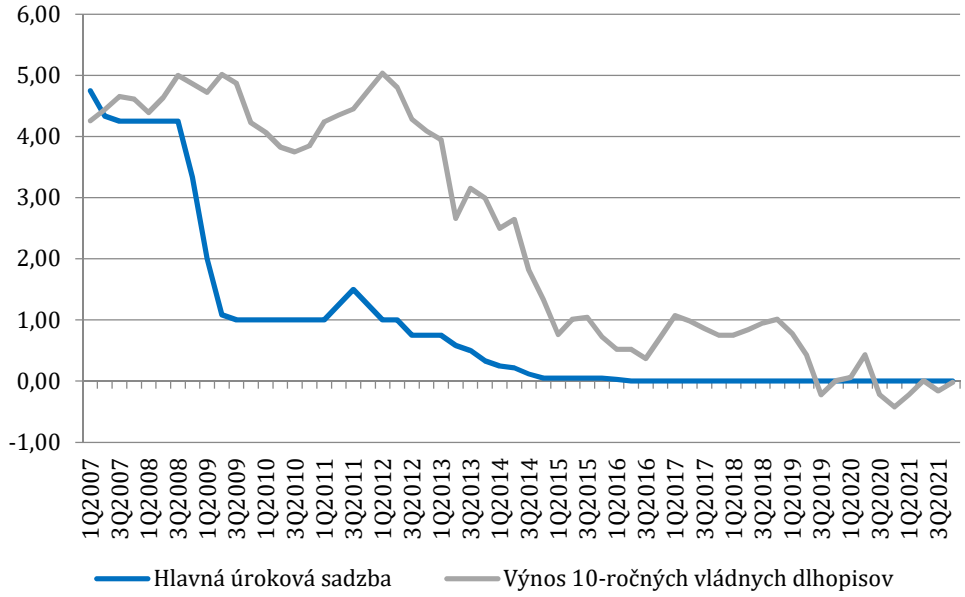

Prameň: Makroekonomická databáza NBS.

Finančná pozícia Slovenskej republiky voči rozpočtu Európskej únie

V roku 2021 pokračovalo čerpanie zdrojov zo spoločného rozpočtu Európskej Únie, výdavky rozpočtu EÚ v roku 2020 dosiahli 2,5 miliardy eur (tabuľka 6.3). Najvyšší objem bol tradične alokovaný v kapitole Udržateľný rast, ktorá pokrýva všetky zásadné investície politiky súdržnosti na Slovensku.

Tabuľka 6.3
Výdavky rozpočtu EÚ v SR v rokoch 2013 – 2019 (v mil. eur)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1. Udržateľný rast	1120	3147,9	2075	1005,8	1782,6	1606,8	1911,1
1.1 Konkurencie schopnosť pre rast a zamestnanosť	69,2	61,6	85,5	191	168,3	129,3	95,9
1.2 Súdržnosť pre rast a zamestnanosť	1051,7	3086,3	1989,6	814,9	1614,3	1477,5	1815,3
1.2.1 Štrukturálne fondy	1026,3	3053,6	1904,2	759,1	1544,8	1375,9	1734,4
1.2.2 Kohézny fond	507,2	1281,1	558,2	325,7	723,9	547,7	359
2. Ochrana a riadenie prírodných zdrojov	532	566,5	566,4	616,9	653	671	658,5
3. Občianstvo, sloboda, bezpečnosť a spravodlivosť	5,6	9	10,7	11,2	10,2	14,4	12,2
4. EÚ ako globálny partner	0	0,5	0,1	0	0	0	0
5. Administratíva	10,2	10,9	10,6	11,3	11,4	12,2	11,7
6. Kompenzácie	0	0	0	0	0	0	0
Spolu	1668,8	3734,8	2662,8	1645,2	2457	2304,4	2593,6

Prameň: European Commission (2022).

Pozoruhodný je vývoj v čistej pozícii voči rozpočtu EÚ, ktorá dosiahla nezvykle nízku úroveň. Vysvetľujeme si to pomerne pomalým čerpaním zdrojov politiky súdržnosti, nakoľko dobiehajúce obdobie bolo koncom roka 2021 vyčerpané približne na 50 % a nové programové obdobie 2021 – 2027 nemalo ešte v roku 2021 podpísanú partnerskú dohodu. Partnerská dohoda predstavuje základný dokument, ktorý nastavuje ciele, financovanie jednotlivých intervencií a konkrétne alokácie na jednotlivé investičné priority.

Graf 6.8

Vývoj čistej pozície SR voči rozpočtu EÚ v rokoch 2004 – 2019

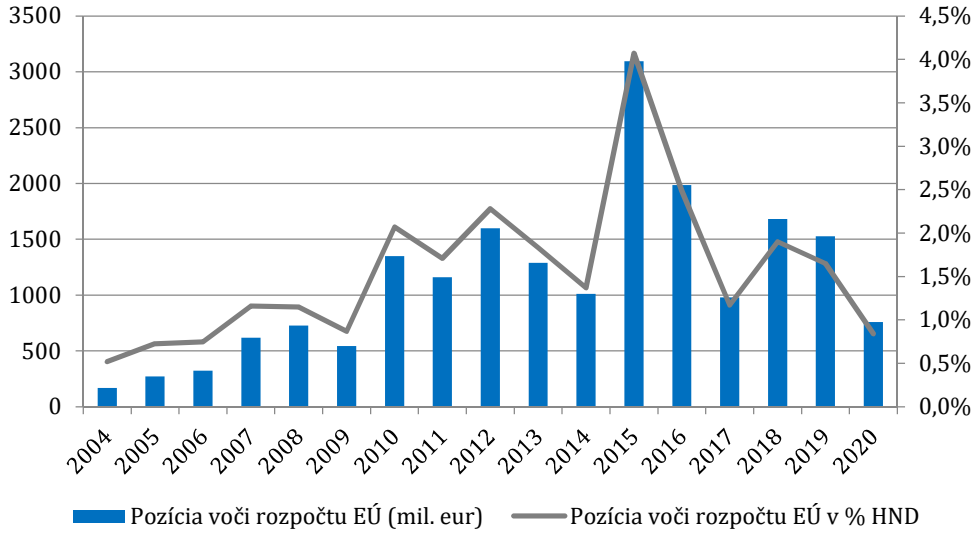

Prameň: European Commission (2022).

Implementácia politiky súdržnosti Európskej únie v programovom období 2014 – 2020 – tradične nedostatočné tempo pokračuje

Už v predchádzajúcich odsekoch sme na mnohých miestach konštatovali, že tempo, akým Slovensko implementuje operačné programy, je nedostatočné a tento stav naznačuje, že systém, ktorý bol pre toto programové obdobie nastavený, nebol zďaleka optimálny. V roku 2021 pokračovali rokovania o novom programovom období 2021 – 2027 medzi SR a EK. Nová partnerská dohoda predstavuje značne odlišný dokument a dáva predpoklady na dynamickejšie čerpanie zdrojov politiky súdržnosti v aktuálnom programovom období 2021 – 2027. Podrobnejšie sa budeme venovať partnerskej dohode v budúcoročnom vydaní Hospodárskeho vývoja, keďže bola vyrokovaná a podpísaná v júli 2022.

Graf 6.9 ilustruje čerpanie podľa individuálnych operačných programov ku koncu roka 2021. operačných programov (OP) sa najlepšie darí implementovať OP Kvalita životného prostredia, OP Ľudské zdroje, OP Technická pomoc, OP Efektívna verejná správa. V roku 2021 boli

v dôsledku nesprávneho použitia prostriedkov v minulých rokoch realizované korekcie voči SR vo výške 140,7 mil. eur.

Graf 6.9

Stav čerpania záväzku rokov 2014 – 2020 podľa operačných programov k 31. 12. 2021 v % (EÚ zdroj)

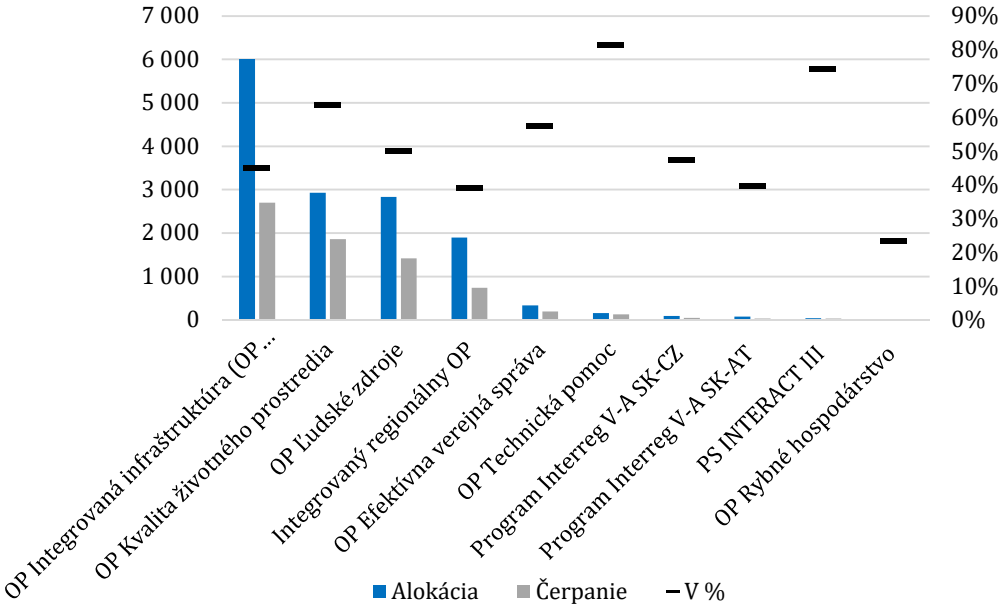

Prameň: MF SR (2022c); vlastné výpočty.

Opatrenia na zmierňovanie dopadov pandémie – vládna podpora a Plán obnovy a odolnosti

Vláda aj v roku 2021 musela vynakladať pomerne vysoké finančné zdroje na kompenzácie súvisiace s pandémiou nového koronavírusu. Tabuľka 6.4 ilustruje v agregovanom súhrne jednotlivé typy pomoci a náklady s nimi spojené. Pri pohľade na štruktúru jednotlivých typov pomoci môžeme konštatovať, že najväčší objem financií bol alokovaný na podporu udržania zamestnanosti a zdravotníctva. Celkové výdavky verejných financií na opatrenia spojené s pandémiou nového koronavírusu dosiahli 3.4 mld. eur. V tejto súvislosti je premárnenou šancou pomerne malé využitie zdrojov z Európskej únie na financovanie protipandemických opatrení.

T a b u ľ k a 6.4

Výdavky spojené s pandémiou nového koronavírusu v roku 2021

Typ pomoci	V mil. eur
Podpora udržania zamestnanosti	1 506
Sociálna pomoc (vrátane pandemických OČR a PN)	490,7
Odpustenie daní a odvodov	16,9
Zvýšené výdavky v zdravotníctve	833,5
Iné opatrenia	543,4
Bankové záruky (s vplyvom na deficit)	22,5
Spolu	3 413,2
Výdavky preplatené zo zdrojov EÚ	388,3
Vplyv na deficit verejných financií (Výdavky spolu)	3 024,9

Prameň: MF SR (2022e).

G r a f 6.10

Podiel jednotlivých opatrení na celkových výdavkoch spojených s pandémiou

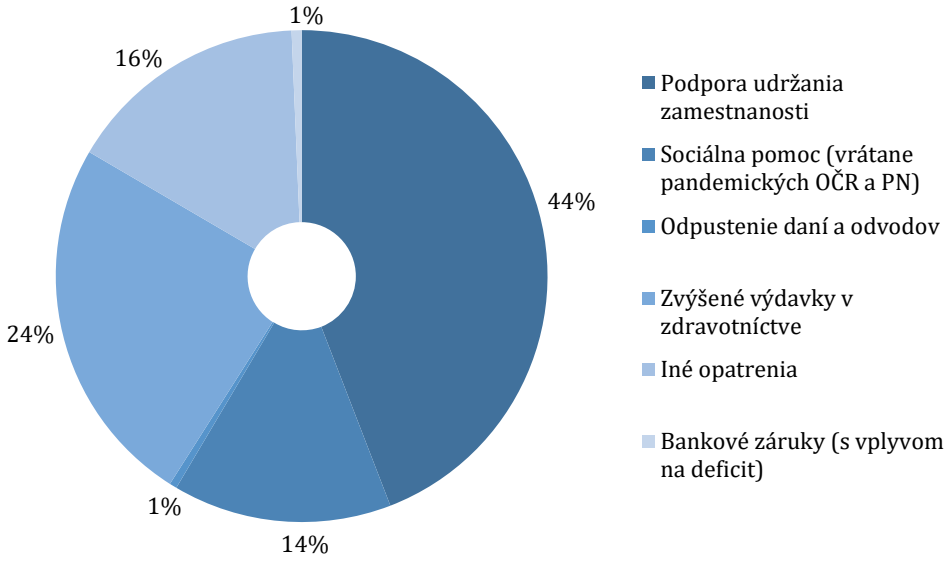

Prameň: MF SR (2022e); vlastné výpočty.

Na základe nariadenia Európskeho parlamentu a Rady 2021/241 z 12. februára 2021, ktorým bol zriadený Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti, vypracovala SR Plán obnovy a odolnosti, ktorý pozostáva z piatich hlavných oblastí a v hlbšom členení z osemnástich konkrétnych komponentov (tabuľka 6.5).

Tabuľka 6.5

Financovanie jednotlivých oblastí v Pláne obnovy a odolnosti SR

Oblasť	V mil. eur	Digitálny príspevok	Zelený príspevok
Zelená ekonomika	2 301	170	2 199
Vzdelávanie	892	235	114
Veda, výskum, inovácie	739	156	79
Zdravie	1 533	43	311
Efektívna verejná správa a digitalizácia	1 110	730	29
Spolu	6 575	1334	2732

Prameň: Úrad vlády SR (2021).

Graf 6.11

Prehľad a financovanie jednotlivých komponentov v Pláne obnovy a odolnosti SR

Prameň: Úrad vlády SR (2021).

Tento pomerne rozsiahly dokument (807 strán) je svojím obsahom a cieľom jedinečnou príležitosťou zmeniť fungovanie jednotlivých oblastí slovenskej spoločnosti a nasmerovať ju smerom k zelenšej, modernejšej, vzdelanejšej, inovatívnejšej a lepšie spravovanej spoločnosti. Plán obnovy a odolnosti pokrýva v 18 komponentoch väčšinu dôležitých oblastí, do ktorých potrebuje Slovensko dlhodobo investovať (tabuľka 6.11). V kombinácii so začiatkom nového programového obdobia 2021 – 2027

a končiacim programovým obdobím 2014 – 2020 bude mať Slovensko veľké množstvo finančných zdrojov, ktoré môžu výrazným spôsobom posunúť slovenskú ekonomiku do 21 storočia, pokiaľ budú využité efektívne.

Záver

Vývoj slovenskej ekonomiky a tým aj verejných financií bude v ďalších rokoch ovplyvnený viacerými faktormi, ktoré pretrvávajú ostatné dva roky a je to predovšetkým pandémia nového koronavírusu, vojnová agresia na Ukrajine, vysoká ponukovo indukovaná inflácia (spôsobená najmä rastom cien energetických nosičov), narušené dodávateľské a hodnotové reťazce, nedostatok moderných elektronických komponentov, predovšetkým čipov. Z domácich faktorov bude nevyhnutné opatrne manévrovať v oblasti zvýšených príjmov kvôli inflácii a zvýšených nárokov na výdavkovú časť rozpočtu. Súčasne neustále pretrvávajú dlhodobé štrukturálne problémy vo výdavkoch a významným faktorom je aj politické riziko výdavkového populizmu, ktorý môže vygenerovať dodatočné a nekryté výdavky. Reforma dôchodkového systému je jedným z najdôležitejších nástrojov na dlhodobú udržateľnosť verejných financií, avšak je kriticky dôležité, v akej podobe bude schválená. Príjmová stránka rozpočtu si po dlhých rokoch vyžaduje reformu, tak aby bol najmä daňový a sociálny systém jednoduchší, prehľadnejší, spravodlivejší a solidárnejší. Pretrvávajúcim problémom je čerpanie zdrojov politiky súdržnosti, kde je Slovensko stále na posledných priečkach medzi členskými krajinami EÚ. Napriek istým pokrokom ostáva pred Slovenskom náročná úloha vyčerpať za dva roky ešte menej ako polovicu celkovej alokácie na roky 2014 – 2020. Spolu s financiami z Plánu obnovy a odolnosti a novým programovým obdobím to bude vytvárať enormný tlak na administratívne kapacity, absorpčnú schopnosť prijímateľov financovať zmysluplné a rozvojové a investičné projekty. Otvorenou otázkou zostáva aj reforma územnej samosprávy najmä, ale nielen v oblasti financovania originálnych a prenesených kompetencií.

7. HOSPODÁRSKOPOLITICKÉ OPATRENIA V ROKU 2021

Aj v roku 2021 výrazne ovplyvnila hospodársky život na Slovensku pandémia ochorenia COVID-19, ktorej pretrvávanie sa odrazilo v prijímaných hospodárskopolitických a legislatívnych opatreniach. Podobne ako v predchádzajúcich rokoch bola legislatívna aktivita determinovaná transpozíciou právnych noriem EÚ do slovenského právneho poriadku. Tento „bruselský efekt" bol v roku 2021 zosilnený počiatočnou implementáciou *Plánu obnovy a odolnosti*, ktorý sa stáva jedným z ústredných motívov ekonomických verejných politík a motorom reforiem vo verejnom sektore. V roku 2021 to bol začiatok reforiem v justícii – nová súdna mapa, optimalizácia siete nemocníc a zmeny v organizácii vysokých škôl. Tretím momentom, ktorý odlíšil charakter hospodárskopolitických opatrení od minulých rokov, bolo rastúce geopolitické napätie vo východnej Európe, ktoré sa odrazilo v aktualizácii mäkkej legislatívy v oblasti obrannej politiky. V tejto kapitole venujeme pozornosť vybraným strategickým dokumentom, ktoré sa týkajú ekonomiky a rámcujú výkon hospodárskej politiky v strednodobom horizonte; v druhej časti textu priblížime vybrané a podľa nás relevantné legislatívne opatrenia (novelizácie zákonov a nové zákony), ktoré boli schválené v roku 2021.

Budúca hospodárska politika: niektoré nové stratégie, akčné plány alebo koncepcie

Prijatý strategický dokument *Program stability na roky 2021 – 2024*, ktorý chápeme ako najdôležitejší strednodobý rámec hospodárskej politiky, definuje niektoré kľúčové aspekty hospodárskych politík Slovenska na najbližšie roky. Medzi hlavné priority politík program zaraďuje pokračujúce reformy v dôchodkovom systéme, ktoré majú zabezpečiť jeho dlhodobú udržateľnosť, reformu riadenia verejných financií, implementáciu prostriedkov *Plánu obnovy a odolnosti*, a ktoré predstavujú nástroj štrukturálnych zmien. Určujúcim strategickým rámcom hospodárskych politík a štrukturálnych zmien a nimi vyvolaných verejných investícií v najbližších rokoch bude *Plán obnovy a odolnosti Slovenska.* Dokument *Analýza plánu obnovy a odolnosti Slovenska* (EK, 2021) formuluje opatrenia,

ktoré majú urýchliť pokrok v oblasti digitálnej a zelenej transformácie, vzdelávania, zdravotníctva, starostlivosti o deti, výskumu, vývoja a inovácií. Odhadované náklady na realizáciu plánu sa odhadujú na 6,575 mld. eur. Opatrenia súvisiace s klímou tvoria až 43 % výdavkov plánu. Na digitálnu transformáciu slovenskej ekonomiky a spoločnosti (najmä verejná správa, zdravotníctvo a justícia) je určených 21 % prostriedkov. Implementáciu prostriedkov upravuje rozsiahly novoprijatý zákon č. 368/2021 Z. z. o mechanizme na podporu obnovy a odolnosti.

Oblasti vedných a inovačných politík v strednodobom horizonte formuje aktualizácia národnej Stratégie výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu (tzv. SK RIS3). Prijatý dokument nazvaný *Návrh Stratégie výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu Slovenskej republiky 2021 – 2027* je základným východiskom pre obsahové zamerania podpory z fondov EÚ pre oblasť vedy, výskumu a inovácií na obdobie 2021 až 2027. Jedným z cieľov je zvýšenie hrubých výdavkov na VaV do roku 2024 na 1,2 % HDP a na 1,64 % do roku 2030. Prostredníctvom dokumentu *Cestovná mapa výskumných infraštruktúr (SK VI Roadmap 2020 – 2030)* sa nastavil „systémový rámec politík a aktivít v oblasti výskumných infraštruktúr na národnej a medzinárodnej úrovni“. V rámci vednej a inovačnej politiky môžeme ešte spomenúť *Národnú stratégiu pre otvorenú vedu na roky 2021 – 2028* a na ňu nadväzujúci *Akčný plán pre otvorenú vedu na roky 2021 – 2022*. Princíp otvoreného (bezplatného) prístupu k vedeckým výsledkom financovaným z verejných zdrojov je jedným z pilierov vednej politiky EÚ, pričom najmä akčný plán predpokladá implementáciu viacerých zmien pre všetkých aktérov sektora VaV na Slovensku. Výskumného prostredia a vysokých škôl sa týka aj *Stratégia internacionalizácie vysokého školstva do roku 2030*. Cieľom je napr. výrazne zvýšiť účasť na štipendijných programoch slovenských študentov, pedagógov a výskumníkov v zahraničí, zvýšiť podiel zahraničných študentov na Slovensku alebo zvýšiť počet akreditovaných študijných programov v dennej forme štúdia uskutočňovaných výlučne v inom ako v štátnom jazyku a pod.

Aj v roku 2021 je v popredí záujmu hospodárskopolitických opatrení bezpečnosť, a to ako dôsledok nielen pandemického ohrozenia, ale aj

rastúceho napätia v medzinárodných vzťahoch. Bezpečnosť a obranná politika sa (opätovne po dlhom čase) stáva určujúcim faktorom hospodárskych politík a regulačnej funkcie štátu. V tomto smere môžeme pozorovať zvýšenú legislatívnu aktivitu. Boli prijaté dva strategické dokumenty: *Obranná stratégia Slovenskej republiky* a *Bezpečnostná stratégia SR*.[32] V súvislosti s bezpečnosťou môžeme ešte spomenúť prijatie *Koncepcie boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024* a *Národnú stratégiu kybernetickej bezpečnosti na roky 2021 až 2025*. Taktiež sa prijala novela zákona o kritickej infraštruktúre (72/2021 Z. z.). Novela rozširuje kritickú infraštruktúru o jadrové zariadenia, zavádza výnimky pri určovaní prvkov kritickej infraštruktúry a spresňuje povinnosti prevádzkovateľa kritickej infraštruktúry.

Predstava štátu o adaptácii hospodárstva a spoločnosti na dopady súčasných a budúcich klimatických zmien je formulovaná v *Akčnom plán pre implementáciu Stratégie adaptácie SR na zmenu klímy*. Akčný plán definuje prierezové opatrenia ako napr. vytvorenie národného informačného systému pre poskytovanie klimatických informácií, systému manažmentu rizík, budovanie zelenej infraštruktúry a ekologických sietí, vytvorenie funkčného rámca podpory vedy, vzdelávania a rozvoja povedomia o problematike adaptácie (napr. posilnenie témy v domácich výskumných grantových schémach). Priemyselných, energetických politík a politík životného prostredia sa týka prijatie *Národnej vodíkovej stratégie Pripravení na budúcnosť*. Stratégia vo všeobecných rámcoch definuje úlohu verejného sektora vo využívaní vodíkovej technológie predovšetkým v doprave a uvádza nástroje na jej podporu.

Vláda SR schválila strategický dokument *Bytová politika Slovenskej republiky do roku 2030*. Dokument kvantifikuje ciele (s odvolaním sa na Víziu a stratégiu rozvoja Slovenska do roku 2030) v oblasti bytovej výstavby: (i) zvýšenie počtu disponibilných bytov na 1 000 obyvateľov aspoň na úrovni priemeru EÚ (395 bytov); (ii) zvýšenie podielu nájomného (vrátane bezbariérového) bývania na celkovom objeme disponibilného bytového fondu na 10 % do roku 2030 a (iii) zlepšenie sociálnej dostupnosti bývania zdvojnásobením podielu bytov s regulovaným

[32] Predchádzajúce verzie obrannej a bezpečnostnej stratégie boli prijaté v roku 2005.

nájmom na celkovom objeme bytov z 1,6 % na 3 % v roku 2030 (MDV SR, 2021). Prostriedkom na dosiahnutie cieľov sú rozsiahle legislatívne zmeny (zmeny v zákonoch o výstavbe, územnom plánovaní alebo zmena vzťahu vlastník – nájomca a pod.), rozvoj verejného a súkromného nájomného bývania a pod. V súvislosti s rozvojom bytového fondu spomenieme ešte prijatie *Dlhodobej stratégie obnovy fondu budov*, ktorá sa týka obnovy a zvyšovania energetickej efektívnosti súkromných a verejných budov na Slovensku. Obnova budov patrí medzi komponenty *Plánu obnovy a odolnosti Slovenska* a bude teda jednou z priorít verejných politík prechodu na zelenú ekonomiku.

Trhu práce sa týka *Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2025*. Jej hlavným cieľom je „... v súlade s národnými záujmami a medzinárodnými záväzkami SR vytvárať podmienky v oblasti legálnej migrácie so zreteľom na priority, potreby a schopnosti prijímania cudzincov, vrátane ich integrácie do spoločnosti“ (MPSVR SR, 2021a). Sociálnej sféry sa týka *Národná stratégia deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti*, ktorej zámerom je „vytvorenie a zabezpečenie podmienok pre nezávislý a slobodný život všetkých ľudí, odkázaných na pomoc, v prirodzenom sociálnom prostredí komunity s podporou komunity, odborníkov, členov rodiny, dobrovoľníkov“ (MPSVR, 2021b).

Vybrané nové legislatívne opatrenia

Na potrebu zmierňovania negatívnych dopadov pandémie pokračoval štát aj v roku 2021 v prijímaní viacerých legislatívnych opatrení. Novela Zákonníka práce (76/2021 Z. z.) spresnila legislatívnu úpravu práce z domu (spresňuje pojmy domácka práca a telepráca), ako aj povinnosti zamestnávateľa a zamestnanca pri využívaní uvedených foriem práce z domu. Novela pôvodne umožnila zamestnávateľom po 1. 1. 2022 ukončiť pracovný pomer so zamestnancom, ktorý dosiahol 65 rokov veku a zároveň mu vznikol nárok na starobný dôchodok. Ústavný súd SR však účinnosť tohto paragrafu pozastavil. Negatívne dopady pandémie mala zmierniť novela zákona o niektorých mimoriadnych opatreniach vo

finančnej oblasti v súvislosti so šírením nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19 (novela č. 115/2021 Z. z.). Novela zaviedla nulovú sadzbu DPH na respirátory, zjednodušila doručovanie oznámení o predĺžení lehoty na podanie daňového priznania daňovými subjektami, odložila platenie odvodov z hazardných hier, zmenila povinnosti spoločenstiev vlastníkov bytov a nebytových priestorov. Novelou č. 133/2021 sa upravilo viacero zákonov z oblasti zdravotníctva. Táto legislatívna zmena napr. zaraďuje očkovanie proti ochoreniu COVID-19 do rozsahu zdravotnej starostlivosti spadajúcej pod verejné zdravotné poistenie, upravuje kúpeľnú liečbu v prípade postkovidového syndrómu, rozširuje možnosti stáže zdravotníckymi pracovníkmi z tretích krajín alebo zodpovednosť za škodu na živote a zdraví, spôsobenú povahou očkovacej látky. Nový zákon o podpore skrátenej práce 215/2021 Z. z. zavádza do slovenského pracovnoprávneho poriadku režim skrátenej práce tzv. kurzarbeit. Ide o nástroj politiky trhu práce, „ktorého podstatou je poskytovanie právne nárokovej finančnej podpory zamestnávateľovi pri obmedzení jeho činnosti vplyvom vonkajšieho faktora. Podpora slúži na pokrytie čiastočných nákladov zamestnávateľa na náhradu mzdy zamestnanca v pracovnom pomere“ (Puchoňová, 2022). Zákon definuje okolnosti a situáciu pre poskytnutie podpory (mimoriadna situácia, výnimočný stav alebo núdzový stav a mimoriadna okolnosť), ako aj podmienky poskytnutia podpory v čase skrátenej práce. Novela zákona o odplatách (429/2021 Z. z.) vytvorila právny základ na úhradu oprávnených nákladov alebo refundáciu výdavkov, ktoré súvisia so zmiernením negatívnych následkov ochorenia COVID-19 v civilnej leteckej doprave, ktoré vznikli v dôsledku zákazu vykonávania civilných letov na Slovensku.

Novela zákona o podpore najmenej rozvinutých okresov (356/2021 Z. z.) má priniesť lepšiu adresnosť a spravodlivosť do systému podpory najmenej rozvinutých okresov.[33] Vznikne nový model riadiacich výborov, ktoré na základe plánov rozvoja budú rozhodovať o poskytovaní regionálnych príspevkov. Novinkami je, že podporu môžu získať aj projekty

[33] Najmenej rozvinutý okres je taký, v ktorom miera evidovanej nezamestnanosti bola v období za aspoň deväť kalendárnych štvrťrokov počas predchádzajúcich dvanástich po sebe nasledujúcich kalendárnych štvrťrokov vyššia ako 1,5-násobok priemernej miery nezamestnanosti na Slovensku za rovnaké obdobie.

presahujúce hranice okresu alebo pravidlo, že medzi najmenej rozvinuté okresy sa po novom zaradia aj okresy obklopené najmenej rozvinutými okresmi, okrem okresov krajských miest.

Oblasti finančných trhov a investovania sa dotklo niekoľko legislatívnych zmien. Nový zákon o kolektívnom investovaní (221/2022 Z. z.) harmonizuje slovenský právny poriadok s predpismi EÚ. Táto rozsiahla legislatívna zmena správcom fondov kolektívneho investovania umožňuje využívať výhody vnútorného trhu pri cezhraničnej distribúcii fondov kolektívneho investovania. Novela „zosúlaďuje postup oznamovania zmien regulačným orgánom, upravuje spôsoby poskytovania informácií investorom a zavádza jednotné podmienky pre ukončenie cezhraničnej distribúcie cenných papierov fondov kolektívneho investovania, čím prispieva k vyššej ochrane investorov, ktorí alokovali svoje finančné prostriedky do fondov kolektívneho investovania, ktoré sa distribuujú cezhranične. Zároveň smernica umožňuje testovanie záujmu investorov o konkrétnu investičnú stratégiu počas predmarketingovej fázy“ (Pro bono, 2021). Novela zákona o cenných papieroch a investičných službách (209/2021 Z. z.) bola prijatá „s cieľom zjednodušiť fungovanie menších investičných spoločností a zároveň dosiahnuť, aby najväčšie, systémové spoločnosti začali podliehať rovnakému režimu ako európske banky“ (Úrad Vlády SR, 2021). Zmeny sa týkajú aj posilnenia spolupráce medzi orgánmi dohľadu, a teda zlepšenia ochrany spolupráce. Nový colný zákon (186/2021 Z. z.) po novom upravuje prepravu peňažných prostriedkov v hotovosti (bez sprievodu). Novela v tomto smere zvyšuje právomoc colných úradov, účelom je zamedziť trestnej činnosti. Novela zákona o výbere mýta (404/2021 Z. z.) má priniesť zvýšenú interoperabilitu elektronických cestných mýtnych systémov a uľahčiť cezhraničnú výmenu informácií o neuhradenom cestnom mýte v Únii. Cieľom je uľahčiť vymáhanie neuhradených poplatkov za použitie cestnej infraštruktúry v inom členskom štáte (mýto, diaľničné známky a pod.). Prijala sa novela o významných investíciách (zákon č. 371/2021 Z. z.). Novela nanovo definuje podmienky, proces, ako aj kontrolu vydávania osvedčení o významných investíciách. Podľa predchádzajúcej právnej normy významnou investíciou mohli byť projekty v oblasti priemyselnej výroby, služieb, výskumu

a vývoja. Nový zákon rozširuje významné investície aj o oblasť verejných služieb. Novela má uľahčiť realizáciu priemyselných parkov a výstavbu dopravnej infraštruktúry.

Na fungovanie celého verejného sektora bude mať vplyv veľká novela zákona o verejnom obstarávaní (365/2021 Z. z.). Jej cieľom bolo zrýchliť a zjednodušiť procesy verejného obstarávania. Novela prináša do verejného obstarávania pomerne veľa zmien. Mení limity pre zákazky, ktoré nespadajú do pôsobnosti zákona z pôvodných 5-tis. eur na 10-tis. eur. Zvýšila sa dolná hranica pre podlimitnú zákazku (zo 70-tis. eur na 100-tis eur, ak ide o štátnu zákazku, tovary a služby zo 70-tis. eur na 180-tis. eur a stavebné práce zo 180-tis. eur na 300-tis. eur). Zavádza sa nový inštitút zjavne nedôvodných námietok. Novela zavádza povinnosť realizovať podlimitné zákazky a zákazky s nízkou hodnotou prostredníctvom štátnej tzv. jednotnej elektronickej platformy. Za novinky možno považovať aj „zavedenie verejnej politiky otvorenej komunikácie, posilnenie nezávislosti Úradu pre verejné obstarávanie, zavedenie stopky obchodovania so štátom pre vymedzených verejných funkcionárov“ (Vargicová, 2022).

Novela Obchodného zákonníka (519/2021 Z. z.) prináša zmeny, ktorými sa mení najmä fungovanie obchodného registra (zmena zoznamu povinne zapísaných subjektov do obchodného registra; elektronizácia; „vyčistenie“ registra od tzv. neaktívnych, resp. mŕtvych spoločností a pod. Novela priniesla aj realizáciu opatrení na zefektívnenie procesu likvidácie obchodných spoločností a družstiev. Spoločnosť po novom vstúpi do likvidácie až momentom zápisu likvidátora do obchodného registra. Bola prijatá aj novela zákona o ochrane hospodárskej súťaže (187/2021 Z. z.). Táto rozsiahla legislatívna zmena transponuje novú smernicu EÚ (2019/1) a harmonizuje existujúcu národnú legislatívu. Dochádza k posilňovaniu právomoci verejných orgánov pri ochrane hospodárskej súťaže, mení niektoré zavedené pojmy v ochrane hospodárskej súťaže (napr. podnikateľ na podnik), mení oblasť kontroly koncentrácií a zavádza niektoré nové inštitúty.

* * *

Prijímanie nových legislatívnych a hospodárskopolitických opatrení v roku 2021 reagovalo na pretrvávajúcu pandémiu, i keď nové opatrenia sa už neprijímali v takom rozsahu ako v roku 2020. Významnejšie zmeny sa dotkli najmä trhu práce (novela Zákonníka práce alebo zavedenie tzv. kurzarbeitu). Za dlho očakávanú a významnú zmenu, ktorá sa týka množstva aktérov, možno považovať veľkú novelu zákona o verejnom obstarávaní. Predpokladá sa, že táto novela urýchli čerpanie prostriedkov fondov EÚ. K vonkajším zdrojom financovania rozvojových potrieb slovenskej ekonomiky pribudli prostriedky *Plánu obnovy a odolnosti*. Jeho implementácia bude silným motorom pre realizáciu štrukturálnych reforiem najmä verejného sektora. To napokon ukázali v roku 2021 začaté procesy reforiem súdnej mapy, organizácie vysokého školstva alebo optimalizácia siete nemocníc. Dá sa očakávať, že aj návrhy ďalších hlbokých legislatívnych zmien vyvolajú intenzívnu spoločenskú diskusiu. V roku 2022 k nutnosti reagovať na postpandemický ekonomický vývoj, riešiť „tradičné“ problémy slovenskej ekonomiky, reagovať na výzvy európskych politík transpozíciou noriem pribudol nový externý šok v podobe vojny na Ukrajine. Predpokladáme, že budúce hospodárskopolitické a legislatívne aktivity sa budú týkať či už paradigmatickej zmeny v energetických politikách, alebo takých oblastí, ako sú vonkajšie ekonomické vzťahy, ekonomické sankcie, migrácia a trh práce alebo európska integrácia.

8. OČAKÁVANÝ KVALITATÍVNY POSUN EKONOMIKY

V záverečnej časti prinášame pohľad na rozhodujúce faktory, ktoré pravdepodobne ovplyvnia blízku budúcnosť ekonomiky SR. Nemáme ambíciu predkladať kvantitatívne výsledky vlastných prognóz – tie pravidelne ponúkajú tímy na to špecializované. Pokúšame sa skôr naznačiť kvalitatívnu stránku zmien ďalšieho vývoja. Obzvlášť v oblastiach, ktoré sú aktuálne vnímané so zvýšenou pozornosťou.

V úvodnej kapitole bolo poznamenané, že vývoj ekonomiky určovali v neobvykle veľkej miere mimoekonomické faktory. Teraz k tomu možno pridať, že to tak bude aj v krátkodobom, prípadne aj v strednodobom výhľade. Tieto determinanty sú nielen mimoekonomické, ale v prevažnej miere aj mimo dosahu orgánov verejných politík v SR.

Postcovidová transformácia v geopolitickom napätí

Ukončená (podľa predpokladu) koronakríza zmenila úlohu štátu v ekonomike a priniesla rad stimulov pre budúce štruktúrne zmeny. Štruktúrne zmeny, ktoré boli doteraz pozorovateľné, sú iba bezprostrednými, okamžitými reakciami na šok. Zmena v možnostiach využívania práce – výrobného faktora však prinesie rad štruktúrnych zmien v strednodobom a dlhodobom horizonte.

Pri ešte neukončenom vplyve pandemických obmedzení na ekonomiku (nedostatok komponentov, problém so spoľahlivosťou globálnych produkčných reťazcov, zmenená povaha práce a pod.) sa objavil nový nečakaný determinant v podobe vojny na Ukrajine. Takýto konflikt ovplyvňuje (alebo môže ovplyvniť) vývoj ekonomiky SR mnohými kanálmi, ako napríklad:

- Krajiny zúčastnené na konflikte sú strategicky dôležitými v procese dodávok strategických surovín (Rusko ako dodávateľ, Ukrajina ako krajina tranzitu). Obmedzenie odoberania energií je jedným z nástrojov medzinárodného spoločenstva, ktorým chce vplývať na konanie Ruska. Na druhej strane hrozba zastavenia dodávok a manipulácia s dodávanými množstvami (najmä zemného plynu) je aj nástrojom Ruska na ovplyvnenie konania európskych krajín. Dodávky aj odoberanie tých istých surovín sú

obojstranným nástrojom nátlaku. Nevyhnutne to vedie k prudkému rastu cien surovín (hlavne energetických) a k hrozbe nedostatku.

- Humanitárna kríza a migračná vlna sú záťažou pre verejné financie a systémy sociálneho zabezpečenia v krajinách Európy.
- Zvýšená potreba výdavkov na zbrojenie odčerpáva zdroje, ktoré by mohli byť alokované prospešnejšie pre ekonomiku a spoločnosť.
- V prípade stupňovania vojenského konfliktu v priestore východnej Európy môže klesať investorská atraktívnosť širšieho regiónu strednej a východnej Európy. Za priaznivejších okolností sa však črtá výhoda v podobe presunu časti podnikateľov z územia Ukrajiny na Slovensko, takisto výhody z očakávaného integračného procesu Ukrajiny do EÚ.
- Obmedzenia medzinárodného obchodu, izolacionizmus a nedôvera tvoria bariéru pre prosperitu.
- Preferovanie drahšieho riešenia z politických dôvodov (v záujme poškodiť ekonomiku agresora) znižuje celkovú efektívnosť ekonomických transakcií u všetkých zúčastnených. Presadzovanie principiálnych spoločenských hodnôt je tu v nesúlade s momentálnou ekonomickou efektívnosťou.
- Vzniknutá situácia ponúka aj príležitosti v podobe prílevu potenciálnej pracovnej sily (v SR už pravdepodobne opäť nedostatkovej) z Ukrajiny. Príležitosti bude ponúkať aj očakávaný proces obnovy Ukrajiny.

Sumárnym vplyvom uvedených faktorov je oslabenie pilierov rastu ekonomiky, pri raste vzácnosti strategických vstupov, a teda raste ich cien.

Na základe tendencií pozorovateľných v prvých mesiacoch roka 2022 možno predpokladať obnovovanie problémov s dostupnosťou vhodnej pracovnej sily. Predpokladané, hoci skomplikované obnovovanie rastu ekonomiky pri pokračujúcom nepriaznivom vývoji počtu osôb v produktívnom veku vedie k obnoveniu problému spred roku 2020: dostupnosť pracovnej sily bude limitujúcim faktorom pre rast výkonov v dynamickejších odvetviach a regiónoch. Prílev pracovnej sily z iných krajín východnej Európy (migrácia z Ukrajiny) môže tento limitujúci faktor dočasne mierniť. Otvorená je však aj alternatíva opätovného skĺznutia do recesie v reakcii na cenové a energetické šoky (v čase prípravy tohto

textu prichádzali indície takéhoto vývoja predovšetkým z nemeckej ekonomiky). V tom prípade dopyt po pracovnej sile zoslabne a problém nedostatku pracovných síl sa odsunie na neskoršie obdobie.

Štátu pribudla počas pandemickej krízy úloha kompenzovať subjekty, ktoré utrpeli výpadky tržieb počas obmedzení. Táto kompenzačná funkcia ustúpila s ústupom pandemických obmedzení. Pritom vznikla nová výzva na kompenzácie: potreba kompenzovať rapídny nárast cien pre domácnosti s nižšími príjmami, K tomu sa pridali nové výzvy v podobe potreby navyšovať mzdy vo verejnom sektore (ako kompenzácia vysokej miery inflácie) či potreba zabezpečovať stabilné dodávky energetických nosičov.

Verejné výdavky sa budú čiastočne preskupovať nielen kvôli kompenzáciám, ale aj kvôli zvýšeným výdavkom na bezpečnosť, na pomoc a solidaritu (voči susednej vojnou postihnutej krajine aj jej občanom migrujúcim na územie SR).

Od hospodárskej politiky sa očakáva dlhodobejší oživujúci vplyv, ten sa opiera o plán obnovy a odolnosti. Vzhľadom na veľmi nízku investičnú aktivitu v SR v období posledných približne piatich rokov (teda nielen počas pandemickej krízy) vzniká riziko budovania závislosti od externých investičných zdrojov. Zdroje poskytnuté slovenskej ekonomike z EÚ v rámci Plánu obnovy a odolnosti sú vhodnou príležitosťou na zvýšenie konkurencieschopnosti ekonomiky, ale treba ich vnímať ako doplnkový zdroj. Nie ako substitút domácich úspor a investícií.

Znižovanie energetickej náročnosti s umocnenou naliehavosťou

Počas súčasného, predtým dlhšiu dobu neprítomného, rastu cenovej hladiny verejnosť kladie otázky o možných reakciách tvorcov hospodárskej politiky. S ohľadom na príčiny rastu cien majú domáce hospodárske subjekty malý manévrovací priestor. Jeden z faktorov však je pod vplyvom domácich subjektov: energetická náročnosť hospodárstva. Keďže rast cien energií je podstatnou súčasťou problému rastu ceno vej hladiny, pokles energetickej náročnosti je prirodzeným obranným mechanizmom.

Energetická náročnosť hospodárstva hovorí o tom, aké množstvo energií sa použije na vytvorenie objemovej jednotky HDP. Na Slovensku je tradične vysoká, čo je sčasti ešte pozostatkom historicky formovanej štruktúry hospodárstva. Zavádzaním novších technológií, zmenou výrobných programov aj zmenou štruktúry ekonomiky sa podarilo energetickú náročnosť v ostatných troch desaťročiach znižovať. Stále je však výrazne vyššia ako vo vyspelých ekonomikách Európy (graf 8.1). V roku 1995 producenti potrebovali na vytvorenie 1000 eur HDP použiť energie v objeme 500 kg ropy alebo iných energií s rovnakou energetickou hodnotou (tzv. ekvivalent ropy). To bol až štvornásobok toho, čo potrebovali v rovnakom období v Nemecku alebo Rakúsku (hodnota za celú eurozónu bola takmer rovnaká ako hodnota za Nemecko). V roku 2020 už ekonomika SR potrebovala na rovnaký výkon len necelých 200 kg, čo bol už „len“ dvojnásobok toho, čo potrebujú vo vyspelejších ekonomikách eurozóny Je to významný, stále však iba čiastočný pokrok.

G r a f 8.1
Energetická náročnosť tvorby HDP v medzinárodnom porovnaní
(kg ekvivalentov ropy/tisíc eur HDP)

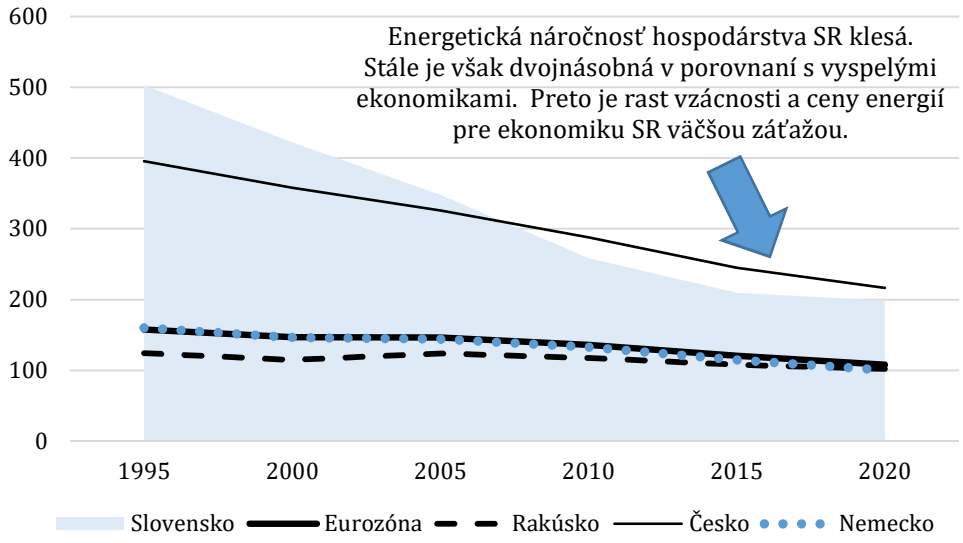

Poznámka: Merané ako kilogramy ekvivalentov ropy prepočítané na tisíc eur vytvoreného HDP. Energetické komodity (ropa, plyn, elektrina ap.) sú vyjadrované v rôznych jednotkách a nie je možné ich jednoducho spočítať. Preto sa používa ich prepočet cez ich energetickú hodnotu na tzv. ekvivalent ropy. Údaje o HDP sú v stálych cenách, aby neboli ovplyvnené zmenami cien.

Prameň: Eurostat; vlastné spracovanie.

Ak energie hrajú v ekonomike SR dvojnásobne významnú rolu pri tvorbe HDP ako vo vyspelých ekonomikách, dvojnásobná je aj ťarcha zvýšenia ich cien, a to aj v situácii, keď tempo zvýšenia cien je rovnaké. Aj na základe určitej historickej skúsenosti zo 70. rokov (z obdobia dramatického zdraženia palív a energií) možno očakávať aj pozitívny moment – nevídané technologické zmeny spojené s radikálnym poklesom energetickej náročnosti ekonomík. Popri aktivite pri získavaní nových zdrojov palív a energií sa práve tu otvára možnosť pôsobenia politík štátu: podporou náročných technologických zmien, ktoré ešte ďalej znížia energetickú náročnosť ekonomiky.

Znižovanie energetickej náročnosti je jednou z permanentných potrieb ekonomík, akurát v súčasnosti nabrala na význame a naliehavosti. Potreba zníženia miery závislosti od Ruska v dodávkach strategických surovín je vnímaná už dlhú dobu (možno hovoriť o desaťročiach). Reálna diverzifikácia v dostatočnej miere však pred vypuknutím otvoreného vojenského konfliktu na Ukrajine nenastala. Predpokladáme, že aktuálna bezpečnostná situácia vyvolá ten potrebný tlak na to, aby sa táto zmena neodkladala na neurčito. V minuloročnom vydaní tejto publikácie sme upozorňovali, že každá ekonomická kríza prináša aj akési okno pre príležitosti k priaznivým zmenám. Toto je jeden z príkladov.

Potreba makroekonomickej stabilizácie: od proinflačnej politiky k antiinflačnej

Ako už vyplynulo z predchádzajúcich kapitol, slovenská ekonomika znovu čelí potrebe obnovovať stabilitu. Nerovnováha sa prejavuje vysokou mierou inflácie, značnými deficitmi vo verejných financiách a rastom verejného dlhu.

V spoločnosti prebieha diskusia o reakciách na infláciu: striedajú sa návrhy na zastropovanie cien s návrhmi na kompenzácie určitých skupín obyvateľstva. Kompenzácie príjmovo slabším sú tou menej kontroverznou možnosťou. Zafixovanie cien je spojené s rizikom výraznejších deformácií: cena je okrem iného aj informáciou o vzácnosti, je nevyhnutným ekonomickým indikátorom. Ak sa táto funkcia „vypne“ zafixovaním cien, stratí sa aj informácia o vzácnosti, stratí sa ekonomický indikátor.

To môže viesť k radu chybných rozhodnutí všetkých subjektov v ekonomike (ak nepoznajú vzácnosť používaných tovarov, môžu zle nasmerovať produkciu, spotrebu, investície a i.). Napríklad fixovanie cien energií by vyvolávalo klamlivý dojem konkurencieschopnosti podnikov, ktoré tieto energie s „umelou“ cenou používajú. A na túto falošnú konkurencieschopnosť by sa skladala cez verejné financie celá spoločnosť, takáto cenová barlička má svoje náklady (štát preberá na seba časť firemných nákladov). Preto fixovanie cien by malo byť realizované nanajvýš krátkodobo a v krajnom prípade. Keďže aktuálne pohyby cenovej hladiny sú určované faktormi mimo vplyvu domácej hospodárskej politiky, je pre samotnú SR nemožné realizovať účinnú antiinflačnú politiku. To, čo je možné v takejto situácii robiť, je pokúsiť sa účinne pomáhať slabším pomocou transferov domácnostiam. A k tomu, samozrejme, kooperovať v rámci EÚ pri implementovaní spoločných antiinflačných opatrení. K nim patrí už realizované ukončenie politiky lacných peňazí, ktorou sa eurozóna roky snažila oživiť až príliš ustrnutú cenovú hladinu.

G r a f 8.2
Akcelerácia rastu spotrebiteľských cien a slabá úroveň spotrebiteľskej dôvery (medziročné zmeny HICP v % a index spotrebiteľskej dôvery)

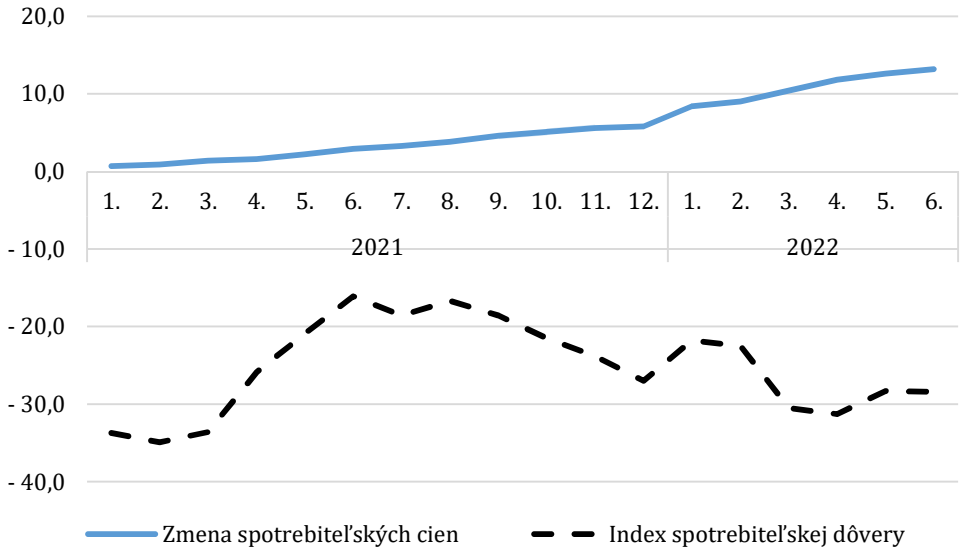

Poznámka: Index spotrebiteľskej dôvery nadobúda hodnoty v intervale -100 (najvýraznejší pesimizmus) po 100 (najvýraznejší optimizmus). Ide o saldo pozitívnych a negatívnych hodnotení.
Prameň: Štatistický úrad SR.

Tvorcovia aktuálnych prognóz vývoja ekonomiky SR vnímajú vojnu na Ukrajine ako najvýznamnejší (a pritom veľmi nepredvídateľný) determinant stability a rastu. Napriek vážnym obmedzeniam predpokladajú zachovanie ekonomického rastu v SR. Značná neistota sa odráža aj v tom, že tieto organizácie rozdielne vnímajú zmenu dynamiky inflácie medzi rokmi 2022 a 2023: kým NBS a IFP vo svojej predikcii očakávajú zrýchlenie, Európska komisia predikuje spomalenie. Takýto rozkol v uplynulých rokoch nebol zvykom (odlišovali sa prognózované číselné hodnoty, nie však predpovedané tendencie).

Konsenzus prevláda vo vnímaní dynamiky reálneho HDP (spomalenie v roku 2022, s následným zrýchlením). Na tomto mieste znovu pripomíname aj riziko skĺznutia do recesie, ktoré sa ešte v prognózach v tabuľke 8.1 dostatočne neodrazilo. Negatívne signály, predovšetkým z nemeckej ekonomiky, sa zvýrazňovali po publikovaní uvedených prognóz.

T a b u ľ k a 8.1
Vybrané parametre ekonomiky SR v prognózach relevantných organizácií

Organizácia	**Zmena reálneho HDP (v r. 2021: 3,0%)**		**Miera inflácie HICP (v r. 2021: 2,8 %,**		**Miera nezamestnanosti (v r. 2021: 6,9%)**	
	2022	*2023*	*2022*	*2023*	*2022*	*2023*
NBS (1)	1,4	1,9	10,4	11,1	6,5	6,5
IFP (2)	1,9	2,6	10,9	11,5	6,2	5,6
Európska komisia (3)	1,9	2,7	10,5	8,2	–	–

Poznámka: Prognózy nevznikli v rovnakom termíne, preto mohli vychádzať z nerovnakej informačnej bázy.

Prameň: (1) Predikcia NBS, P2Q – 2022, 21. 6. 2022; (2) Makroekonomická prognóza IFP, 60. zasadnutie Výboru pre makroekonomické prognózy, 15. 6. 2022; (3) European Commission, Summer 2022 Economic Forecast, 4. 7. 2022.

Vzhľadom na doterajší postpandemický vývoj a na krátkodobé prognózy možno očakávať, že úrovne výkonu ekonomiky aj úrovne spotreby už v roku 2022 dosiahnu alebo presiahnu predpandemické úrovne (úroveň exportu ju už aj presiahla, graf 8.3). Problémom je hlboké zaostanie investícií (tvorby hrubého fixného kapitálu). Tie budú silno podporené prílevom kapitálových zdrojov v rámci Plánu obnovy; pri riziku jednostranného spoliehania sa na takéto zdroje (ako sme už vyššie naznačili). Výrazne zaostáva (a zaostávať bude) objem využitej práce, vyjadrený

počtom odpracovaných hodín. Znížený počet hodín v priemere odpracovaných pracujúcou osobou znamená na jednej strane relatívne nízku nezamestnanosť, na druhej strane môže znamenať neúplné využitie pracovných kapacít pracujúcich osôb. To znamená neúplné využívanie ich príjmových možností – čo zase znamená nepriaznivú správu vzhľadom na vysokú mieru inflácie.

G r a f 8.3
Pozícia hodnôt vybraných makroekonomických parametrov voči ich úrovni pred pandemickou recesiou (úroveň roka 2019 = 100)

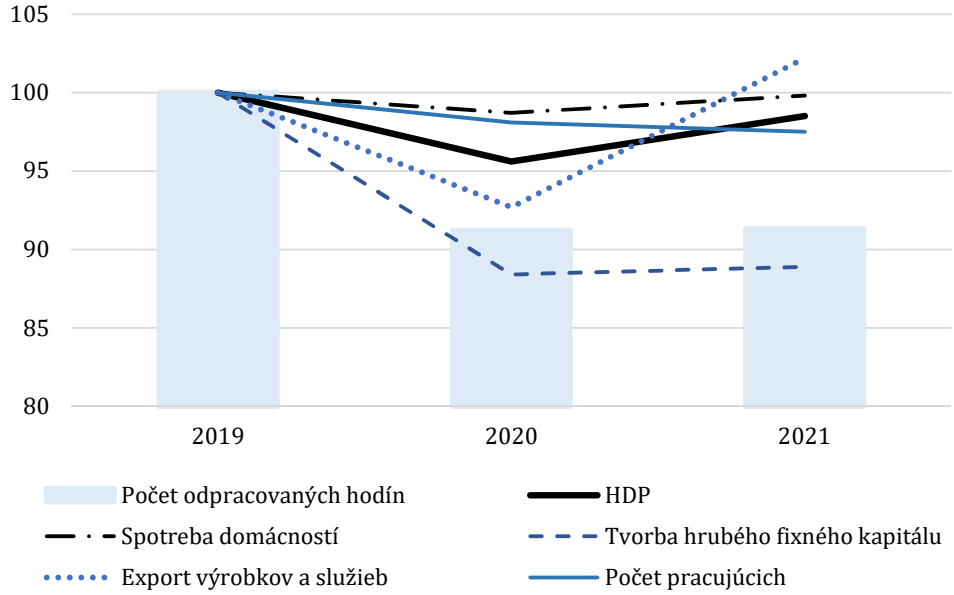

Poznámka: Zmeny HDP a jeho zložiek vychádzajú z údajov v stálych cenách.
Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostatu.

Pri súbehu takých komplikovaných determinantov ekonomického vývoja (dozvuky pandemického šoku + vojna na Ukrajine + klimatická kríza) musí byť spoločnosť pripravená aj na nepriaznivé scenáre. K nim nepatrí iba spomalenie rastu ekonomiky (o ktorom bežne hovoria dostupné prognózy), ale aj prípadná recesia a aj pokles materiálneho blahobytu. Sila pôsobiacich negatívnych faktorov nie je pod kontrolou autorít verejných politík v SR. Ale pod ich kontrolou môže byť účinná pomoc slabším skupinám a pripravenosť zareagovať na príležitosti, ktoré v tejto turbulentnej dobe vzniknú.

LITERATÚRA

Literatúra ku kapitole 1:

CASEY, B. H. – MAYHEW, K. (2022): Kurzarbeit/Short Time Working: Experiences and Lessons from the Covid-Induced Downturn. National Institute Economic Review, pp. 1 – 14.

EURÓPSKA KOMISIA (2019): Country Report Slovakia 2019. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the European Central Bank and the Eurogroup. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-slovakia_en_0.pdf>.

MORVAY, K. – HUDCOVSKÝ, M. (2021): Zachránená spotreba pri obetovaných investíciách. Monitor hospodárskej politiky 2/2021. Bratislava: Národohospodárska fakulta EUBA. ISSN 2453-9287. Dostupné na: <https://nhf.euba.sk/www_write/files/veda-a-vyskum/casopisy/monitor-hospodarskej-politiky/mhp_12_21_final.pdf>.

MORVAY, K. a kol. (2019): Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2018 a výhľad do roku 2020. Zaostrené na: prerušenie konvergencie. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. ISBN 978-80-7144-301-8.

ŻUK, P. – POLGAR, E. K. – SAVELIN, L. – DIAZ del HOYO, J. L. – KŌNIG, P. (2018): Real Convergence in Central, Eastern and South-Eastern Europe. ECB Economic Bulletin Article. Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.ebart201803_01.en.pdf>.

Literatúra ku kapitole 2:

EC (2021): Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2021. Dostupné na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>.

EC (2022): Digital Agenda Scoreboard Key Indicators. Dostupné na: <https://digital-agenda-data.eu/datasets/digital_agenda_scoreboard_key_indicators/visualizations>.

EPO (2022): European Patent Office. Statistics. Filings 2011 – 2020 per Country of Residence of the Applicant. Dostupné na: <https://www.epo.org/about-us/annual-reports-statistics/statistics.html>.

EUROSTAT (2022): Štatistická databáza Eurostat. Dostupné na: <http://datacube.statistics.sk/TM1WebSK/TM1WebLogin.aspx>; <http://ec.europa.eu/eurostat/data/browse-statistics-by-theme>.

FINANČNÁ SPRÁVA (2022): Zoznam daňových subjektov, ktorí si uplatnili odpočet výdavkov na výskum a vývoj. Dostupné na: <https://www.financnasprava.sk/sk/elektronicke-sluzby/verejne-sluzby/zoznamy/zoznam-danovych-subjektov-kto>.

MIRRI SR (2021): Stratégia a akčný plán na zlepšenie postavenia Slovenska v indexe DESI do roku 2025. Bratislava: Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=7A2EDA275B234D45A47BCAFC25C85A69-9516022771C69431A935490A54F365DF>.

MORVAY a kol. (2017): Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2016 a výhľad do roku 2018. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. Dostupné na: <https://ekonom.sav.sk/uploads/journals/362_hospodarsky_vyvoj_sr_v_r_2016_2.pdf>.

ŠÚ SR (2020): Inovačná aktivita podnikov v Slovenskej republike 2016 – 2018. Bratislava: Štatistický úrad SR.

ŠÚ SR (2021): Ročenka vedy a techniky v Slovenskej republike 2021. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky. 98 s. ISBN 978-80-8121-840-8.

ÚPV (2020): Výročná technická správa Úradu priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky. Bratislava: Úrad priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky. Dostupné na: <https://www.indprop.gov.sk/swift_data/source/dokumenty_na_stiahnutie/vyrocne_spravy/UPV%20SR%20-%20VYROCNA%20SPRAVA%202020%20-%20PDF%20VERZIA_resized.pdf>.

Literatúra ku kapitole 3:

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2022): Veřejná databáze. Dostupné na: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=statistiky>.

DUJAVA, D. – KĽÚČIK, M. – PAŽICKÝ, M. (2022): Energie brzdou rastu. Makroekonomická prognóza na roky 2022 – 2025. [Komentár 2022/9.] Bratislava: Inštitút finančnej politiky, MF SR. [Cit. 30. 6. 2022.] Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/files/archiv/88/Komentar_MV_jun2022.pdf>.

ELEKTROMOBILITA FONTECH START IT UP (2021): Slovensko je špičkou v Európe, súperíme s najväčšími veľmocami v počte vyrobených elektromobilov. [Cit. 12. 4. 2021.] Dostupné na: <https://fontech.startitup.sk/slovensko-je-spickou-v-europe-superime-s-najvacsimi-velmocami-v-pocte-vyrobenych-elektromobilov/>.

MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR (2022): Statistiky zahraničního obchodu. Dostupné na: <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/statistiky-zahranicniho-obchodu/>.

NBS (2022a): Ekonomický a menový vývoj. Jar 2022. Bratislava: NBS. [Cit. 30. 3. 2022.] Dostupné na: <https://www.nbs.sk/_img/Documents/_Publikacie/ekonomicky_menovy_vyvoj/2022/protected/emv_jar-2022.pdf>.

NBS (2022b): Ekonomický a menový vývoj. Leto 2022. Bratislava: NBS. [Cit. 21. 6. 2022.] Dostupné na: <https://nbs.sk/publikacie/ekonomicky-a-menovy-vyvoj/>.

NBS (2022c): Makroekonomická databáza. Bratislava: NBS. Dostupné na: <https://www.nbs.sk/sk/menova-politika/makroekonomicka-databaza/makroekonomicke-ukazovatele-graf>.

SARIO (2022a): O nás. Kto sme. Dostupné na: <https://www.sario.sk/sk/o-nas/kto-sme>.

SARIO (2022b): Prehľad úspešných projektov SARIO. Dostupné na: <https://www.sario.sk/sk/investujte-na-slovensku/prehlad-uspesnych-projektov-sario>.

ŠÚ SR (2022): Databázy. Bratislava: ŠÚ SR. Dostupné na: <https://slovak.statistics.sk>.

Literatúra ku kapitole 4:

FRANK, K. – MORVAY, K. a kol. (2021): Economic Development of Slovakia in 2020: Focus on How Corona Crisis Has Changed Economy = Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2020: zaostrené na Ako koronavírusová kríza mení ekonomiku. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied. 137 s. ISBN 978–80–7144–326–1.

SOCIÁLNA POISŤOVŇA (2022): Poistenie v nezamestnanosti/Štatistiky. Bratislava: Sociálna poisťovňa. Dostupné na: <https://www.socpoist.sk/647/1615s>.

ŠÚ SR (2022): Katalóg informatívnych správ. Bratislava: Štatistický úrad SR. Dostupné na: <https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/products/informationmessages/>.

ŠÚ SR (2021): Štatistická správa o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR v 4. štvrťroku 2020. [Súborné publikácie, Kód 010321.] Bratislava: Štatistický úrad SR, marec 2021.

ŠÚ SR (2022): Štatistická správa o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR vo 4. štvrťroku 2021. [Súborné publikácie, Kód 010322.] Bratislava: Štatistický úrad SR, marec 2022.

ÚPSVaR SR (2022): Štatistiky: Nezamestnanosť – mesačné štatistiky. Bratislava: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Dostupné na: <https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky/2021.html?page_id=1060197>.

Verejná databáza Štatistického úradu Slovenskej republiky DATAcube. [Online.] Dostupné na: <http://datacube.statistics.sk/>.

Literatúra ku kapitole 5:

EUROSTAT (2022): Databáza Eurostatu.

MF SR (2021): 59. zasadanie výboru pre makroekonomické prognózy. Bratislava: Inštitút finančnej politiky MF SR. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/ekonomicke-prognozy/makroekonomicke-prognozy/59-zasadnutie-vyboru-makroekonomicke-prognozy-marec-2022.html>.

NBS (2022): Makroekonomická databáza NBS.

ŠÚ SR (2022): Databáza Datacube.

U.S. ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION (2022): Petroleum Prices.

Literatúra ku kapitole 6:

EUROPEAN COMMISSION (2022): EU Expenditure and Revenue 2014 – 2020. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/budget/figures/interactive/index_en.cfm>.

Makroekonomická databáza NBS. Bratislava: NBS. Dostupné na: <http://www.nbs.sk/sk/menova-politika/makroekonomicka-databaza/makroekonomicke-ukazovatele-graf>.

MF SR (2022a): Plnenie štátneho rozpočtu. Bratislava: Ministerstvo financií SR. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/files/archiv/5/plnenie_statneho_rozpoctu_v_narodnej_metodike.xml>.

MF SR (2022b): Dlh ústrednej správy Slovenskej republiky. Bratislava: Ministerstvo financií SR. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/files/sk/financie/statne-vykaznictvo/specialny-standard/dlh-ustrednej-spravy-slovenskej-republiky-za-roky-1999-2019/dlh-ustrednej-spravy-1999-az-2022.xml>.

MF SR (2022c): Čerpanie Štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu k 31. 12. 2021. Bratislava: Ministerstvo financií SR. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/sk/media/tlacove-spravy/cerpanie-sf-kf-k-31-12-2021.html>.

MR SR (2022d): Fiškálne indikátory. Bratislava: Ministerstvo financií SR. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/ekonomicke-statistiky/fiskalne-indikatory/>.

MF SR (2022e): Návrh štátneho záverečného účtu Slovenskej republiky za rok 2021. Bratislava: Ministerstvo financií SR. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/statne-vykaznictvo/klucove-dokumenty-uctovne-zavierky/statny-zaverecny-ucet-sr/>.

ÚRAD VLÁDY SR (2021): Plán obnovy a odolnosti. Bratislava: Úrad vlády SR. Dostupné na: <https://www.planobnovy.sk/kompletny-plan-obnovy/>.

Literatúra ku kapitole 7:

EK (2022): Analýza plánu obnovy a odolnosti Slovenska. Sprievodný dokument. Brusel: Európska komisia. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:52021SC0161>.

MDV SR (2021): Bytová politika Slovenskej republiky do 2030. Bratislava: Ministerstvo dopravy a výstavby SR. Dostupné na: <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dokumenty/koncepcie>.

MF SR (2022): Program stability Slovenskej republiky na roky 2021 až 2024. Bratislava: Ministerstvo financií SR. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2021-slovakia-stability-programme_sk.pdf>.

MPSVR SR (2021a): Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2025. Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/files/sk/uvodna-stranka/informacie-cudzincov/dokumenty/migracna-politika-slovenskej-republiky-vyhladom-do-roku-2025-nove-znenie-vlastnymat.pdfmin>.

MPSVR SR (2021b): Národná stratégia deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti. Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/narodna-strategia-deinstitucionalizacie-systemu-socialnych-sluzieb-nahradnej-starostlivosti-2021.pdf>.

PRO BONO (2021): Pro bono časopis máj 2021. ULC Čarnogurský. Dostupné na: <http://www.ulclegal.com/media/a542/file/item/sk/0000/ulc_carnogurskypro_bono_05_2021.hyvc.pdf>.

PUCHOŇOVÁ, I. (2022): Zákon o podpore v čase skrátenej práce – „Kurzarbeit“. Dostupné na: <https://humanet.sk/blog/zakon-o-podpore-v-case-skratenej-prace-kurzarbeit>.

ÚRAD VLÁDY SR (2021): Dôvodová správa k návrhu novely zákona o cenných papieroch a investičných službách: Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=245A4FD8CAD34437A435373CCCC5B922-31DD771AE22D36963C526ABD2C89C673>.

VARGICOVÁ, P. (2022): Významné zmeny vo verejnom obstarávaní od 31. 3. 2022. Dostupné na: <https://www.podnikajte.sk/zakonne-povinnosti-podnikatela/zmeny-vo-verejnom-obstaravani-od-31-3-2022>.

Literatúra ku kapitole 8:

EUROPEAN COMMISSION (2022): European Economic Forecast – Summer 2022. Russia’s War Worsens the Outlook. Dostupné na: <https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-forecast-and-surveys/economic-forecasts/summer-2022-economic-forecast-russias-war-worsens-outlook_en>.

IFP (2022): Makroekonomická prognóza. 60. zasadnutie výboru pre makroekonomické prognózy (jún 2022). Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/ekonomicke-prognozy/makroekonomicke-prognozy/60-zasadnutie-vyboru-makroekonomicke-prognozy-jun-2022.html>.

NBS (2022): Strednodobá predikcia P2Q – 2022 základných makroekonomických ukazovateľov. Ekonomický a menový vývoj 2022. Dostupné na: <https://nbs.sk/publikacie/ekonomicky-a-menovy-vyvoj/>.

Výber publikácií Ekonomického ústavu SAV

List of Publications of the Institute of Economic Research of SAS

KOŠTA, J. a kol. (2021): Súvislosti produktivity práce a minimálnej mzdy. 200 s. ISBN 978-80-224-1934-5.

FRANK, K. – MORVAY, K. et al. (2021): Economic Development of Slovakia in 2020. Focused on: How the Coronavirus Crisis Is Changing the Economy. 138 s. e-ISBN 978-80-7144-326-1.

HOŠOFF, B. a kol. (2021): Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: Environmentálne a sociálne východiská konjunktúry. 308 s. ISBN 978-80-7144-324-7.

FRANK, K. – MORVAY, K. a kol. (2021): Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2020. Zaostrené na: ako koronavírusová kríza mení ekonomiku. 138 s. ISBN 978-80-7144-321-6; e-ISBN 978-80-7144-322-3.

BRZICA, D. – KAČÍRKOVÁ, M. – OSTRIHOŇ, F. – VOKOUN, J. (2020): Atraktivita územia a mobilita talentov: veľké mestá priťahujú talenty. 175 s. ISBN 978-80-7144-320-9.

LICHNER, I. – HVOZDÍKOVÁ, V. a kol. (2020): Kontradikcie vo vývoji zamestnanosti v SR na pozadí demografických a štruktúrnych zmien II. 139 s. ISBN 978-80-7144-316-2.

HOŠOFF, B. a kol. (2020): Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: Transformácia počas pandémie koronavírusu SARS-CoV-2. 254 s. ISBN 978-80-7144-314-8.

FRANK, K. – MORVAY, K. et al. (2020): Economic Development of Slovakia in 2019. Focused on: Slowed Productivity Growth Lagging behind the Growth of Labour Costs. 130 s. e-ISBN 978-80-7144-313-1.

FRANK, K. – MORVAY, K. a kol. (2020): Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2019. Zaostrené na: spomalená produktivita, ktorá nestíha za nákladmi práce. 126 s. ISBN 978-80-7144-311-7; 978-80-7144-312-4.

FRANK, K. – MORVAY, K. a kol. (2019): Slovenská ekonomika po štvrťstoročí samostatného štátu. 272 s. ISBN 978-80-7144-309-0(4).

Publikácie, ako aj jednotlivé čísla *Ekonomického časopisu*, si možno objednať alebo kúpiť v kníhkupectvách ELITA, ACADEMIA a VEDA, vydavateľstvo SAV v Bratislave.

Publikácie *Hospodársky vývoj Slovenska* vychádzajú každoročne od roku 1993 v slovenskej aj anglickej verzii a v prípade záujmu sú dostupné v kníhkupectve ELITA.

HOSPODÁRSKY VÝVOJ SLOVENSKA v roku 2021

Zaostrené na:
postpandemické hospodárstvo s novými výzvami

ECONOMIC DEVELOPMENT OF SLOVAKIA IN 2021

Focus on:
Post-pandemic Economy with New Challenges

Autori: Karol Frank – Karol Morvay a kolektív

Vychádza od roku 1993.

1. vydanie

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, v.v.i.
Šancová 56, 811 05 Bratislava 1

Telefón: 42-1-2-52 49 54 80
E-mail: karol.morvay@savba.sk
<http://www.ekonom.sav.sk>